

Oversigt

over

de trondhjemske dialekters slægtskabsforhold.

Ved Amund B. Larsen.

I videnskabselskabets årsskrift for 1881 udgav jeg en liden afhandling „Oplysninger om dialekter i Selbu og Guldalen“, hvori jeg fremstillede eksempler på de i disse bygder forherkende regler for ligedannelse, apokope og bøining. Jeg søgte der blandt andet at give eksempler på, hvorledes de trondhjemske bygdemål går over i de søndenfjeldske, og tænkte derved at tjene forståelsen af, hvorledes i det hele overgangen mellem to sprogarter pleier at optræde.

I det nævnte arbeide afholdt jeg mig på grund af det behandlede strøgs ringe udstrækning og mit eget ufuldstændige overblik fra alt ræsonnement om dialekternes slægtskabsgrad og påpegede alene, at kulturhistoriske, måske også ethnografiske, resultater kan vindes, men at dertil også trænges at vide, hvad der i k k e findes på hvert enkelt sted.

Når jeg her skal tale direkte om slægtskabsforholdet og det slægtskabsforholdet mellem dialekterne i hele stiftet, så er det ingenlunde, fordi jeg nu har erhvervet en så indgående kundskab i alle stiftets bygdemål. Jeg har for de fleste steder ikke andet end notitser byggede på ganske små uddrag af de ordlister, som prof. Storm har udgivet som bilag til tidsskriftet *Norvegia*. Om mange steder, og det hyppig steder, hvis dialekt sikkert kan antages for usædvanlig interessant, har jeg enten aldeles ingen oplysninger eller meget ufuldstændige; og jo mere ufuldstændige mine samlinger om en dialekt er, desto mere har

jeg naturligvis været afhængig af de enkelte hjemmelmænd, jeg har havt. Da der forhåbentlig gennem Norvegia vil blive fremkaldt en livligere produktion i den norske målkundskab, antager jeg imidlertid, at nærværende afhandling vil gjøre nytte, trods disse mangler; den vil netop selv fremkalde berigtigelser.

Jeg tænker derhos hverken at vinde kulturhistoriske eller ethnografiske resultater ved den. Jeg skal belyse slægtskabet, som det nu er, hvorledes det så end er blevet det. Når jeg desuagtet udtaler mig om dybt og mindre dybt liggende slægtskab eller lignende, så er det i lingvistisk henseende en foregriben; det er en frugt af et umiddelbart skøn, støttet på almindelige geografiske grunde, og det sker, fordi både jeg under min detailundersøgelse og formodentlig også læseren ønsker et større sigtepunkt, selv om det foreløbig skal være en hypothese.

Østnorsk og vestnorsk.

Den mest indgående ligesom den mest bekendte inddeling af de norske bygdemål er i vestlige og østlige. De vestlige står i det hele oldnorsk nærmere både i ordforråd og lydssystem. De østlige dele af landet er måske kun unøiagtig repræsenterede ved den oldnorske litteratur, vi har; men hvorledes det end forholder sig med sprogtilstandene under den oldnorske litteraturperiode, så er ialfald det klart, at det østlige af landet senere har udviklet sit sprog mere i overensstemmelse med svensk og dansk, end det vestlige har. Fællesskabet med disse sprog består mindre i rene lån end i fællesskab i udviklingen fra et fælles grundlag, et fællesskab, som var en naturlig følge af landenes beliggenhed mod hinanden. Et oplysende eksempel herpå er behandlingen af oldn. *hv* f. eks. i *hvass*, som i et strøg, der omtrent svarer til Kristiania stift (fjeldbygderne undtagen), hedder *vass*, medens det ellers i landet pleier at hedde *kvass*. Thi på grænsen af det strøg, hvor *vass* hersker, er der endel spredte bygder, hvor det hedder *gvass*, en naturlig mellemform, når man tænker på udvikling fra den gutturale udtale, *hv* havde i den ældre middelalder, men som umulig kunde opstå, når én, der var vant til at sige *kvass*, skulde efterligne kultursprogets former,

Ligesom nabosprogene i øst og syd har det østlige Norges talesprog formedelst en stærkere kulturpåvirkning gennemgået en stærkere gæring end det vestliges; det levede hurtigere og således hurtigere og antog tidligere et nutidssprogs præg. De i det hele mindre anspændende livsvilkår i „de brede bygder“ satte også sit stempel på folkekarakteren og derfra igjen på sproget; enhver der med nogen grad af interesse har hørt dialekter fra forskellige egne af landet, vil ialfald sande, at naturforholdene har øvet virkning på aksenten, og at den f. eks. mest udbredte aksentuation på Østlandet, som prof. Storm har udtalt, høres dygtig trivial. Afvigende naturforhold i et lidet distrikt afpræger sig dog ikke let på aksenten.

Det synes mig, at foruden aksenten er der to forskelligheder mellem vestlandsk og østlandsk, som allerede for folk, der ikke er sprogmand, står nogenlunde klart, nemlig behandlingen af oldn. 1 og behandlingen af 2den stavelse, når rodstavelsen i oldn. var kort. I østnorsk bliver 1 i visse stillinger kakuminalt („tykt l“; „man vælter på tungen“ hedder det i Nedenæs), i vestnorsk ikke. I korte stavelsesord, der i oldn. udlød på vokal, behandles den anden vokal i øst anderledes end efter lang rodstavelse; efter lang rodstavelse er den nemlig skarpt artikuleret, efter kort svækket til et karakterløst *e* eller endog bortfalden, altså *lesa* eller *leesa*, *læasa* m. fl. former, men *gråate*, nordenfjelds *grååt*. I vest derimod er bægge ords endelser ens behandlede, vestligst (fra Lister til Sogn, efter Ivar Aasen) bevarede i begge, men østligere (fra Søndfjord til Romsdalen og fra Mandal til Bamble) svækkede i bægge: *leesa*, *gråata*, og *leese*, *gråate*. De svækkede former er altså på bægge kanter en overgang til de dialekter, der gør forskel på, om rodstavelsen i oldn. var lang eller kort. Den nævnte i øst herskende behandling af endstavelsens vokal efter kort rodstavelse fører ofte til en indbyrdes påvirkning mellem bægge stavelers vokaler; derfor kaldes dette fænomen dels *tiljævning* dels *ligedannelse*.

Det „tykke l“ går sedvanlig lidt længere mod vest end ligedannelsen ved udlydende vokal; i syd er det tykke l's grænse nemlig mellem Arendal og Tvedestrand, i nord omfatter den også

Romsdalen. Imellem disse punkter i nord og syd er sedvanlig fjeldet vestgrænsen for bægge fænomener; i Telemarken går det tykke l's grænse dog midt igjennem distriktet, ofte tvert over dalene, medens tiljævningen efter prof. Storm indtager næsten indtil det øverste alle de dalfører, som har sit afløb til Nordsjø, altså adskillig vestligere.

Dette er de mest iøjnefaldende mærker på østnorsk; efter dem må altså tildels Telemarken og helt Numedal, Hallingdal og Valders regnes for østnorske. I tonefaldets større bevægelighed synes disse fjeldbygder imidlertid at danne en overgang til vestlandsk, og at de står vestlandsk nær, bestyrkes ved at iagttage deres forhold til flere andre østlandske regler. På Østlandet har adskillige enstavelsesord, der i oldn. havde kort vokal med følgende enkelt konsonant (f. eks. oldn. **bik**, **litr**, **lok**, **kot**) beholdt den korte vokal, men sedvanlig forlænget konsonanten; på Vestlandet og i de nævnte fjeldbygder er så vidt bekendt vokalen forlænget, hvad der også på Østlandet er tilfældet med det *s t ø r r e* antal enstavelsesord, Oldn. **sj** og **skj** er på Østlandet en enkelt lyd, omtr. som engl. *sh*: i vest og i fjeldbygderne holdes *s*- og *j*-lyden mere ud fra hinanden, af **skj** opstår der tildels en anden forbindelse, i hvilken **kj** høres for sig selv. Refleksivendelsen ved verberne er i vest og i fjeldbygderne bevaret som *st*, i øst kun som *s*, f. eks. i *slæss*; **m** i aksentsvag stilling er i vest ofte bortfaldet, for eks. *så* (som), *føssei* (Fosheim), *gaaro* (best. dat. pl. gårdene), men i øst bevaret: *såm*, *fåssem* eller *fåssom*, *gaal³om*. Fremdeles har større eller mindre dele af Vestlandet og fjeldbygderne konsonantforbindelser, som kan betegnes ved eksemplerne: *javn* eller *javn* (jævn), *hådn* (horn), *regn* (regn), mens Østlandet i sin helhed har *javn*, *hånn*, *rengn* — når intet hensyn tages til de lydforhold i disse ord, der for denne sammenligning er uden interesse.

Trondhjems k i d e t h e l e .

Trondhjems stift, som så at sige fortsætter både det østen- og det vestenfjeldske, repræsenterer i nogen grad også begges dialekteiendommeligheder. Men ligesom landets afsmalning der foregår ved en indbugtning fra vest, der nærmer kystleden til

det østlig beliggende kulturcentrum, så er også sproget allesteds nærmere det østlandske end det vestlandske. Det tykke **l** hersker allesteds, tiljævning eller ligedannelse i korte tostavelser mangler kun i Romsdalen. Tonefaldet er for et østlandsk øre ogsaa østlandsk, rigtignok med visse eiendommeligheder, som også skifter inden stiftet. I Romsdalen og på Nordmøre høres den musikalske aksent dog endnu såvidt lig den bergenske, at en østlænding uden erfaring vil være i tvivl om, hvad han skal regne den for. Dersom han forsøger at opfatte den som østlandsk, vil han være udsat for ofte at regne enstavelsesbetoning for tostavelses. Men længere nord svinder denne bølgende beskaffenhed, for efter mit østlandske øre at komme igen på en anden måde i Nordland. Om en bergenser er mere tilbøielig til at sammenligne sin musikalske aksent med nordlændingens end med østlændingens, er mig ukendt.

Uagtet der således i det hele taget er overveiende overensstemmelse med østlandsk i de skillemærker, der foran var opstillede som de mest iøinefaldende, synes kystdistrikterne mig dog kun at forholde sig til det indre land således, som fjeldbyggerne fra Valdres til Telemarken forholder sig til de lavere egne søndenfjelds; det afvigende ved de sydlige fjeldbygder er dog ofte noget andet, end det kyststrøgene i Tr.hjem har.

Der er også specielt nordlige eiendommeligheder i de norske bygdemål, hvilke kulminerer i det trondhjemske. Mindre vægt kan der fortiden lægges på den forskel, der er mellem søndenfjeldsk og indre trondhjemske tonefald. Den synes mere at ligge i fordelingen af udåndingstrykket end at være af musikalsk art, og denne forskel synes mig for flydende til med de hidtil bekendte midler at fikseres efter sin rette natur. Dog er det vel sandsynligt, at det er en egenhed i den eksspiratoriske aksent, som har fremkaldt en anden særlig nordlig eiendommelighed, nemlig *a p o k o p e n*, bortkastelse af en udlydende vokal efter lang rodstavelse. Langt sydligere end apokopen begynder palataliseringen af **nn**, **ll** og **dd**, tildels også andre dentaler, som nemlig allerede optræder i Søndfjord, i Land, på Toten og Hedemarken og ved Kongsvinger.

Trondhjemske inddeling.

Dersom Norge er bleven befolket fra syd af, vil én strøm ved bosættelsen have fulgt kysten til det trondhjemske og således have været fortroppen af dem, der bebyggede stiftets kystdistrikter, en anden strøm må have fulgt Gudbrandsdalen og Østerdalen. Efter bosættelsen må forbindelsen længe have vedblevet at være stærkest ad den samme vei, ad hvilken indflytningen var skeet. Den formedelst veienes beskaffenhed tilvante forskellige levemåde vil have gjort indbyrdes ægteskaber sjeldne en lang stund efterat de to strømme var bleven nære naboer.

Hvad vidner nu dialekterne i det trondhjemske om styrken af den sammenslutning i sig, som kyst- og indlandsfolket hver for sig har havt? Hvor meget har de nærmet sig til at være to nationaliteter, og hvormeget gør de det nu?

Dette er ikke tomme spørgsmål; det er ikke umuligt, at man vil kunne svare noget på, hvad forholdet har været, og ialfald må man kunne opnå at sige, hvad det er. Men først måtte da hele materialet beherskes, og dernæst måtte overensstemmelser og forskelligheder takseres efter, hvad værd de har til at oplyse om slægtskabets dybde, og dette sker først, når man kender ikke alene divergensernes alder, men også alderen for divergensernes årsager. Med en udtalelse som: „aksentforskel betegner ikke nogen dybtgående forskellighed“, eller mere omfattende: „udtaleforskel betegner ikke nogen dybtgående forskellighed“ har man, som sagerne nu står, bare fremsat en ubevist påstand.

En anden genstand, der også kan henvise på indvandringsteorier, er det slægtskab, som utvivlsomt findes mellem trondhjemske og nordsvensk, især jemtsk og herjedalsk. Jeg kender kun disse dialekter af litteraturen og har også kun ufuldstændig adgang til denne, derfor kan jeg her endmindre end ellers oplyse om slægtskabets art og grad.

Ivar Aasen inddeler vore dialekter i den nordenfjeldske, den vestenfjeldske og den søndenfjeldske række. Den mere specielle inddeling gør han efter formlæren, især substantivbøjningen, og opstiller i Trondhjems stift en ytre og en indre trondhjemske; den ytre falder igen i romsdalsk, nordmørsk og fosensk,

den indre i Orkedalens og Guldalens mål, Indherreds mål og namdalsk. Min væsentligste indvending mod denne fordeling af de trondhjemske dialekter er den, at namdalsken synes mig med mere ret at regnes til den ydre dialektrække.

Den dialektgruppe, som Aasen omtaler som Orkedalens og Guldalens mål, indbefatter foruden disse to dalfører også Nidelvens dalføre og Opdal. Jeg vil her for kortheds skyld omtale dem som „Dalene“. Det er den del af stiftet, hvor ligedannelsen bliver fuldstændigst gennemført efter sit princip og har den mest indgribende betydning for ordenes lydlige form og for deres bøining. En del af strøget er fjeldbygder, hvor indflytning og påvirkning i sen tid fra andre kanter har været forholdsvis ringe, derfor er her tildels ældre forhold bevarede fremfor i nordligere og sydligere strøg, med hvilke de ellers viser meget nært slægtskab

I Røros præstegeld, hvis befolkning ialfald for den væsentligste del er tilflyttet, siden bjergværksdriften begyndte, er det gangbare sprog for en stor del ikke oprundet på stedet selv, men tilført, idet det i mange henseender afviger fra alle omliggende dialekter, endog Tolgens og Kviknes, som dog, skønt i en ringere grad, har været den samme påvirkning underkastet. I de stykker, hvori det følger de omliggende dialekter, er det mere Østerdalens end de trondhjemske. Tydalen, anneks til Selbu, og Holtålen præstegeld øverst ved Gula hører nøie sammen i modsætning til bygderne nærmest nedenfor. Det er måske kulturpåvirkning fra Røros, som i sen tid har trængt ind her med østlandske vulgærformer, men endel afvigelser synes dog hellere at pege dels i østlig retning, dels på en sammenhæng med Tønset. At Tydalen i sit sprog hører sammen med Holtålen, særlig med hovedsognet og anneksset Ålen, uagtet fjeldet skiller fra dem, skyldes den fælles hovednæringsvei, fædriften, hvorved en stor del af beboerne om sommeren bliver hinandens naboer på sætrene. Hovedsognet Selbu, hvor agerbruget og kvernstensbedriften er vigtigere næringsveie, står derfor mere fremmed for tydølningen. Uagtet nutidens forhold i høi grad er skikkede til at udrydde lokalpatriotismen, skal det endnu være forholdsvis sjældent, at der indgæes blandede ægteskaber mellem Tydalen og Selbu. Såvidt jeg

har forstået, er det nærmest tydelingerne, som holder sig for overlegne.

Singsås anneks til Holtålen adskiller sig i flere henseender fra hovedsognet; i Støren og Selbu bliver der end flere forskelligheder. At Støren og Selbu skulde have haft nogen synderlig indbyrdes forbindelse, synes usandsynligt. Den lighed, som findes mellem dem, er derfor rimeligvis parallelismens, d. v. s. den beror på ligeartet påvirkning fra nord og fra syd for bægge. Mellem Støren og Østerdalen optræder der en anden slags lighed end den, der findes længere oppe i Guldalen. Måske kan i forholdsvis sen tid en stærkere forbindelse her have fundet sted gennem Budalen til Tolgen og gennem Soknedalen og Rennebu til Kvikne; ligheden tyder dog mere på sydligere dele af Østerdalen; hvad ordforrådet angår, synes dette øverst i Holtålen at stemme bedre med østerdalsk, men i visse lydforhold stemmer Singsås*) og Støren bedre. Muligens kan det dog med den sidstnævnte lighed forholde sig så, at Singsås og Støren har en beliggenhed i forhold til vedkommende lydoverganges centrum og udgangspunkt, der svarer til de pågældende østerdalske steders beliggenhed, formentlig på den anden side af dette udgangspunkt. Sådant h o m o l o g i forekommer sikkert i sprogene, men om den findes i dette tilfælde, kan jeg ikke afgjøre.

Landeveien gennem Soknedalen har i flere henseender draget både dette anneks og Størens hovedsogn over til overensstemmelse med bygderne ved Orkla og modsætning mod dem længere oppe og længere nede ved Gula; navnlig har Støren det tilfælles med bygder ved Orkla, at alle svage hankønsord har best. dat. m. s. på *m*, modsat de stærke, og at verber bøiede som **kasta** her har bevaret *a* i præs. ind. Omvendt forbinder den samme vei Rennebu med de foran omtalte bygder i henseende til sammendragningen af diftongerne til enkelte vokaler. Om også mindre gennemført, så forekommer sammendragningen dog også i Opdal og i Meldalen, og giver således tegn på, at ikke blot

*) Eiendommeligt er, at Singsås har 1ste pers. pron. *jee* ligesom de bygder, der har bjergværksdrift, uagtet skilt fra dem i hoveddalføret ved Ålen og Holtålen.

Gudbrandsdalen har været nær forbunden med det vestlige af Dalene, men også, gennem Kvikne og Foldalen, Østerdalen. Men at veien til Gudbrandsdalen i fortiden som nu har været vigtigere end disse forbindelser, fristedes man til at antage, om det så skulde være, alene på det grundlag, at pronomenet *åss* ligesom der bruges som nominativ indtil ned i Ørkedalens præstegeld.*) Ved dels at fastholde gudbrandsdalske og dels trondhjemske og vestlandske analogier er Opdal måske den bygd i Thj. stift, som har den mindst simplificerede formlære.

Romsdalen, der efter beliggenheden skulde antages for et krydsningspunkt mellem indlandsfolk fra Gudbrandsdalen og dem, hvis færd var efter søveien, kender jeg kun af meget knappe notitser om et par af de indre fjordbygder. De ydre distrikters sprog, som måske kan være meget anderledes, har jeg ingen kundskab om. Romsdalen har (næsten?) ikke den trønderske apokopering og ikke ligedannelse, og kan således væsentlig kun regnes for trøndersk, fordi det tykke *l* ikke tillader, at man regner det til vestlandet.

På Nordmøre er Sundalen en fortsættelse af Opdal, skilt derfra ved en indtil nylig ubeboet klev på $\frac{1}{2}$ mil. Denne halve mil gør imidlertid overordentlig meget for sproget. I små ting har de påvirket hinanden noget, skønt denne påvirkning synes kun at gelde små strækninger; men på grund af mere indgribende forhold, især ligedannelsen, synes Sundalens sprog mere at ligne Kolvereids, henimod Nordlands grænse, end det nærliggende Opdals. Sundalen har ligesom Opdal *åss* i nom. pl. af 1ste persons pronomen, derimod hersker dette ikke i Romsdalen; i nom. sing. har Sundalen og Romsdalen den afstikkende form *i*, medens Dalene har *e*.

Også på Nordmøre mangler jeg for en stor del besked om de yderst liggende sognes sprog. Hvad jeg ved om dem, taler for, at der i de egentlige fiskedistrikter sker en betydelig tilnærmelse til fosenk; en påvirkning fra Orklas dalføre gennem Surenaldalen viser sig måske mindre tydeligt end ved Sundalen, fordi

*) Ligeledes i Kvikne.

hele karakteren i sproget nu ved Fosens nærhed er bleven mere østlig.

I Fosens fogderi møder Trondhjemsfjordens munding kystledet, og adskilligt fiskeri finder sted der. Der er dialekten derfor bleven gnedet og slidt, idet sproggehøret selv sløves af stadig at høre mange hinanden nærstående sprogformer, og derhos den hos vor almue gængse kritik over andres former af sproget: „så og så siger han“, har borttryddet de ting, hvori den største forskellighed viste sig. En sådan ting er formodentlig den bestemte dativform; om den kan der antages at have været stærk dissens mellem folk inde fra fjorden, der vilde beholde det gamle *m* i udlyden af dat. pl., og kystens beboere, der havde bortkastet dette *m*. Fosen har, med undtagelse af Hevne, ikke udholdt den derved foranledigede kritik, men opgivet dativen.

Dels ved påvirkning fra Fosen selv og dels formedelst de samme grunde, som virkede i Fosen — den lette tilgængelighed — er fjordens kyster indover fulde af former, der stemmer med fosensk. De nederste dele af Dalene, f. eks. Orkedalens og Melhus præstegelde, står i adskillige ting sammen i modsætning til præstegeldene ovenfor, og da i lighed med Fosen og med Nordre T.hjem. Også efterat fjorden har vendt sig i nordlig retning, synes der at være en smule modsætning mellem de bygder, der ligger direkte til fjorden som Frosten, Ytterøen og Inderøen sammenlignet med dem, der går indad i landet, som Stjør- og Verdalen, om disse end er for små til at danne selvstændige grupper.

Men den mest udprægede lighed med fosensk har vulgærdialekten i Trondhjems by. Denne synes kun i ringe grad at være baseret på de nærmest omliggende dialekter, den ved forbindelsen ad fjorden modificerede form af Dalenes sprog. Det synes ikke sandsynligt, at Fosen har øvet en sprogforandrende indvirkning på en forud tilstedeværende befolkning; langt mere rimeligt er det, at den befolkning, fra hvem stadens eget vulgærsprog skriver sig, har været samlet fra forskellige egne, men fornemmelig inden Trondhjems stift, og det fra egne nær søen og fjorden. Denne befolkning er samlet, før de nuværende dialektforskelligheder kom for dagen; dialekten udviklede sig i

sammenhæng med de andre trønderske dialekter; men den uafledelige tilførsel af nye beboere og den stadige forbindelse med folk fra fjærnere egne tillod ikke den stærkt afvigende lydbehandling, som tildels fandtes i Dalene, idet sprogtilstanden aldrig blev fast og udviklingen aldrig fri. Fornemmelig har man vogtet sig for at lade ligedannelsen gribe så stærkt ind, at formerne blev ukendelige. Ligesom i almindelighed i byerne har analogierne en langt stærkere magt inden formløren end lydlovene. Fosens dialekt har derunder vedvarende øvet en indflydelse, thi en sådan må nødvendigvis have været tilstede, efterdi det nuværende sprog er bleven så vidt ligt det fosenske, men det meste af ligheden må siges at komme deraf, at byen har været under ligeartet påvirkning med Fosen.

Når man fra bygderne søndenfor Trondhjemsfjorden går over til Nordre Trondhjems amt, er der allerede straks, i Stjørog Verdalsens fogderi, adskillig forskel at mærke. I sammenligning med de nederste bygder i Dalene tror jeg dog, at forskellen har været større, end den er, idet nordre amt har påvirket søndre. Enten det så er en indvandring fra øst, som her er kommen til, eller livs- og kulturforholdene her har fremkaldt en større parallelisme med Østlandet, mere plathed, mere bortfald i visse konsonantforbindelser, en mere intens anvendelse af kakuminaler (tykt l etc.), så er karakteren ialfald i mange stykker mere østlig; et tilsvarende forhold er der i Sverige i flere henseender mellem Jemtland og Herjedalen.

Efter det, jeg kender til Stjørdalens dialekt, synes denne ikke synderlig at vidne om tilnærmelse til svenske dialekter; det østligste sogn, Meraker, danner mest en overgang dels til Selbu og dels til Tydalen. Verdalsk, hvori man vel med sikkerhed kan vente en overgang, har jeg overmåde lidet kendskab til.

Af Inderøens fogderi har de sydligste bygder, til og med Stod, lidet særeget fra det nærmest foregående. Men Snåsens prestegeld har en kraftig udviklet selvstændighed. Medens det i mange stykker står på overgangen fra indherredsk til namdalsk, er det i andre henseender enestående på denne kant af landet. Endnu mere udpræget bliver denne selvstændighed i Liderne,

formodl. også i Rørvik i Namdalen. Da nu sådanne tyndt befolkede distrikter som de sidstnævnte slet ikke pleier at have udviklet særdeles eiendommelige sprogformer, bliver det desmere klart, at Snåsen og Liderne, hvor de for Norges vedkommende står isolerede, må have sammenhæng med tilstødende egne i Jemtland. Fra Frostviken i Jemtland opgiver da også dr. Jessen adskillige ordformer, som stemmer med Lidernes, og gør opmærksom på ligheden (Hist. tidsskr. III, pag. 4 f., 47 ff.). Blandt disse ligheder er det 1ste pers. pron. nom. *i*, medens Indherred har *æ* (*ægh*) og Namdalen *eigh*.

I Namdalen kommer man atter til en hel del af de former, som man havde på Nordmøre og i Fosen. Tungen er måske plumpere end på Nordmøre, men ordenes former er mærkelig parallelle, med dem som hersker der. Det indre Namdalen har ligesom alle indtrønderske dialekter (undtagen Trondhjems bys) stærk brug af bestemt dativ og har eiendommelige former af denne. Hvorledes det forholder sig med dativ i de ydre bygder lige ved Namsenfjorden, såsom Fosnes og Fladanger har jeg ikke havt anledning til at undersøge; lidt længere i nord, i Nærø og Kolvereid, er dativen omtrent ligeså fuldstændig opgivet som i Fosen. De dels ad Trondhjemsfjorden og dels gennem Namdalen udtrængte østnorske egenheder ved kysten er væsentlig herskende indtil Foldenfjorden, stærkere, såvidt jeg kan se, i kystbygderne end i Grong og Overhalden; men nordenfor denne fjord er den hele typus mere vestlandsk, og nordlandske eiendommeligheder kommer frem, såsom den på denne kant af landet påfaldende bevarelse af *r* i sv. fem. pl.

Lydbetegnelsen.

Heller ikke denne gang har jeg anledning til at anvende en fyldestgørende lydskrift, men skriver eksemplerne omtrent på samme måde som i „Oplysninger“, og såmeget som muligt i tilslutning til prof. Storms lydskrift. De forandringer, jeg her gør fra den før anvendte skrivemåde, er især simplificeringer, da det dog for dette større distrikt ikke længer kan undgås, at lyd, der i en dialekt holdes skilt fra hinanden, får samme tegn. Jeg vil derfor indskrænke mig til at betegne sådanne variationer, som

jeg antager, at hvilkensomhelst interesseret iagttager, han være sprogmænd eller ikke, vilde kunne erkende. De forskellige nuancer, der således falder under ét tegn, vil jeg søge at fordele så, som en østlandsk bymand vilde kunne gøre det, hvis han aldeles kunde fri sig for etymologiske hensyn. Når jeg er sikker i min sag og finder det af interesse for den fremstillede genstand vil jeg give nærmere besked ved henvisning til den angældende lydnuances benævnelse eller tegn i prof. Storms „Norsk lydskrift“.

Om vokalérne behøver jeg derfor her kun at bemærke:

e bruges for lukket *e* og for et noget åbent *e*, for det dunkle ubetonede *e*, som i Trondhjem dog sedv. ligger nær det åbne, og for et meget åbent *i*.

u bruges også for en *u*-lyd, der nærmer sig svagt til *ø*; kommer den lidt nærmere, bruges *o*.

ö bruges om en mellemtung mellem *ø* eller *u* og *ø*, i det væsentlige i samme forhold, hvor prof. Storm vilde bruge den „tilbagetrukne“ form af „åbent *ø*“, tildels også for den „tilbagetrukne“ form af *ø*.

v (ét omvendt *a*) bruges om bredere former af „det åbne *o*“, derhos for Storms omvendte *a* og for den dybe *ø*-lyd (*æ*), når den er meget bred, altså i det hele for nuancer mellem *a* eller *å* og *ø*.

Diftongerne betegner jeg i regelen som i normaliseret norsk orthografi ved *au*, *ei* og *øy*, uagtet f. eks. ved *ei* første led af diftongen *eg*. er mit *æ*; undertiden bruges nøiagtigere betegnelse, med et lidet vokaltegn for at betegne diftongens sidste led, når det er kort, f. eks. i *döugg* (f. dug).

Af konsonanterne må jeg især anvende egne forbindelser for de modificerede former, som dentaler og gutturaler har antaget.

Supradentaler betegnes ved 1 tilsat som eksponent, der sættes blot én gang til hele den forbindelse af tungespidskonsonanter, hvorom den skal gelde, altså, med eksempler fra østnorsk bysprog: *baarn*¹ (barn), *däärli*¹ (dårlig), *læerti*¹ (lærte).

Kakuminaler betegnes på tilsvarende måde ved 2 som

eksponent; det „tykke l“ ved l^2 , og de forbindelser, der i almindelighed opfattes som tykt l med følgende dentaler, skrives med r først og eksponent ved andet led, f. eks. $leert^2$ (lærte), $æern^2$ (alen), $hæers^2$ (hals).

Palataler betegnes ved et lidet j ved foden tilhøre for den konsonant, det hører til; t_j og d_j er således palatale eksplosiver, n_j palatal nasal, l_j palatal delt konsonant og k_j palatal spirant, den almindelige norske lyd for **kj**, medens den hyppig for specielt svensk antagne forbindelse: palatalt **t** med følgende spirant, betegnes t_jj , og den tilsvarende forbindelse med stemmelyd d_jj . I t_jj høres altså bægge konsonanter med sin normale udtale; s_j bruges om den almindelige østnorske **sch**-lyd, der egtl. ikke er ganske palatal. Palataltegn ved den første af en gruppe tuugespidskonsonanter betegner sedv. hele gruppen som væsentlig palatal, rigtignok på de fleste steder med aftagende palatalitet.

Gutturalnasalen betegnes ved ng ; når g skal udtales efter nasalen, skrives ngg .

Forbindelsen gh betegner et åndende (blødt) g .

Om et **v**, der artikuleres ved bægge læber, bruges tegnet w .

Tegnet h bruges foruden i sin sedvanlige anvendelse også til at betegne, at følgende konsonant er stemmeløs, f. eks. i $sahljt$; foran r betegnes dette ikke, da r altid er stemmeløst foran **k** og **p** i trondhjemske*).

Længde angives ved fordobling; t_jt_j er affricata med lang palatal eksplosiva, lk_j lang spirant. Hvor jeg er i tvivl om min hjemmels sikkerhed i henseende til længde, sætter jeg den betegnelse for længden, som svarer til ordets oprindelse.

Enstavelsestonelag betegnes ved $'$, tostavelsestonelag ved $`$; bægge sættes kun, når misforståelse kan befrygtes, og i almindelighed sættes de ved enden af den stavelse, der har hovedaksenten; inde i stavelser sættes de, når der inden hovedstavelsen er en svag bistavelse, en såkaldt „reduplikation“, „stansning“ eller „sammensat aksent“, f. eks. i Opdal $kl^2\grave{a}kk$ (f. klokke),

*) Ikke ganske sjelden forekommer undtagelser, især ved Orkla, men det er formodl. væsentlig individuelt.

andre steds *kl²æ'kk*, men dog til at skille fra aksenten i *ståkk'*. Ellers bruges tildels apostrof til stavelseskille, f. eks. *stii'e* (steget).

Med denne lydbetegnelse vil jeg nu forsøge at påvise de mest væsentlige forskelligheder inden distriktet i henseende til udtalen af konsonanter og vokaler og i henseende til bøjningen.

Palataludtale af gutturaler.

En af de mest fremtrædende forskjelligheder mellem dialekterne i de lavere egne på Østlandet og sågodtsom al trondhjemske, er den sidstnævntes stærkere anvendelse af palataliserede gutturaler i indlyd, — hvilken ved apokope fører til, at de der også forekommer i udlyd. Dog er der inden stiftet megen forskjellighed i dette, idet nogle distrikter deraf står det søndenfjeldske nær i så henseende, og andre udgør overgangen til dem, der har palataliseringen på samme udbredelsestrin som det vestenfjeldske, uagtet den vokal, som følger, ofte ikke er en palatal, men er *a*.

Overgangen til det søndenfjeldske findes, som venteligt er, i Dalene, og den største forskel i henseende til palatalitetens hyppighed gælder den bestemte substantivbøjning. Mangelen på palatalitet bør neppe altid — som man vel vil gøre for det søndenfjeldske — tilskrives analogivirkning fra substantivernes ubestemte form. Navnlig synes dette at gelde best. nom. af de stærke mask., som i Røros, Tydalen, Selbu, Holtålen, Støren, Opdal, Rennebu, Meldalen og Orkedalen hedder f. eks. *ståk'kin*, eller *ståk'ken*; det kan måske skyldes en længere bevarelse af nom.'s *r*, at *k* her ikke er „mouilleret“, især i Selbu, som i dat. har *ståk'kja*. Af de nævnte bygder er det kun Selbu og mindre konsekvent Tydalen, som har mouillering i nom. & dat. f. s. og nom. n. s. & pl.; Opdal og Selbu har mouillering i dat. n. s. Med undtagelse af Selbu og Tydalen, som også heri nærmer sig nordre amt, har alle de nævnte bygder *g* efter *r* og *l²* svækket til *j* eller tildels hellere *i* i alle former, f. eks. *kwj* eller *kw'ri* (f. kurv), *hæ^{l²}j* eller *hæ^{l²}i* (f. helg); *j*, som er et tidligere trin end *i*, indførtes fra former med mouillering (forneml. pl. på *ji* eller *je*), hvilket formentlig fremmedes derved, at det tidligere *g* efter *r* og *l²* var *gh*, ligesom endnu i Tydalen. Bygder beliggende, hvor Dalene støder sammen med fjorden, Børgsen,

Melhus,*) Bynæsset, Stränden, såvelsom Romsdalen, Nordmøre, Fosen, Indherred og Namdalen får palatal konsonant i alle de nævnte tilfælde, i alle bestemte former i sing. og i best. nom. n. pl. af stærke subst. I Snåsen og aller øverst i Namdalen palataliseres vel i neutr. s. *pl²æd²dje* og dat. *plæ²d²dji*, men ikke i plur.: *pl²æg'ga* (klædningsstykkerne). Trondhjems by har ikke palatal for artikkelens skyld.

I plur. på *i* eller *e* af oldn. *ir* (*er*) er det måske ingensteds ganske gennemført, at gutturalen står uden monillering foran endelsen; men det forekommer i Tydalen og Holtålen, er hyppigere i Støren og Meldalen og formodentlig mest i Orkedalen, enten nu strandstedet på Orkedalsøren har øvet en normaliserende indflydelse, eller det kan være *naboo*position, fortættelse af dalboens sans for sit eget her, hvor han mødte Børgsen, som mouillerer så meget mere. I Trondhjems by (ligesom også i det sydøstligste af Dalene) er flertalsdannelse med *e* sjældnere anvendt, men når den bruges, skal det alm. være *bække*, *bjørke*.

I de svage hankønsord er det mod sedvane det nordre amt, som mouillerer mindst. Stiftet synes i det hele at have haft kasusbøining i sing. af svage mask. i ubestemt form indtil en forholdsvis sen tid; men Dalene er vistnok det distrikt der, som først opgav denne, og opgivelsen skede fornemmelig for ligedannelsens skyld i dem med kort rodstavelse. Nom. blev, når cas. obl. havde ligedannelse, altfor forskelligt fra de øvrige kasus, derfor blev nominativ opgiven, og har kun sat sig rester i *spaae*, *haane*, *vaane* og måske et par lignende ord. Den beretning, som forefindes i Aasens sprogprøve fra Meldalen (Prøver af Landsmaalet i Norge, pag. 13) om, at man før sagde *håna* der i bygden, må forståes så, at man har sagt *hdane* (ligesom nu) i nom. og *håna* i andre kasus. I ligedannede former var der naturligvis ikke tale om palatalisering af gutturaler. Ved udskillelsen af de ligedannede ord har de andre, der havde lang

*) De usandsynlige former *stæn'ner*, *stæn'nern'*, som jeg optog i „Oplysn.“ pag. 65 var tilsyneladende godt hjemlede, men er ikke bleven bekræftede.

rodstavelse, formodl. også opgivet den ubestemte kastsbøining, men (ligesom ved stærke mask.) beholdt nom. som hovedform.

Dalene er dog ingenlunde konsekvente i dette stykke. For- nemmelig må straks Røros, Tydalen, Holtålen og Støren und- tages, hvor udjævningen til gunst for gutturalerne formodentlig er så gammel, at der aldrig har eksisteret hverken *affricata* eller spirant i *bakke*, hvilket også må antages for det søndenfjeldske. Men når i Opdal og bygderne ved Orkla hyppig siges *bakk* eller *bakke* og (sjældnere) *bakkin*, for *bakke* etc., er det vel en nuti- dens overførelse fra ordets øvrige former; overførelse af palatal- konsonanten til andre former er teml. sjelden. I Selbu kan *ng*, *kk* og *gg* ikke monilleres i ubestemt form, med *gg* kan det hænde i best. dativ (*skuggja*). Efter lang vokal og efter *r* og *ʀ* er mouilleringen der ofte gennemført til alle former, f. eks. i *rååkke* (spyt), *barke* (luftrøret i halsen).

I kystbygderne og i nordre amt har den ubestemte kaus- bøining tydeligvis holdt sig meget længere; det er derhos en erklæret tendens i disse mål at holde svage hankønsord med lang og med kort rodstavelse sammen under én bøningsanalogi, hvor vanskeligt det end har faldt dem. I N. T. hjem er der som følge af disse omstændigheder adskillige nominativer bevarede af mask. med kort rodstavelse, og for at bevare enhed mellem begge klasser såvelsom mellem de forskellige kasus har man ikke ladet deres gutturaler mouilleres; i syd ligesom også i fjordlandskaber i søndre amt, f. eks. Melhus har man *e* til endelse, hvilken dog på de fleste steder apokoperes; i nord har man *i*, men guttu- ralen holder sig. I Stjørdalen hedder det derfor *tjju^lk* (kælke), *bakk*, *nakk*, i Stod og Snåsen, men også sydligere, *tju^lki*, *bakki*, *tangi*.

I Namdalen tales ikke sådan forbindelse, og under visse omstændigheder forekommer her det historisk berettigede forhold, ligesom ved Orkla, f. eks. i *tju^ltju^l* (kælke), *gl^uad^lji*, best. dat. s. *gl^uuggâm* (Harran). Men i andre tilfælde viser det sig tydeligt, at de obl. kasus har fået overvægten, netop forat man skulde slippe konsonantvekslen. Endelsen i ubestemt form er nemlig i regelen *i*, også efter kort rodstavelse omtrent ligeså hyppig som

a. Men hvor der er vokalharmoni tilstede mellem rodstavelsens vokal og *a*, og en guttural skiller dem (selv om det er en lang guttural), der er former på *a* antagne som hovedformer; altså (i Grong) ikke alene *booga* (bue) *lâåga* (lue), *maga* (mave), *haaka* (hage), *tjaaka* (kæve), *staaka* (stage), modstillet *fl²åti* (flåde), *måsi* (mose) *dråpi* (dråbe), *værn²ni* (vane), *harri* (hare), men også *bakka*, *nakka*, *tanga*, *hanska* kfr. *gran₃ni* (nabo), *stabbi*. Omtrent ligedan er det også i Ytre Namdalen, f. eks. i Nærø. Sydover gennem Fosen aftager vistnok denne sammenblanding af korte og lange tostavellesord; allerede i Åfjorden f. eks. *tan₃ni* (tange), men *nakka* og *bakka* gelder så langt, der findes ligedannelse efter kysten — om nogen bygd ved Trondhjemsfjordens munding har *nakk(e)*, *bakk(e)*, så må det være sent indført. Skønt Nordmøre altså har *nakka* og *bakka* og fortrinsvis ved gutturalkonsonanter anvender ligedannelse i korte sv. mask., som i Surendalen i *k₃æka*, *haagha*, *båga*, *låga*, *stææga*, så er man dog nu for nær ligedannelsens grænse, til at konsonantvekslinger kan undgås; Sundalen har *staa₃e* (stige), en underlig bastardform, der sammen med Namdalens *staga*, trods sin forskellighed, vidner om en i den afstand uventet parallelisme i fonetisk udvikling og sjælelig tendens, fordi der for det radikale *i* er indtrådt *a* i rodstavelsen. I Romsdalen er naturligvis palataliteten helt gennemført.

I adjektivbøiningen mouilleres der på Nordmøre, f. eks. *styd₃dje* (m. plur.) *lan₃ne* (m. plur.) i Surendalen. Ved kysten i nord er det for mig bleven benægtet. Dette er en af de ting, som i Dalene alene Opdal har tilfælles med Nordmøre.

I verbalbøiningen er der ikke mange steder, som principielt mangler nogen af de palataliseringsrækker, man historisk skulde vente. Ligesom mouilleringen, ialfald af lang guttural, er temmelig sjelden ist. pt. partic i Østerdalen, således er den det også i Røros, hvor man har *högge* (hugget), *tugge* (tygget), *sökke* (sunket). Medens mouilleringen er langt overveiende i Holtålen, synes den i Støren at være mindre gennemført, især ved *ng*, som i *slånge* (slængt), *sånge* (sunget) men også ellers, som i *drökke*, *drökk₃e* eller *drekke* (drukket), *såkke* eller *såkk₃e* (sunket),

tildels også efter kort rodstavelse, som i *vöve* (veiet), *fl²vve* (fløiet), *løve* (løiet). Vulgært trondhjemske har, som venteligt, ingen palatalisering, men former som *drolke* (drukket), *droge* (draget); mere forunderligt er det, at Orkedalen også fornægter denne palatalrække og har *språkke* (sprukket), *drekke*, *drege* eller *dri'e*, *råke* (røget), *stigi* (steget); også fra Leksviken er det sagt mig, at man har *drolki*.

I Øvre Namdalen lader man ofte mouilleringen i stærke pt. participier mangle på en måde, der minder om opgivelsen af mouillering i sv. hankønsord med lang rodstavelse. Under lignende betingelser som de, der gælder for antagelse af endelsen *a* i disse, altså når lang guttural-konsonant følger efter en vokal, der alm. bruges i ligedannelsesforhold til *a*, da kan i endel stærke verber endelsen *a* lånes fra den svage *a*-konjugation; den dermed harmonerende vokal i rodstavelsen må rigtignok også i flere tilfælde lånes fra præet. ind. Paa den måde får man f. eks. i Grong: *spranga* eller *spron₃ni* (sprunget), *sånga* eller *sån₃ni* (sunget), *såkka* eller *såt₃tji* (sunket), *hanga* (hængt, intr.). Dette fænomen synes ikke at nå til Nærø og Kolvereid.

Imper. plur., hvor det har særskilt form, har tydeligvis oprindelig haft palatalisering af gutturaler, som man ser af *han₃ja* (hænger!) i Selbu, *taa₃ja* (tager!) i Tydalen, men den er nu ingensteds gennemført.

De ved palatalisering af gutturalerne opståede konsonanter grupperer sig, også når de betragtes efter sin artikulation, oftest, men ikke altid, således at det kan have nogen sproggeografisk interesse. Oldn. *g* i fremlyd er over hele stiftet bleven *j* i de stillinger, hvor der mouilleres, og ligeledes efter *r* og *l²*, som i *km²'ja* (kurven), *hæl²'ja* (helgen). I det store taget kan man sige, at Dalene (undtagen fjordbygderne, iberegnet Orkedalen) mouillerer *k* og *g* til spiranter, fjordbygderne og N. T. hjem til affrikater: *t₃j* og *d₃j*. Den første regel er bedre gennemført end den sidste; *ty²kk₃* (v. synes) *stø²kk₃* (n stykke), *slei²* (f. slægge). I Opdal kan i den henseende tjene til type for de egentlige dalbygder i det hele, kun at de alle ligesom Fosen og N. T. hjem har *it₃t* (ikke), hvor apokopen er ældre end ellers og skriver sig

fra en svagt aksentueret form af ordet. I fjordbygderne og Indherred er det meget hyppigt, at kort *g* bliver til *j*, og enkelte meddelere fra Snåsen og Øvre Namdalen bruger sedv. spirant også for *k* og *gg*. Palataliseret *k* kan dog også der, men især i Indherred, endog høres som eksplosivt, som *t_j*, mest i udlyd, men især i Stjørdalen også i indlyd, som i *stytjt* (stykke), *vatimjn* (vågen), *mytjy* (meget); dog tør jeg ikke fastslå, at *t_j* nogensteds er eneherkende i sådanne stillinger. Fosen forholder sig omtrent som nordre amt, dog har dette distrikt sjelden *t_j* for *k*, og *gg* som *jj* synes ofte at findes. På Nordmøre og i Romsdalen har jeg ikke for noget bygdelaug fundet affrikater gennemgående, men det viser sig, at de ialfald på Nordmøre nylig har været det; den individuelle vekselløst (eller iagttagelser besværes?) derved, at disse palataler her synes at ligge langt fremme på tungespidsen. Dog bliver *gg* hos næsten alle (også i Gryten og Veø hos dem, jeg har spurgt) til *d_jd_j*; *k* synes at holde sig bedre som affricata i fremlyd end i indlyd. Trondhjems by har, formodl. ved lokal svækkelse, ingen affrikater.

Pataliseret *ng* falder på de fleste steder sammen med den palatale form, der er udviklet af oldn. *nn*. En nøiagtigere undersøgelse vil dog formodentlig finde, at der er en bestemt forskel tilstede på mange steder, hvor jeg ikke har iagttaget den, da man i den sag er overordentlig afhængig af sine hjemmelmænds intelligens og organ. Jeg kender den nemlig kun fra Opdal, f. eks. i subst. *tan_nnje* (m. tange), og fra Selbu, Tydalen og Holtålen, f. eks. i *læn_nnje* (længe), altså bægge steder med *n_nnj* for *ng*. Dog er der i Selbu spor af en anden behandling af forbindelsen, idet man har substantiverne *rin_ndil_nl*, også *rin_njil_nl* (f. linerle), *van_ndil_nl* (f. evangelium); udviklingen til *n_nd* må have skilt sig ud fra den til *n_nj* ved den tid, da *g* her endnu var palatal eksplosiva. Overgangen til det almindelige *n_nn* fra *ng* har derfor måske sammesteds på sit sidste trin faldt sammen med overgangen fra *nd* til *n_nn* (f. eks. i *land*, nu *lan_nn*).

sk, palataliseret, bliver i størsteparten af stiftet *s_j*, f. eks. i *fl²æs_j's_je* (flæsket), *s_jårå* (skære). Af de mig bekendte dialekter på Nordmøre har de inde i fjordene *s_jt_j*, f. eks. *fl²æs_j't_je*,

s₃h₃jæra i Surendalen, Stangvik og Sundalen; også Lønset anneks til Opdal har antaget denne vestlige udtale. Fra Aure og Halse har jeg kun fået opgivet *s₃*; om Romsdalen og de ydre bygder længer syd på Nordmøre har jeg ikke pålidelig underretning i den henseende.

Oldn. *hj* forekommer udtalt som *k₃* i Opdal, Rennebu, Meldalen, Singsås, Støren og Selbu, f. eks. i *k₃æhl* (oldn. *hjallr*), *k₃uul²* (n. *hjul*), *k₃ælm* (m. loft; rædsel) i Rennebu; den oldn. præp. *hjá* hedder dog i de vestligere af de samme bygder (den forekommer kun indtil Støren) *s₃å*, ligesom i Gudbrandsdalen. Formodentlig skyldes det også en palatal assimilation, at „nyper“ på Nordmøre og ved Orkla hedder *knyppo* og *knyppå*, nemlig dersom et oldn. *†h₃jåpa* har fået palatalt *n* og snart også palatalt (midtgane-) *k* ved den samme proces, hvorved oldn. *snjór* er bleven til *s₃n₃jøø* i Surendalen, *s₃nøø* i Sundalen, og gårdsnavnet *snioene* (Aslak Bolts jordebog pag. 72) i Sundalen til *s₃nøøva*.

Palataludtale af dentaler.

Overgang fra dental til palatal udtale sker i det trondhjemske fornemmelig i to væsentlig forskellige forhold, nemlig 1) ved regressiv assimilation fra *j* til et foregående *s*, *p*, *t*, eller *st*, i ét, foran nævnt, tilfælde også til *sn*, altid i stavelers forlyd — og 2) ved *n*, *l*, *d* og *t* (og *st*?) i stavelers efterlyd. Den første er almindelig for hele landet og er nær beslægtet med gutturalernes palatalisering, den anden hører, som allerede tidligere udtalt, væsentlig nordlige egne til, men er ikke udelukkende trondhjemske.

Den førstnævnte art palataler har en overskuelig udbredelse i ordforrådet, og deres behandling i stiftet frembyder ringe variation. *sj* udtales allesteds med den østlandske udtale *s₃*, som i *s₃åå* (v. se); *tj* og *þj* *) følger på hvert enkelt sted det palata-

*) Undtagen i ét tilfælde: gårdsnavnet *jæssmoen* i Klæbu, skrevet hos Aslak Bolt *þlesmoø*, efter prof. O. Rygh findes *þlasmo* 1815; *þj* må være gået over til *hj*. Kfr. oldn. *þjó*, nu sedv. *k₃oo* (n. *ljæns* bøjning, hvor den fæstes til skaftet), men i Solør m. fl. *jøø*; et noget lignende ord af samme betydning er *k₃uul²* (n.) i Selbu, i nordre amt, ialfald Lidenne og Harran, *juul²*, begge steds ligestyldende med formen for oldn. *hjó*; i Våge *sjøkt* (n.).

liserede **k** i udtalen, f. eks. i Dalene *kjuru* (f. tjære), i Indherred *tjuru*; **stj**, som er lidet udbredt i ordforrådet, hedder i Dalene *s_j* ligesom opr. **skj**, ligeså i det sydlige Fosen og det nordlige (ydre?) Nordmøre samt Nærø og Kolvereid; de dele af Nordmøre, som har *s_{tj}* af oldn. **skj**, har samme produkt af **stj**. Nordligst i Fosen (Åfjorden, Bjørnør) har man typen *stjæærn*¹ (stjerne) og ellers i det meste af N. T.hjem *stjeen*, *stieen*¹, *stjeern*¹, uden assimilation, hvilket har sin grund deri, at *ie* eller *je* formedelst brydning af oldn. *é* til *ie* her har været en mindre sjelden lydforbindelse end ellers; oldn. **stjrd** der ellers i nordre amt er behandlet, som om det havde gammelt **stj**, har bagefter i Skogn og Verdalen fået formen *sjaal*²; videre udbredt i Indherred er *tjett* for *tjett* (adj. tæt). I Liderne er en række dentalpalataler opståede ved den der herskende brydning af **i** f. eks. i *sjågå* (m. stige), *sjeen* (f. sene), tildels *tjurnur* af oldn. **pinorr**.

Den palatalisering, som forekommer i efterlyden, er væsentlig indskrænket til **lang konsonant**; det synes tydeligt, at artikulationsstedet er bleven forandret, for at man skulde kunne anvende en kraftigere del af tungen til at artikulere en konsonant, der var stærkt aksentueret — ligesom ogsaa ofte børn kan artikulere palataler tidligere end dentaler. I nutiden er i virkeligheden aksentrykket undertiden noget svækket, idet den foregående vokal kan være lidt forlænget, f. eks. i *man_n* eller næsten *maan_n* i Fosen, Trondhjem og Indherred. Denne forlængelse, der tydeligvis skyldes konsonantens stemmelyd og måske er analog med den i engl. **mild** sammenlignet med **hilt** (kfr. Sievers, Phonetik 2 oplag, pag. 215 f.), har dog været for ringe eller for sildig til at hindre palataliseringen.

De palataliserede former af **n** og **l** er på Søndmør og i Fjordene, som vel er de antikeste af de dialekter, der har dem, indskrænkede til at bruges for oldn. **nn**, **rn** og **ll**. Efter **a** bliver **rn** i det hele sjelden til **nn** i ordstammer (Storm, Norvegia pag. 123), vistnok fordi den store kæbedistance voldte, at denne vokal tidlig forlængedes, og **arn** får altså næsten alene i endelser palatalitet. **nd**, **ns**, **nt**, **ld** og **lt** bliver ikke palatale i de nævnte dele af Bergens stift, og dette skyldes vel en tidligere vokalforlæn-

gelse, der også må sammenlignes med den engelske i **mild**; kfr. også den forlængelse, som vokaler får i nogle lignende stillinger i nordsvenske og finsksvenske dialekter.

Inden Trondhjems stift må jeg ved omtalen af denne art palataler straks undtage Liderne, der egentlig ikke har dem. Der forekommer i steden forslag for konsonanterne af **i** og **u** (f. eks. *kö^unn* korn), men disse forekommer også, især ved *s* og *t*, i mange forbindelser, hvor det øvrige af stiftet ingen palataler har, og er desuden i regelen vanskelige at få observeret.

Det øvrige af Trondhjems stift har altså palataler i sådanne forbindelser som *man₃n* (mand), *kvæn₃n* (kvern) *ul₃l* (f. uld). Også *ld* er såvidt vides allesteds i stiftet palatalt; ialfald opgives fra *Veø* i Romsdalen *kvæl₃l*, *sil₃l* ligesom ogsaa Sundalen har *kvæl₃l* plur. *kvæl₃da*, *kal₃l* (kold), *æl₃'der* (ældre), *skval₃der* (v. skvaldre); de former i hvilke *ll* stod i udlyden formedelst assimilation — jeg tror ikke at have hørt udlydende *ld* og *nd* i trondhjemske — har faaet palatalitet (fra dem med **ll**?) og overført den til de former af hvert enkelt ord, hvor vokal fulgte (bøiningsanalogi), og videre til omtrent alle de ord, hvori denne lydforbindelse forekommer (lydanalogi). Ved nogle få ord kan der enkelte steds mangle mouillering af **ld**, f. eks. i Selbu *øldre* (v. støie og ture), *snøldre* (f. snurre, krølle, f. eks. på en tråd). **It** er ikke palatalt i Sundalen. f. eks. i *sahlt* og *mahlt*; derimod palatalt i Surendalen og Aure, og videre i nord, formodl. uden afbrydelse, og i alle østlige strøg indtil omkring Stenkjær. Længere mod nord, i Stod, Snåsen og Øvre Namdalen samt i de nordlige bygder i Ytre Namdalen er det vistnok den oprindelige udtale, at **It** ikke skal være palatalt; men idetmindste de personer, som jeg har undersøgt i den henseende, var temmelig vaklende. Det ældre forhold her, som nu kun delvis hersker, er, at man siger *svæhlt* (v. sulte), *sahlt*, *hahlt*, *håhlt*. Neutr. af *kal₃l* hedder næsten over hele stiftet *kaahlt*, tvertimod bøinings- og lydanalogi. Derved borttryddes den betænkelighed, man kunde have mod at antage vokalforlængelse foran **It**, i anledning af at sådant **l** i trondhjemske ikke længer har stemmelyd.

Lignende er også forholdet ved oldn. **nd**, **nt**, **ns**. I *Veø* i

Romsdalen *lann*, best. *lan'de*; *venn*, *vend'n*; *kant*; *hannse*; *danse*. I Sundalen *grenn* (f. grind), *gren'da*, men *brin₃n* (brænde), *bonde* (bundet), men *brun₃ne* (brændt); *lann*, *lan'de*; *tjæn₃n* (v. kende), men *tjænt* (præt.). Men længere nord på Nordmøre, t. eks. i Surendalen og Halse, viser denne lydforbindelse palatal form, ligesom også i resten af stiftet; kun nogle få ord har altid eller sedvanlig dentalt *n*, saasom *bonde* eller *bonn* og dets pl. *ban'der* eller *bøn'ner*, *venn* eller i nordre amt *onn*; disse har dog opr. lang vokal; men også *vande* (m. vane) i Guldalen vidner om Sundalens regel. Også *nt* og *ns* er almindelig palatale, som i *kant*, *dan₃s*; *ns* med følgende konsonant dog sjelden; i Opdal f. eks. *hansk*, *rænsk* (v. rens), i Holtålen *öns₃e* (v. ønske), *ganske*, *kånst*, og tilsvarende, såvidt jeg tror, allesteds.

Der er imidlertid to undtagelsesrækker fra palataliseringsloven, som er af væsentlig betydning for stiftets sproglige inddeling, skønt deres grænser ikke som de fastest grupperede forhold ellers stemmer med administrative grænser.

I den sydlige del af stiftet, i Romsdalen, Nordmøre og Dalene bliver — ikke i alle tilfælde allesteds, men principielt — oldn. *nn*, *rn* og *ll* palatale også udenfor hovedaksenten, f. eks. i Gryten *harin₃* (haren), *gamal₃l* (gammel), i Opdal *kambin₃n* (kammen), *sön₃nån₃n* (stjerne), *hyk₃yl₃l* (m. haseled), i Holtålen *naak₃in₃n* (nøgen), *kvistan₃n* (kvistene), *stakal₃l* (mandsperson). Forekomsten aftager nedover langs Orkla, men mangler neppe fuldstændig nogensteds søndenfor fjorden; teml. udbredt er den endnu i Hevne og Melhus, mindre i Børgsen; Stjørdalen har palataler efter *i* og *y*, men neppe ellers. I det øvrige af Fosen og nordre amt kommer almindeligt *n* og *l* istedenfor palatalen i lignende tilfælde, måske med nogle undtagelser især i de nedre dele af Namdalen.

Den anden sproggrænse i henseende til palataliteten går i nord og syd. I en række vestlige egne, ikke alene kyststrøget i sin helhed (når det egentlige Namdalen ikke medregnes), men også Opdal og Orklas dalføre palataliseres konsekvent også efter vokal, der har undergået brydning, som i Sundalen *fjil₃l* (n. fjeld), *jön₃n* (n. jern); i Rennebu *kjil₃lar* (m. kelder), *bjön₃n*,

jøn,n; i Kolværed *fjøl, bjøl* (f. bjelde). Dette kan vistnok også forekomme i den sydlige del af det østlige strøg, saaledes endnu i Stjørdalen *bjyn,n* (m. bjørn). Men i Guldalen, Strinden, Bynæsset, Tydalen og Selbu, hele Indherred og det egentlige Namdalen forekommer der, dels enkeltvis dels gennemgående, almindelige dentaler i saadanne ord, f. eks. i Støren *spjøll* (n. spjeld), i Stod *bjønn, fjell, bjell, spjell*, i Harran *fjell, bjøll, spjell*. Da jeg antager, at Stjørdalens eiendommelige udvikling af brydningen i lignende ord — som der senere vil være anledning til at omtale — må være en væsentlig vejledning til en rigtig opfatning af brydningsformerne i de øvrige dele af dette strøg såvelsom tildels i Nordre Østerdalen, — derfor mener jeg, at mangelen på palatalisering ikke kommer af dissimilation, men af en eiendommelig beskaffenhed ved de brudte vokaler. Dog må dissimilation have været et medvirkende moment, thi Stjørdalen har den slags vokalbehandling kun ved de konsonanter, der sædv. palataliseres, ikke ellers.

Gammelt *dd* i ordstammer synes ligesom *nn* og *ll* at være palatalt over hele stiftet: *åd,d* (m. öd), *gad,d* (m. spids; tørt, hårdt træ; hest), *rad,d* eller nordenfor Inderøen *rad,d*; derimod ikke i saadanne stammer; hvor det svarer til oldn. *ð*: *sadd* (n. suppe), *ladd* (n. lod i vægt). Hvor langt *d* er opstået ved et bøjningsuffix, kan det også tildels blive palatalt, medens f. eks. kort *n* og *l* med tilføjet præter. suffixs *t* aldrig bliver palatalt. Stærkest repræsenteret er denne palatalitet i Opdal, Rennebu, Singsås og Støren; om den måske ikke er fuldstændig gennemført, så er den dog lidet afhængig af vokalernes art, som man kan se på følgende ekspl. (fra Støren): *våd,d* og *våd,d* (vadede), *båd,d* (boede); *fåd,d* (fødte), *skåd,d* (skoede), *led,d* (ledede). Holtålen, Ålen, Tydalen og Selbu har såvidt bekendt intet tilfælde af palatalitet i disse præteriter og mangler således her en lighed med Østerdalen, som naboerne i vest har. Til hine distrikter, der så hyppig palataliserer *d*, støder f. eks. Melhus og Meldalen; der indtræder allerede den regel, som synes af være geldende for hele resten af stiftet, at langt *d* er palatalt efter forkortelse af oldn. *i, y, au, ei, øy*, hvorved denne palatalitet i modsætning til de tidligere omtalte bliver

et slags assimilationsprodukt. Eksemplerne nævner jeg fra Frosten: *frid₃d* (friede), *lyd₃d* (lystrede), *gnud₃d* (gned), *bræd₃d* („bredte“ hø), *liv₃d₃d* (høstede hø), *rö^ud₃d* (viste et rødt skær), men derimod *kl^æd₃d* (klædte), *född* (fødte), *rodd* (roede). I det væsentlige vil hele nordre amt have eksempler af samme art, måske med nogle ubetydelige undtagelser; fra kyststrækningen har jeg kun få derhen hørende former og fra spredte steder, men disse svarer også til samme regel.

Endnu mere knyttet til foregående vokals beskaffenhed er palataliseringen af *t*.

På Nordmøre, — hvor palatalitetsgraden ved *tt* dog er ringe, så at den sammesteds synes ikke at bestå i andet end et forslag af *i*, der gjør foregående vokal til en kort diftong, — er *t₃t* almindeligt efter forkortelse af oldn. diftonger som i *fæt₃t* (fedt), *bl^ævt₃t* (vædede), *rvt₃t* (rødt) (alt surendalske former), efter forkortet *i* og *y* og tildels efter både opr. kort *e* og forkortelse af langt (*é*), som i Sundalen i *let₃t* (let), *tret₃to* (tretten), *dæt₃ta*; men det er ikke gennemført efter *e*. At disse dale har såmeget af denne palatalitet, er måske kun en overgang til de østligere egne. Sin største udbredelse har også denne anvendelse af palataliteten i den øvre del af Dalene. Dog er den ingensteds der gængs efter *a* og *o*, som den er i Østerdalen; man kan enkeltvis i Selbu (og Holtålen?) høre *sat₃t* for *satt*, *saat*, men det er hidtil kun en spredt indvirkning af analogien fra de andre tider af „sidde“. I Opdal er udbredelsen, som det synes, videst. Den findes der af opr. *tt* (også om det er opstået ved bønning) efter alle slags palatale vokaler undtagen *v*, som i *bet₃t* (binde), *stöt₃t* (kort), *böt₃t* (f. bøtte), *mæt₃t* (mæt), *sæt₃t* (sjette), *ræt₃t* (ret). I Rennebu og Støren mangler gerne palataliteten efter *ö*, især når det er af diftng. *au*, som i *rött*, *bl^æött*, men også f. eks. i *stött* (kort), *böt₃te*; desuden f. eks. i *bett* (binde), *vett* (sno, vinde). I Meldalen indtræder *t₃t* efter opr. *au* igen, f. eks. *rvt₃t* (rødt) mens brugen af *t₃t* ellers indskrænkes. Singsås og Tydalen palataliserer ligeså meget som Støren, mere end Holtålen og Selbu, som kun sjelden har *t₃t* efter *æ* (dog *mæt₃t*, Selbu) og vel aldrig efter *ø* (f. eks. *böt₃t*, bødte, i Tydalen). Selbu har *t₃t* efter for-

kortet diftong, *i*, *y* og *ü*, tildels efter opr. *e*, ligesom Sundalen, og har undertiden ved palatalitet bevaret opr. kort *i*, *y* og *u* som i *bit_t* (binde), *styt_t* (kort), *gut_ttorm* (mdsn. Guttorm). De nedre bygder søndenfor Trondhjemsfjorden såvelsom nordre amt og Fosen pleier have palatal af *tt* efter forkortet diftong, *i* og *y*, sjældnere efter *ü*, f. eks. i Åsen, anneks til Frosten, *hæt_t* (hedt), *rö^ut_t* (rødt), *bl^ov^ot_t* (vædede), *frit_t* (frit), *byt_t* (v. bytte), *slut_t* (v. slutte). Skønt mit materiale også på dette punkt er ringe for de nordligere strøg, er det så samstemmigt, at jeg tror der kun er ringe variation udenfor Dalene og Nordmøre.

Indskrænket til den øvre del af Dalene alene er palatalisering af et *i* oldn kort *t* *). Kun Opdal har det i enstavelsesord med kort vokal, formodl. alene efter *æ*, som i *væt_t* (n. vid), *let_t* (m. farve); dog kan til samme kategori regnes sådanne ord som *sit_t* (v. sidde), *fl^oyt_t* eller *fl^oöt_t* (v. flytte), der dog næsten i hele dette strøg må ansees for at have langt *t* og behandles efter reglerne for dette. Ellers forekommer kort *t* som *t_j* i visse former med ligedannelse eller dog vokalharmoni, neml. i Opdal og Rennebu i hunkjønnsord som *krut_ju* (de faste levninger efter smeltning af talg), *kut_ju* (hytte); i Opdal, Rennebu og Selbu, tildels i Støren og Meldalen, i stærke partic. efter *i* og *y*, som *bit_j* (bidt), *bryt_j* (brudt) (i Selbu), og i andre ord med vokalforhold, der svare dertil, som *kryt_jyr* (n. kreatur). Meldalen, som vel regelmæssig har *t_j* af oldn. *tt* i visse tilfælde, men kun nogle steds i former som *bit_j*, har i ordet *kryt_jyr* tildels vist nabooopposition, idet den ægteste form på stedet er *kryk_jyr*; man syntes altså, at *kryt_jyr* hørtes som en orkedalsk form med *t_j* **), og mente at gøre den hjemlig ved denne forandring.

Alene Selbu har en palatalisering af kort *t*, der ikke er afhængig af aksenten, men er rent assimilatorisk, nemlig efter opr. diftonger, som i *heet_j* (hed), *grööt_j* (grød), *bl^oöt_j* (væde); det er diftongens sidste del, som man foran denne konsonant har havt

*) Rettelsen i Norvegia I pag. 128 til pag. 115 er feilagtig henført til lin. 10—11 istedenfor lin. 23; den skal altså gelde *it_j* og *bit_j* i Mosviken.

**) Fordi nemlig Orkedalen har *t_j* og Meldalen *k_j* af opr. *kj*.

anledning til at repræsentere, også efterat diftongerne var sammentrukne til enkelte vokaler.

Muligens kan man sammenstille med palatalisering formedelst stærkt aksenttryk den forandring, som forbindelsen *st* undergår i indlyd i Soknedalen i Støren, hvorved den bliver til *sʃt*, f. eks. i *hæsʃt* (hest), *fæsʃt*, hvilken i hvert fald står i forbindelse med en lignende forandring i Kvikne, Tønset og Lilleelvedalen, hvorom kfr. Storm Norvegia I, 118 f. Jeg har også troet at høre noget lignende i Opdal, f. eks. *fær'sʃta* (for *fæs'ta*, et elvenavn) og i Sundalen f. eks. *hæs't* (hest). Det synes imidlertid usikkert, om oprindelsen for disse varierende former af *st* skal henføres til en tidligere palatalitet, eller om det er en forekomst af „s impurum“, ligesom i *sl* i *sʃlää* eller *sʃlää*, hvilket, ialfald individuelt, kan findes over hele stiftet og på de fleste steder er det hyppigste.

Dentaler udtalte med tilbagedragen tungespids.

En slags modsætning mod dentalers palatalisering, når de er lange eller støttes af en beslægtet konsonant, — hvilken fremmes ved, at foregående vokal er palatal — en modsætning dertil er overgangen fra *l* til kakuminal, til „tykt *l*“, når det var kort, stod foran eller efter en forskjelligartet konsonant og ikke havde høi palatal vokal foran sig; modsætningsforholdet bliver endnu klarere, naar vi i Trondhjems stift ser, at dette ikke alene sker med *lj*, men tildels også med *n*.

Før og efter læbe- og strubekonsonanter og efter vokaler, der ikke artikuleres for høit foran (*i* og *ei*, tildels *y*, altså undertagne) er kort *l* bleven assimileret med henholdsvis tungens hvile- eller dens artikulationsstilling; tungen var i forveien kun mædelig langt fremstrakt, skulde (sedvanlig) heller ikke være det til den lyd, der fulgte efter *lj*, og så sparede man tungerødens muskler ved bare at stikke tungespidsen op fra den stilling, hvori tungen lå. For ældre svensk har A. Kock også (Sv. landsm. II nr. 12) mere historisk påvist, at der har været to forskjellige *l*-lyd. Mangstedts udenfor kakuminalernes distrikt, sål. f. eks. i dele af Søndmør og Mandalen, kan man høre en udtale af dentaler, især *n*, *l* og *d*, med tilbagedragen tungespids, og denne modifikation er formodl. opstået på samme måde.

Den artikulation, som direkte opstod ved den nævnte assimilation af *l*, har dog neppe været det alm. „tykke *l*“, men en modifikation, der stod alm. *l* nærmere, nemlig den, som indtræder for almindeligt *l*, når dette skulde følge umiddelbart efter tykt *l*, f. eks. når man skulde vente *ool² laar's¹a* (Ole Larsen), og isteden siger omtr. *oor l²aar's¹a*, men således at *l²* er en virkelig delt konsonant; den nævnte konsonant forekommer forresten ikke sj. hos dannede folk for „tykt *l*“, når de vil udtrykke sig lidt vulgært. Overgangen fra „delt“ *l²* til det almindelige *l²*, et blot tungsag, skyldes måske sammenblanding med det opr. *röd*; muligens er det dog kun en uoiagtighed i artikulationen, der har voldt, at de har faldt sammen.

Det af **l** opstæede *l²* er gennemgående over hele stiftet i de stillinger, der kunde fremme assimilationen. Trondhjems stift går gerne noget vidt i anvendelsen af det, sål. er det f. eks. mere almindeligt der end på Østlandet, at et andet sammensætningsled, der begynder med **l**, får dette forandret til *l²*, f. eks. i *haml²ætt* (m. ansigtsfarve); fremdeles er *l²* almindeligt efter oldn. kort **i** f. eks. i *s₃æel²*, *s₃vol²* eller *s₃ööel²* (v. skille), *tæl²booråm* (best. dat. pl. omstændighederne); i Selbu også efter bevaret **i** i den nu lidt forældede navneform *nürs²* (mdsn. Nils); efter **é** er det alm. i *eel²* eller *æel²* (n. anfald, bygge), forekommer ofte efter **y** i *yyel²* (v. hyle), ikke så almindelig i *syyl*, *syyel²* eller *suul²* (m. syl). Tykt **l** er meget almindeligt i afledningsendelser på oldn. **ull**, dog neppe så meget i Opdal og på Nordmøre. At formerne på *ul²* ikke er de eneste, der findes, men sedv. på hvert sted nogle ord har *ul¹* og andre *ul²*, det må antages at skrive sig fra vaklen mellem den oldnorske nom.- og akk.-form; eksp. (fra Støren) er *stupul²* (m. tosse), *skukul²* (m. et slags skæker), *kupul²* (m. rullesten), *jukul²* (m. tosse). Sjeldnere er *l²* i afledninger på **ill**, hvortil vel må henføres *kvar¹tæl²* (n. 1/4 tønne, søndenfjeldsk *kvar²till*) i Meldalen.

Når *l²* skulde komme foran en anden dental konsonant, er det allesteds almindeligt, at *l²* går over til en glidelyd (som her betegnes *r*) og dentalen bliver kakuminal; herunder hører også det omtalte tilfælde med *l² + l*. I vestlige egne f. eks. på Hi-

teren kan dog denne regel forsømmes ved to ords sammenstød, men i ordstammer er den almindeligvis gennemført.*) At **l** undertiden bliver kakuminalt foran **d** og **t** skyldes vel bare etymologiske hensyn, f. eks. i *bård²de* (m. byld), *ærd²d* eller *ærd²dre* (n. rase), allesteds, *mörd²der* (m. korn, der males) i Holtålen, andresteds *mæl²der*, *hærd²der* af oldn. **hagdir**, i Selbu og Guldalen (ved Orkla og på Nordmøre *hægd* eller *hæg²der*). Foran **n** og **s** har **l** formodentlig fået den kakuminale udtale på organisk måde; her er det at mærke, at f. eks. Selbu har kakuminal form i ordet *hæers²* (v. hilse) af oldn. **heilsa**. Betegnende for, i hvilken grad *l²* slappes foran et **s**, når dette bliver kakuminalt, er den omstændighed, at oldn. **hals** hedder *heis_s*, (af tidligere *hæers²*) i Namdalen (f. eks. Harran, Kolvereid).

Mangesteds i stiftet finder man, at enkelte personer udtale kort *n* efter vokal med noget tilbagedragen tunge; det er imidlertid underkastet sådan tilfældig væksel, at det vanskelig lader sig påvise, i hvilke tilfælde det har fast fod i dialekterne. Ved siden af Tønset, Lilleelvedalen og tildels Rendalen udmærker Øvre Namdalen og Snåsen med Liderne sig ved at have **n** i sådanne stillinger fuldstændig kakuminaliseret og gjort ensartet med det, der sammesteds opstår af **ln**, således f. eks. i *brårn²i* (m. brand), *værn²i*, (m. vane). Det er en følge af **n**'s nasalitet, som kræver stærkere artikulation, at det ikke har antaget kakuminalartikulation i alle de slags stillinger, hvor **l** har gjort det, men alene efter vokaler.

I mange henseender anderledes end den kakuminalisation, som således er opstået ved påvirkning på dental fra en foregående lyd, der virker på den ved sin forskellighed, er den, der opstår ved påvirkning fra **r** på påfølgende andre dentaler. Tungestillingen for *r* er jo kun den supradentale, og når følgende dental assimileres med den, skulde man ved første betragtning vente, at den altid vilde blive supradental. At dette ikke er tilfældet, er vel helt og holdent den oldnorske konsonantforbindelse

*) Dog f. eks. i Akerø i Romsdalen *hal²s*; nærliggende form i Bjørnør.

rð anledning til, idet ganehvælvingens konfiguration i denne konsonantforbindelse ikke tillod — eller ialfald besværliggjorde — en assimilation til supradentalstillingen. Når r assimilerer dentaler, mister det sine egenskaber som konsonant med „triller“, og bliver en tildels vokalisk glidelyd. Når r assimilerede ð, skulde dette også være supradentalt og med meget lignende artikulation af r's; ved dissimilation er så på en gang r bortfaldet med erstatningsforlængelse og ð bleven udtalt længere op mod ganen, nærmere kuminalstillingen. Og på dette punkt deler vore dialekter sig; de fleste østlige dialekter i landet har ført dette assimilerede ð endnu længere tilbage, helt til kanten eller kammen mellem tandrødderne og den hårde gane, og da tungespidsen her kun vanskelig kan holde en spirants stilling, er den åndende beskaffenhed, løsheden i kontakten, bleven erstattet ved at gøre kontakten momentan; det blev kun et slag af tungespidsen, og d e r ved opstod det tykke l. Kfr. foran om overgangen fra l til l²*).

En anden række, sedvanlig de mere vestlige, har ladet rð i udtalen falde sammen med r, dog med erstatningsforlængelse på foregående vokal. Adskillelsen mellem de to alternativer synes ofte at ligge kun et kort tidsrum tilbage. Overgangen fra rð til r er den forherskende i Romsdalen (formodentlig allesteds), Sundalen og ved fjorden udenfor, i Stangvik, Surendalen og Rindalen; formodl. også i Kvernæs (og Kristianssund?); fremdeles i Opdal, Rennebu, Meldalen, Støren, Høilandet og Selbu hovedsogn; især i Selbu er der adskillige undtagelser. Eksp. fra Selbu: *gaar* (m. gård), *jarbeer* (f. jordbær), *fjoor* (fjerde), *ool²å* og *oord²å*, *oort²å* (f. pl. sælestropper), *børre* (f. byrde), i Surendalen *vaare* (m. varde), *feer* (f. færd), *gaar* (m. gård), *steer* (adj. stiv), *vøø'r* (v. røre ved). Ved dalmundingerne, som i Melhus og Orkedalen er l² overveiende, ligeledes i Aure og Halse på Nordmøre. Holtålen og Tydalen har l² gennemført; dette kan også siges om Fosen og nordre amt, men nordligst indtræder dog vel undertiden r, ligesom ialfald i den nordlige del af Nord-

*) Sammenhold dog hermed Storms tildels afvigende opfatning i Norvegia pag. 106 f.

land *rð* står som *r*, medens *l* er kakuminalt. Allerede fra Høi-landet i Grong opgives *duu'r* (m. middag, af *dogurðr*).

Kakuminaludtale af *r* + andre dentaler anser jeg overført først ved analogi imellem det enkelte ords former indbyrdes, noget senere ved lydanalogi til andre ord. Da artikelens *n* ikke på den måde bliver en bestanddel af ordet som *d* og *t* i verbalbøiningen og *t* i adjektivbøiningen, har lydanalogien selv ikke ført kakuminalitet over til ord, hvis stamme ender på *r*, uden når suffikset begynder med *d* eller *t*. Derfor er *rd* og *rt* også i ordstammer hyppigere bleven kakuminale end *rn*, *rs*. I de distrikter, hvor *rð* bliver til *r*, har man sedv. også *rd* og *rt* til *rd'* og *rt'*. I Selbu synes dog overgangen til kakuminaludtale langt fremrykket; gehøret kan ikke længer holde nuancerne fra hinanden.

I Støren har der været en nu lidt gammeldags udtale, hvorved alle supradentaler blev dentaler: *svatt* for *svart'*, *støo'n* for *støorn'* (Støren), *mat'tin* (mdsn. Martin). Ved dissimilation forekommer lignende hyppig over resten af denne region: *nød'der* (af oldn. *nyrðri*) i Selbu, i de vestligere bygder næsten allesteds *bø'tter* (bortere), *æt'ter* (ærter), *vø'tter* eller *våt'ter* (n. vørter). Holtålen har omtr. udelukkende kakuminaler; Indherred slet ikke så afgjort kakuminalform ved *rn* og *rs*. Både Nordmøre og N. Thj. har færre assimilationer af *rn* til *nn*, nu *n₃n*, end de øvre dele af Dalene, f. eks. i Selbu *s₃ænne*, i Opdal *s₃v'n₃n*, men i Surendalen *s₃t₃jeern'*, i Stjørdalen *st₃jeern'*. Kyststrækningen i det hele, men især f. eks. Aure, Halse og Hevne, Bjørnør og Åfjorden, Kolvereid og Nærø er interessante derved, at de synes at vise kakuminalitetens omsiggriben ret anskueligt. Nogle har supradental af *rt* i alle ord, hvori ingen form har havt *rð*, men kakuminal f. eks. i neutr. *haart'*, fordi hankønsformen er *haal'*; andre har det i lidt og lidt større udstrækning, indtil de østligere bygder, der aldeles ikke bruger supradentalstilling, selv om en konsonant mellem *r* og anden dental er udtrængt, så at man får „ny berøring“, f. eks. i Øvre Namdalen og Snåsen, hvor den kakuminale stilling synes ganske at have tilintetgjort den supradentale. Ikke sjælden, især i kystbygder høres *rt* udtalt med stemmeløst *r*, uden

assimilation på *t*'et, men sedv. kun i ord, der kan være påvirkede fra bysproget, som *æhr'ter*. I Røros trillet *r* gennemført foran *n*: *jaarn*, *s₃æerne*; i Romsdalen også foran *t*: *svahrt* (Akerø).

Konsonantsvækkelser.

Et af de forhold i sproget, som stempler størstedelen af Dalene og Nordmøre som mere antike end N. Thj. er bevarelse af sidste konsonant i forbindelserne **mb**, **nd**, **ng** og **ld**. Det er vistnok også ligefrem en kulturvirkning, at disse konsonanter er assimilerede; de faldt først bort i visse stillinger, og formedelst samfærdsel med andre egne var sproggehøret formeget slappet, til at man kunde overholde sådan veksel som den, at *mon₃n* (m. mund) hedder i best. dat. s. *mon₃'na*, medens *hon₃n* (m. hund) skulde hedde *hon₃'da*.

Såvidt vides er nemlig i udlydi disse forbindelser henholdsvis **b**, **d** og **g** også i Dalene assimileret med foregående konsonant, eller ialfald således svækket, at lyden næsten alene er den talende selv bevidst*). Artikulationen af den første konsonant har svækket udåndingstrykket så meget, at den sidste ikke ret kommer frem. Men når en vokal eller **r** eller **l** følger, kommer et nyt udåndingstryk på den nye stavelse, og stavelseskillet vil da falde foran dette **b**, **d** eller **g**. De er derfor bevarede i flere eller færre sådanne tilfælde, selv om de er assimilerede i udlyd. Forbindelsen *ngg* er mindst udbredt; jeg er ikke sikker på, at jeg har hørt den uden i Opdal, Rennebu og Meldalen; desuden citeres det fra Ålen i Holtålen (*stangga*, *stangede*). **mb** forekommer formodl. i Romsdalen, men neppe på Nordmøre, derimod har jeg hørt det i Opdal, Rennebu, Meldalen, Orkedalen, Børgseskogn, Holtålen og Støren i ord som *kam'bin₃* eller *kam'ben*, *lam'be*. I **nd** og **ld** har jeg hørt *d*'et udtalt — foruden på de samme steder — også i Sundalen og Surendalen, Tydalen og Selbu, i ord som *bonde* (m.), *æn₃de* (m. ende) *kvæl₃da* (m. pl. aftener). Gennemførelsen er vel de fleste steder ufuldstændig eller unøiagtig; i Selbu mangler f. eks. *d* i adjektivernes komparation (*kal₃lar*, *koldere*);

*) Kfr. dog Storm, Norsk lydskrift, pag. 76.

i Meldalen skal det sedv. hedde *vårån₃da* (våronnen), men *slåttån₃na*.

Beslægtet i fysiologisk henseende med denne assimilation er en svækkelse af **p**, **t** og **k**, når foregående vokal nu er lang. Udåndingstrykket er også her svækket ved vokalens længde, så at konsonanten ikke længer står fuldstændig i klasse med de stemmeløse eksplosiver, som de er i fremlyd og efter kort vokal; tildels overføres også noget af stemmelyden fra de omstående vokaler. Især kan stemmelyden overføres i Støren, der er hovedeksemplet på denne proces — hvis grænser efter tingens natur ikke kan siges så bestemt. I dele af Støren må man vel hellere skrive *feed* end *feet* (adj. fed); *book* (bog) og *gaap* (gabe) ligger derimod nærmere de hårde lyd; stærkere svækkelse af **t** har jeg iagttaget i den nederste del af Stjørdalen og på Inderøen, medens en ringere grad af svækkelse kan spores indtil Snåsen og Aure; i Selbu har det tildels fremkaldt en kontraanalogi: da man var kommen saa nær **b d g**, at sprogbevidstheden mærkede det, mærkede man sig det som fremmed og bødede tildels på sagen ved at gøre de bløde konsonanter lange; således har man *subbe* (f. suppe), for *suupe*, som også findes, *fødd* (m. pl. fødder), tildels også *føot*, og *kogge* (v. koge) tilligemed *kook*; slige former med lang kons. med stemmelyd for kort stemmeløs er der dog ikke så mange af; sedv. står konsonanten på mellemstadiet i stemmeløshed. *)

Oldn. kort **g** efter vokal er meget udsat for svækkelser. Som almindelig geldende i stiftet kan det ansees, at **g** bliver til **gh** efter lang vokal; men det gennemføres ikke og er ikke bevidst, hvor svækkelsen ikke har større omfang. Ligeledes er det meget almindeligt, at **g** svækkes indtil bortfald i nogle hyppige ord, som *draa* (v. drage) m. fl. Ellers er der i stiftet væsentlig to slappelsesanalogier ved **g**, én, svarende til den østerdalske (hvorved næsten ethvert kort **g** svækkes), i Singsås og Støren, Selbu og tildels Tydalen; i Melhus synes denne analogi at møde den

*) En sprogrøve fra Lexviken i „Folkevennen“ for 1863 p. 517 f. har næsten konsekvent: *mod*, *ud*, *Maad*, *Mauskabi*, *kjøb*, hvilket således ingenlunde er ubehjælpelighed.

anden, som kun har bortfald efter **i**, **u** og **o** og efter diftonger. Den sidstnævnte er udbredt over hele resten af stiftet, men er uregelmæssig gennemført. Den synes at være stærkt repræsenteret i kystbygderne.

Den østerdalske svækkelse af **g** kan som antydnet neppe ansees for at forefindes i Holtålen og Ålens sogne, som kun har *gh* efter lang vokal; dog har disse, som foran nævnt, *j* for *gh* efter *r* og *l*², som i *hæl²j*. Tydalen har grundformen herfor, *hæl²gh**), men ikke *gh* efter kort vokal. Derimod indtræder sådan svækkelse i Selbu, som har *stughu* (stue), *håghå* (gerde); både der og i Holtålen holder **gh** eller **g** sig ialmindelighed efter gammelt **i** og efter gamle diftonger: *seegh* (adj. seig), men rigtignok *dei* (n. deig). I Singsås og Støren svækkes **g** mere: efter gutturalvokaler til *gh*, *w* eller *v*, efter palatalvokaler og diftonger til forsvinden eller ny diftongdannelse f. eks. *håwå*, *stuwu* (også *stu'u*), *skoogh*, *skoow* (*skoou*), *tawd* (tiede), *kvii'e* (f. kvie), *stii* (m. sti), *stei* (n. trin), *byjd* (f. bygd), *bøi* (f. pl. bove), *læi* (f. pl. liggende træstammer). I Melhus er **g** gerne bortfaldet efter **u** og **au** (*fl²u'u*, flue, *hav*, haug) og efter **i**, **i** og **ei**, men i den nedre del af præstegeldet f. eks. ikke svækket efter **e**. Omtr. som Melhus står nu Orklas dalføre; **g** falder især bort efter opr. diftong. Sål. også på Nordmøre, i nordligere bygder også efter **u** og **i**, som i Halse: *stii* (n.), *duu'r* (m. middag) *fl²uå* (f. flue), *bau'a* (m. bue), og i Fosen. I Namdalen står **g** ofte usvækket i de ligedannede sv. fem., men kan også ofte bortfalde, f. eks. i Vigten, Kolvereid *too'å* (skureklud), *fl²oggå* (flue). I Indherred har f. eks. Inderøen *tuu* (f. skureklud, af *prøgu*), *fl²uu* (flue), *duul²* (m. middag), *stei* (n.), *svei* (m. bøielig stok).

Oldn. **f** svækkes, ligesom **g**, i nogle meget hyppige ord uafhængig af foregående vokal til bortfald, såsom *jåå* eller *jee* (give), *håå* eller *haa* (have), *åå* (af). Noget hyppigere er svækkelsen efter oldn. **ø**, **o** og **u**; i den slags stilling er **f** allerede i midlalderen tildels bleven udtalt *w* og er derpå faldet sammen

*) Hermed må sammenlignes. at det østlige af Dalene samt Indherred har *mårå* (morgen), men Namdalen, Rennebu etc. *mårgå*, *mårgån*, *mårgon*.

med *gh*^{*}); steder, hvor der nu ikke bruges *gh*, viser sig således tildels at have havt det tør. Således er almindeligt „fast“ *g* bleven indført for oldn. **f** i *ogo* af **ofan** i Opdal og ved Orkla; *hugu* af **hofuð** i Holtålen og Tydalen, samt i Liderne, men ellers *höö*, *hau* eller (i Namdalen) *huu*; *stughu*, *stuvu*, *stugu* i Dalene, i Sundalen *stögu*, men alm. i kystdistrikterne og Indherred *stuu'ä*, *stuu'a*, *struu* af oldn. **stofu**, henholdsvis **stofa**; i Dalene *kl²ughu*, *kl²uvu*, *kl²ugu*, i Tydalen *kl²övu*, i Sundalen *kl²ögu*, dels i bet. kløvet stykke træ, dels i bet. fjeldkløft, af oldn. **klöfu**. Som man heraf ser er forstærkelsen gennem *gh* hyppigst i Dalene, men ofte er **f** også der bortfaldet.

Af større betydning for sproggeografien er behandlingen af oldn. **ð**, idet den falder i to bestemte klasser. Medens **ð** som bekjendt almindelig er bortfaldt i vore dialekter, er det her i ligedannelser i en række østlige strøg gået over til *d* og således bevaret. I denne henseende fremtræder der en skarp modsætning mellem Indre og Ydre Namdalen. Indre Namdalen slutter sig afgjort til indlandsbygderne, ja det er måske det distrikt i stiftet, som har flest eksempler på bevarelsen af **ð** som *d*. Ydre Namdalen derimod, ialfald de dele deraf, som jeg forholdsvis har bedst kundskab om, Vigten, Nærø og Kolvereid, synes intet sådant *d* at have, men derimod former som *spaa* (m. spade), *sl'e'a* (m. slæde), *vii* (f. vidje), *løø'ä* (f. lade); i pt. part. af stærke verber bruges tildels overgang til svag bøjning for at undgå den hiatus, som opstår ved bortfald af **ð**, som hyppig i *svid₃d* (svedet), *rid₃d* (redet), *byd₃d* (budt). Den sidstnævnte udvei er neppe almindelig på Nordmøre. Men ellers virker mangelen af **ð** i indlyd også i Fosen og på Nordmøre, at der opstår former af lignende beskaffenhed, f. eks. i Sundalen, *slee'a*, *løø'o*, *skrøø'o* (f. skred), *knøø'o* (f. knadning, portion af deig), *smii'u* (f. smidje), *væi* (f. vidje), *ree'e* (pt. part. redet). I Indre Namdalen f. eks. i Grong derimod *spadi* (men *sl'a'a*) *stodo* (f. ståen), *vodo* (f. trægrænse), *knoo* eller *knodo* (f. deigportion), *vedi* eller *vidi* (vidje),

*) En sammenblanding af opr. **f** og opr. **g** som dog ikke kan være meget gammel, da foregående vokal er forskellig behandlet, er temmelig hyppig i Singås; den er især konstateret i ligedannelser. såsom *nwä* eller *nvhä* (næve), *mävä* eller *mähä* (mave),

lada (v. røre, opr. *liða*), *vada* (v. vade), *røø* eller *rødi* (v. rydde), *stødau* (adj. stadig). Hvad der måske kan findes mere af *ð* her end i Indherred, er former som *rødi* af *v e r b e r* — ved fem, findes det gennem hele Indherred — samt at *d* findes i samst. som *tjæedon,ni* (m. kid, eg. kidunge), ja endog ved analogi kan overføres til udlyd, som i vb. *vada*, pr. *veed*, pt. *vood*, pt. part. *vadi*. I Snåsen er det endnu lidet aftaget, derimod adskillig i Stod — formodentlig kulturpåvirkning, thi formindskelsen i anvendelsen af *d* i ligedannelse går ellers kun langsomt frem sydover; navnlig bevarer *d* vel i pt. part. af stærke verber, trods den analogi, som der findes imod dette. Også udenfor nordre amt, i Selbu, er *d* meget hyppig bevaret i ligedannelser, f. eks. *knudu* (f.), *vudu* (f. træ til at gjøre noget af), *bydi* (pt. part. budt), *redi* (pt. part. redet), *oonödögh* (adj. utilbøielig; af *naudugr*, med et pleonastisk nægtende *ó*, eller med *of?*). I Tydalen endnu i nogle tilfælde, hvor *d* mangler i Selbu, navnlig i sv. mask. Holtålen, som ellers står Tydalen så nær, har ligesom Støren næsten ingen *d*'er af den art; derimod er de hyppige i Melhus og i Børgsen, f. eks. (i Børgseskogn) *frodo* (f. skum), *både* (pt. part. budt), *stidi* (pt. part. stået)*). I Orkedalen og Meldalen synes forekomsten af *d* at være indskrænket til ganske få ord (f. eks. *udu* (evje, *vudu*), og i Rennebu og Opdal mangler det også i disse. Stadsbygdens præstegeld, der hører til Fosen, men ligger på grænsen mod Indherred, har derimod, som det synes, adskillige eksempler på *d*.

I modsætning til den samtidige udvikling i tydsk, var der i oldnorsk den lydregel, at i en aksentsvag stavelse, der endte med vokal + konsonant, blev heller konsonanten svækket indtil bortfald, end vokalen svækkedes. En lignende modsætning er der nu mellem dansk og de norske dialekter: dansk bevarer oftere konsonanten, men svækker vokalen; norsk har vistnok også ofte sådan behandling, men det er kun ved meget svag aksentuering; norsk har haft en aksentuationsgrad, der stod imellem hovedaksenten og denne svageste aksent. Denne mellemstyrke (biaksent) er det, der som sagt ofte i norsk har bevaret vokalerne,

*) Måske en kontamination med *steg* et.

medens konsonanterne er bortfaldne, i stavelser udenfor rodstavelsen, og fornemmelig beror hele ligedannelsesfænomenet derpå. Her er især bortfaldet af **r**, **n** og **m** af interesse, da de indgår i bøjningen.

Alle bøjningsendelser, som udgår fra oldn. **ar**, **ir** (**er**) og **ur** (**or**) har i de trondhjemske dialekter i regelen mistet sit **r** og ender på bare vokalen. Således gennemgående i plur. af subst. som *hæsta* (heste), *bjørk3e* eller *bjørk3i*, *vuku* (uger); i den nordligste ende af stiftet har Nærø og Kolvereid bevarelse af **r** tilfælles med en del af Nordland, men ligesom i Nordland er det alene af sv. fem., at plur. har denne form, f. eks. i *fl²oggår* (fluer), *tongår* (tunger).

Bortset fra sådanne verber, som har fået vokalkontraktion og derved enstavelsesform, er bortfald af **r** endnu mere gennemgående i præs af de svage verber end i subst. Det hænder rigtignok, at folk fra Liderne og Namdalen opgiver mig verbalformer på **er**, som synes mig utrolige*). At det gentager sig og alene fra den kant, kan dog måske være tegn på, at **er** har en eller anden forekomst i verbernes præsens, også efter konsonant.

Et **r**, som i oldn. blev tilføjet uden vokal og således uden at danne ny stavelse, har været forskellig stillet, eftersom det fulgte på vokal eller konsonant. Efter konsonant, især efter ikke homorgan konsonant, blev der indskudt en hjælpevokal *e*, forat **r** skulde blive udtalt hørligt, og således formmærke blive bevaret. Efter vokal (sedv. lang vokal) var aksentrykket svækket, og tendensen var derfor til at opgive **r**. I dette forhold er der, hvad de konsonantiske substantivstammers plur. angår, skeet den udjevning, at Dalene sedvanlig har kastet **r** bort i alle konsonantstammer, nordre amt — formodl. også Fosen — beholdt **r** i alle. Således f. eks. i Meldalen *tææ* (tær), *jææs* (gæs), *kl²øø* (klør), *bøøk* (bøger), men i Stjørdalen *teer* (tær), *bøø'ker*, *kl²øør*, *tæ3n'ner* (tænder). I Melhus (formodl. også i Børgsen og Bynæsset) har man oftest former uden **r** af dem på

*) Jeg har ikke selv været i Namdalen og har således ikke kunnet kontrollere dem.

vokal f. eks. *tææ* (tær), *t₃jyy* (kør), men *er* efter konsonant f. eks. *tææ'gher* (rodtrevler), *myy'ser*. Opper i Dalene er den sidstnævnte dannelse af plur. også alm. i ét ord, nemlig *bøn'der*. På Nordmøre synes Sundalen og Surendalen at indtage en lignende mellemstilling mellem Dalenes former og dem, der bruges på Fosen og nordligst på Nordmøre; dog findes i Sundalen og Surendalen ikke alene *kl²øø* og *k₃y₃y*, men også *bøøk* og lignende; men i best. plur. er bevarelsen af **r** dog langt overveiede efter kons., som i *bøø'kern¹*, *dree'kern¹* (pigerne); det er vel også egentlig de bestemte former, som mest har gjort indsettelse af hjælpvokal nødvendig. Verbernes præs.-endelse **r** er nemlig aldrig bevaret efter konsonant: hverken svage verber bøjede som **krefja** eller stærke verber, hvis stamme udlyder paa konsonant, har nogensinde dette **r** i behold. Derimod hænder det, at det er bevaret både i stærke og svage verber, som udlyder på lang vokal. Således har man, såvidt vides, allesteds *seer* eller *sjeer*, *gåår*, *ståår*, *døyr* eller *døør*, ofte *nåår*, *snøør*, *truur*. I Dalene bruger man ikke *r* i en form, der formedelst omlyden så tydelig er præsens som *slee* eller *slææ*; derimod er *sleer* eller *slæær* almindelige i Indherred og Namdalen såvelsom ved kysten.

Et oldn. kort **n** i udlyd udenfor hovedaksenten er allesteds og næsten uden undtagelse bortfaldet; her bliver spørgsmålet altså kun, om der er overensstemmelse i, hvad der har udviklet sig af den foregående vokal, da den blev nasaliseret ved bortfaldet af **n**. De tilfælde, i hvilke *n* er bevaret i tilsyneladende udlyd, f. eks. *s₃s₃s₃en* (søskende), er måske udgåede fra former, der har haft vokal efter **n**; imidlertid er også slige flerstavelsesformer i stort antal komne ind under samme analogi.

Oldn. **an** bliver alm. *a*, i Selbu med nasaludtale, altså *noora* (nordenfor); i Romsdalen og på Nordmøre *nårrå*, *nool²å*; nasaliteten er der opgivet, men er erstattet af en dybere vokalkvalitet. Forbindelsen **án** i talordene 13—19, der ellers såvidt vides (hvor de ikke er tiljævnede med skriftsprogformen), er behandlet som **an**, er i Sundalen på lignende

måde bleven *o*, f. eks. *silk₃₀* (sytten). Den mulighed er således ikke ganske udelukket, at best. nom. s. af sv. fem. med lang rodstavelse i de mest vestlige af sprogarterne, *viiso* i Øksendalen og Tingvold samt i Hevne, *viiså* i Gryten og i Surendalen, Aure og Halse, samt Nærø og Kolvereid, kunde komme udelukkende af nom. **visan** i oldn.*), medens det fonetisk rimeligste er, at det er af nom. ved en kontamination med akk. **visona**. I de egne som har østligere sprog, Dalene, Indherred, Fosen (undt. Hevne) og det sydlige af Namdalen har man *viisa*, i Selbu med næselyd; formen på *a* går i Sundalen næsten eller måske helt ned til fjorden.

Best. nom. s. af stærke hunkønsord, som udgår fra oldn. **in** eller **en**, har allesteds *a*, men dette kan kun være fonetisk udviklet der, hvor denne forbindelse i andre tilfælde, mere frie for analogisk påvirkning, er bleven til *a*. Så er det i Romsdalen, Nordmøre og Hevne, Rennebu og Meldalen, Støren, Holtålen og Tydalen og Øvre Stjørdalen, når disse har *gren'da*, *grin'da* (best. f. grinden) og *landa*, *lan₃da* (dat. n. s. landet); den sidstnævnte form, hvor *a* kommer af **inu** (**eno**), taler for en organisk oprindelse af den første. De steder derimod, hvor man har andre vokaler i dat. n., som i Opdal (*æ?* og *e*), i Orkedalen, Børgsen, Melhus og Bynæsset (*e*), i Strinden og Selbu og næsten hele nordre amt (*i*), i dem har denne lydforbindelse måske ingen egen lydudvikling havt; ved den tid, da **n** svandt bort, har vokalen i nom. f. sluttet sig sammen med nom. f. af de svage, i dat. n. med den nu opgivne ubestemte dativ; Selbus *i* med nasalitet (hvilken forøvrigt nu er vaklende i denne kasus) viser, at ikke den ubestemte form er lånt og anvendt for den bestemte; vokalen vilde vel også i det fæld være bleven apokoperet. Den indbyrdes forbindelse mellem bygderne har naturligvis også i stor udstrækning befordret hunkønsformens enhed; og denne er det igen, som har indvirket på fem. af adj. og

*) Nemlig dersom *sjautjån* er bleven først til † *sjautjan* (ligesom formentlig i Selbu og andresteds, hvor man har *sykjå*), dernæst † *sjukjå*, † *syykjå*, men *å* gået over til *o* ved påvirkning fra det udlydende *o*, som dialekten ellers har i to- og flerstavellesord.

partic. på **inn**, som i *liita* (liden), allesteds. Best. neutr. plur. på **in** (**en**) har også fulgt de stærke fem. sing.; den ligeartede form for f. s. og n. pl. nom. både ved subst. og adj. har også voldt, at både i gammel og nyere tid hyppig ombytning af køn og tal er skeet mellem disse. Af **in** (**en**) må også udledes det i sydøst forekommende imper. plur. på *a* (*leesa* læser, *baara* bærer), hvilket i Selbu kommer ind på de egne, hvor dat. neutr. har *i*. Gårdsnavne på oldn. **in** og **ini** (**en** og **ene**) har mest *e* eller *i* i Indherred, søndenfor fjorden og i Stjørdalen tildels *a*; sål. i Sundalen *synøova* af **snioene** og *jøvera* af **giogrin** i Aslak Bolts jordebog, men f. eks. (efter prof. Rygh Vidensk. selsk. skr. 1882 p. 47) i Åsen *grenni* af **grenini**, i Rissen *dææl²i* af en antagen lignende form, på Ytterøen *sjærve* af **skerfuene**; i Skogn *hååve* (**hofvine**), i Strinden *ræppe* (**reppene**).

Forbindelsen **una** (**ona**) i akk. som **vikuna**, **konona**, er udgangspunktet for den best. form af sv. fem. med ligedannelse. Det er imidlertid kun Selbu og Opdal, som her viser nasalens virkning: af *vuku* (uge) bestemt form *voko*. I øst samt i Sundalen og Surendalen er den bestemte lige med ordenes ubestemte form, i vest med den best. nom. af sv. fem. uden ligedannelse — hvilken form rigtig nok der sedv. har samme endelser som ubest. fem. med ligedannelse, hvorved denne regel falder sammen med de østl. egne. Patronymica på **son** (**sun**) varierer mellem *a* (*peer's'a*, Persen) f. eks. i Guldalen og *å* (efter Folkevennen for 1863 pag. 518 f.) ialfald på Bynæsset. Best. plur. af sv. neutr. f. eks. **augun** (**on**) har kun i Opdal bevaret sig for sammenblanding med sv. fem plur., og endelsen er der bleven *o*, f. eks. i *au'o*; hertil har også andre tostavelers neutrer på vokal sluttet sig, så at det hedder f. eks. *stökk_o* (stykkerne). Den bestemte nom. pl. af konsonantstammer har i Indherred dobbelte former: *bøø'kern¹* eller *bøø'kra*, *bøn'nern¹* eller *bønn'ra*; der er måske nogen tendens til især at bruge den sidstnævnte i akkusativforhold. Da ellers kun neutra har *a* i best. plur., er der liden grund til at antage analogisk påvirkning — en tilknytning findes dog, nemlig at disse som hine har enstavelsestonelag i pl. — skulde jeg være tilbøielig til at antage

dette *a* for opstået af et stavelsesdannende *n*, af ord, hvori ingen hjælpvokal blev indskudt (f. eks. et † *bøn'dr'n*?).*)

Som foran omtalt er der i vestnorsk i det hele en tilbøjelighed for at lade *m* i aksentsvag stavelse bortfalde. Også de vestlige dele af Trondhjems stift har tendens dertil. Først må i den henseende den bestemte dat. plur. omtales, da den er stærkt analogidannende. Af den oldn. endelse *unum* (*onom*) har man i Romsdalen og på Nordmøre (og i Hevne) *å* eller *o*, *bakko*, *gaaro* eller *bakkå*, *gaarå*, på hvert sted afhængigt af eller overensstemmende med formen i sv. f. s. og ubest. sv. f. pl, altså formodentlig eftersom på oldnorsk sprogtrin *u* eller *o* var forherskende i bøjningsendelser; i vokalisk udlydende stamord beholdes *n*, f. eks. *kl²oo'no* (klørne). I Dalene og N. Thj bevares dativens *m*, og *n* bevares ikke efter vokal, altså *bakkom* (*åm*), *gaarom*, *kl²oom* eller *kl²øøm*, *kl²oo'åm*. Denne bevarelse af *m* har man tildels tænkt sig således, at dativ der skulde være af en endelse, der svarede til gammelsvensk *omen*, hvorpå der findes nogle få eksempler i østnorske diplomer.***) I så fald måtte det også være sammenslutning med plur., som har forårsaget, at *m* også bevares i best. dat. s. af svage mask. i endel af de her omhandlede dialekter i to forskellige kredse.

Medens Romsdalen og Nordmøre har *bakko* eller *bakkå* i dat. s. som i dat. pl, har nemlig Opdal, Rennebu, Meldalen og Støren *bakkam* (men plur. — *åm*, — *om*, — *øm*); Lønset i Opdal nærmer sig Nordmøre i endelsens vokal og ligheden med plur. (*bakkåm*). Udenom denne kreds ligger en anden række, som kun beholder *m* i ord med ligedannelse: *mågåm*, *måvåm*, nemlig Orkedalen, Børgsen, Melhus og Singsås; dette taler jo for, at bevarelsen af *m* er en aksentvirkning, ikke en overførelse fra plur. Alle disse dialekter såvelsom alle de andre indtil Namdalen har i stærkt dat. m. *a*: af *hestinum* kommer *hæ'sta*.

*) Det er usandsynligt, at *a* i akk. bændrna, og nom. & akk. bækrnar kan have været klart artikuleret, indtil formernes opløsning forøvrigt var vidt nok fremskreden til denne forms dannelse. Af ord som *kloo*, *tåå* kender jeg kun best. pl. *kl²øørn¹*, *teern¹*, ingen former på *a*.

**) Som dog måske kan være skrevne af svensker.

Efter en stavelsestonelag synes således den fonetiske udvikling at have ført til bortfald af **m** også i øst; at det samme tildels sker i ord som *bakk(e)* kan være analogi; at dernæst forbindelsen **inu** er bleven til *a* også i Indherred, hvor det i neutr. bliver *i*, må skyldes analogi fra de svage mask., ligesom omvendt disses opgivelse af **m** sammesteds må være analogi fra de stærke: *bakka* og *hæs'ta* altså her kompromisformer mellem † *bakkam* og † *hæs'te* (med nasaleret *e*). Længere oppe møder man imidlertid også i Indherred (f. eks. Inderøen, Stod) former på *m* i ligedannede hankønsord; fra Snåsen har jeg ikke hørt dem nævne. Men i Namdalen har alle svage mask. *âm* (i Harran tildels *am*), de stærke *i*: *bakkâm*, *hæs'ti*. Det bortfaldne **num** har altså der ingen indvirkning havt på den foregående vokal. I nær forbindelse med substantivernes dat. pl. står præp. imellem og igennem, i Surendalen *jønâ* og *mylslâ*, i øst *jønâm*, *mylslâm*, eller med uvæsentlige forandringer; dog også f. eks. i Selbu *mîslja* (med nasaleret *a*); på den anden side kan *m* bevares i ligedannelse på Nordmøre, f. eks. i Sundalen i adv. *lôghum* (passende). Dat. af pers. pron. **hann** retter sig efter dat. af sv. mask., f. eks. i Gryten *hônâ*, i Aure *hânâ*; i Dalene og Indherred med gennemsnitsform *hanâm*, og i svækket stilling henholdsvis *nâ* (*no*) og *âm* (*om*, *öm*), dog i Selbu og formodl. nogle flere steder *a* (med næselyd i Selbu).

Gårdsnavne på **heim** har *em* i hele Trondhjems stift f. eks. på Inderøen *noorem*, hos Aslak Bolt af *Noreime*. Afgørende for, at *m* i øst skal være organisk bevaret og ikke analogisk mere end ethvert udbredt fænomen er, synes dog kun enstavelsesord som **heim**, nu *dæm* (pron. pers. de), som først i Romsdalen afløses af *dei*, og **sem**, i øst *sâm*, på Nordmøre og i Fosen (der ellers, formodentlig ved genindførelse, har adskillige eksp. på *m*) *sâ*. Den samme tilbøielighed, der har voldt, at **m** så ofte er bleven forlænget på foregående vokals bekostning, f. eks. i *tomm* af oldn. **tóm(r)**, den har i øst voldt, at man aksentuerede næsten ethvert udlydende **m** stærkt.

Diftonger.

En afgjort sammenhæng med svenske dialekter finder man i det sydøstlige af stiftet i behandlingen af de gamle diftonger **au**, **øy** og **ei**. De sammendrages nemlig til enkelte vokaler, og sammendragningen er ikke alene ensartet med den i Østerdalen, men også med den, som forekommer i Herjedalen; formodentlig er den også i sin årsag om ikke i tid tilsvarende til den sammendragning, der i svensk og dansk allerede havde fundet sted tidligere, end de ældste os bevarede sprogmindesmærker med latinsk skrift i disse sprog blev optegnede. Hvad årsagen til diftongudvikling og diftongsammendragning er, synes man endnu at have lidet på det rene; almindelig synes man at antage, at en jævn tiltagen eller synken af udåndingsaksentens styrke befordrer sammendragning af diftonger, en mere springende bevægelse derimod bevarelse af de gamle og tildels dannelse af nye.

Både søndenfor og nordenfor fjeldet er diftongernes udbredelse i ordforrådet trinvis aftagende, når man nærmer sig henimod dette; selve de forskellige trin i denne aftagen ligner hinanden på bægge sider. Røros præstegeld, der således, hvad beliggenheden angår, er centralt i det diftongløse strøg, er dog ingenlunde det samme i henseende til fænomenets omfang. Selbu og Holtålen i nord, Nordre Østerdalen i syd, er de steder i Norge, som fuldstændigst har opgivet dem. I de førstnævnte præstegeld er kun udlydende diftong bevaret, som i *nei* og *døy*; måske kan man endog betragte det, som om udlydende **au** er sammendraget i *aav* (interj. *au*) og *jåågh* (*jo*). Ellers bliver der **au** til *ö*, **øy** til *ø* og **ei** til *e*, også foran oldn. *ð* og *g*, som i *röö* (rød), *höögh* (haug), *nøø* (v. nøde), *bree* (adj. bred), *seegh*; et ord som *dei* (deig) viser ikke vaklen i regelen, thi der er diftongen indkommen fra den bestemte form, hvor **g** for den følgende vokals skyld er blevet *j*, og ny diftong således vilde være opstået, selv om den foregående vokal havde været *é* eller *æ*. I Singsås, Støren og Rennebu er forholdet forøvrigt det samme, men alle opr. diftonger danner der diftong med følgende **g**. Andre bygder, der omtrent danner en halv

kreds om de nævnte, Røros, Opdal, Meldalen og Melhus har altid **au** bevaret som diftong, hvor det ikke er forkortet ved følgende konsonantforbindelser, f. eks. i Melhus *hauk*, *fl²aum*, *haust*. Oldn. **ei** foran **ð** er i regelen sammendraget til **e** i Røros og endel af Opdal, i resten af Opdal, Meldalen og Melhus kun foran bevaret konsonant, altså *brei*, men *feet* (i Melhus vakler dog **ei**); ligeledes *høy*, men *bl²øot*, i Opdal *bl²ööot*, da den lyd, som der repræsenterer **ø** og **øy** er sågodtsom identisk med den, Selbu har for **au**, hvilket jeg har prøvet ved at afhøre indfødte fra bægge steder på én gang.

Den opfatning, man efter dette får ved betragtningen af den diftongløse region — og den søndenfjeldske del deraf giver som sagt et lignende billede — er, at en i vort sprogs fysiologiske forhold liggende årsag til en vis grad hindrer de udlydende diftonger i at sammendrages ligesom de andre. Den aftagende vidde i artikulationsåbningen synes at harmonere med den aftagende styrke i udåndingen, så at de diftonger, der fra gammel tid stod i udlyd, ikke let kunde miste den tilnærmelse til konsonant, hvormed de endte; noget konsonantartet var ønskeligt til at afskære udåndingsstrømmen.

Dette bliver næsten endnu klarere i nogle distrikter, der ikke kan regnes til de diftongløse. Efter min opfatning er det nemlig noget, der i det store taget hører hele stiftet til, at diftong, hvorpå konsonant følger, ikke er af samme beskaffenhed, som den, der søndenfjelds er almindelig; „diftongens glidelyd“, dens sidste del med den trangere artikulation, har ikke så stærkt eftertryk og ikke så stor relativ del i hele diftongens længde, som den almindelig har søndenfjelds, og som den også har i disse samme dialekter, når den står i udlyd.

Som fremtrædende eksempler på dialekter med den slags diftonger skal jeg nævne Surendalens — hvor denne egenhed vistnok går videst — og Frostens. I Surendalen har man omtr. som almindelig *brei*, *høy*, *dau*; men foran konsonant har jeg ikke været istand til at høre noget af glidelyden; jeg hørte kun enkelt vokal, dog ikke noget sammendragningsprodukt, men én, der lignede første led af diftongen, sådan som den var i *brei*,

høy, dau, hvilket er en meget bredere lyd end den, man har i Selbu og Støren etc. Da *ø*-lyden i *øy* som bekendt er noget bredere end *ø* i almindelighed, så er den vokal, der erstatter *øy*, såvidt jeg har erfaret, i Surendalen bleven helt identisk med den, der indtræder for *au*, altså *bl²vvt* af *blautr*, *bl²vvt* af *bløya*, *fæet* af *feitr*. På Frosten er man sig vistnok diftongen bevidst som sammensat af to vokaler, men det er vanskeligt for fremmede af opfatte, at den virkelig er det, ligesom også forskellen er ringe mellem *au* og *øy*; man kunde kanske skrive *bl²ööt* og *bl²vvt*, skønt forskellen sedv. er ringere, end man efter sådan betegnelse skulde tro; derhos *fæet*.

Nærved Surendalens diftongbehandling står især Rindalen og Stangvik, dernæst Aure, Halse og Hevne; Sundalen meget mindre såvelsom Fosen, hvor jeg flersteds ikke har mærket noget afstikkende i den retning; men det er sandsynligvis på grund af ny kulturpåvirkning på dialekten, eller kanske kun på mine hjemmelmænd. Tilnærmelse til Frostens behandling har man indover nærmest fjorden, men, som det synes, aftagende i grad, når man går mod øst, f. eks i Stjørdalen. Også i Snåsen og Namdalen er den første del af diftonger alm. overveiede, og bestanddelenes forskellighed ringe.

Lange vokaler.

De lange vokalers lyd tjener de tilsvarende bogstaver til navne og får derved let for opfatningen karakter af at være den „rette“ udtale. Gammel er denne udtale dog ofte ikke; i vort kultursprog som i vore dialekter hører nogle af de lange vokaler blandt dem, som fra oldsprogets udtale af har forandret sig mest, skønt forandringerne ikke har havt det omfang som f. eks. i engelsk.

Årsagen til forandringen i de lange vokalers udtale ligger i selve den omstændighed, at de udtales vel og høres vel. Idet lyden ligesom presses af den talende, får den en klangfarve, der er forskellig fra den i korte vokaler af tilsvarende art. Såsnart en lærende generation gennemfører anvendelsen af en sådan „presning“, en stærkere tungeartikulation, er en ny vokalkvali-

tet dannet. Men ofte indtræder snart en biartikulation, hvorved tilnærmelsesvis den samme klangfarve opnåes med mindre muskelanspændelse. En sådan forskydning af én vokal kan føre til en senere forskydning af en større eller mindre del af hele vokalsystemet; sproggehøret kan ikke til dagligt brug holde rede på et stort antal nuancer, og når, som foran forudsat, en lang vokal får en biartikulation vil den lettelig enten opluges af én af dem, den har nærmet sig til (eller selv opluge denne), eller drive den videre i henseende til den ting, hvori der endnu findes forskel mellem dem.

Et sådant tilfælde er det, der foreligger i oldnorskens *á*. Dette var kvalitativt ensartet med det korte *a* på Island ved den tid, da den første grammatiske afhandling i Snorra Edda blev skreven; men dengang præp. *ǫ'n* (uden) gik over til *án**), har *á* været en egen vokalkvalitet, som dels har oplugt *ǫ'*, dels drevet den til *ó*.

Såvidt bekendt har *á* allesteds hertillands fået labialitet tillagt, forat man skulde opnå den tidligere antagne dybe klangfarve og dog spare noget af den energiske artikulation ved tungeroden. Derimod varierer dialekterne også i Trondhjems stift i måden, hvorpå denne labialitet anvendes; de fleste anvender en jævnt labialiseret vokal, men nogle har labialiteten alene eller væsentlig ved vokalens ende, så at der er bleven en diftong af vokalen. Denne diftong indtræder kun da, når *á* har bevaret sin længde, ikke når det, som i *grátt*, er forkortet ved stilling foran konsonantforbindelser.

Det er væsentlig kystbygder, som har diftongisering af oldn. *á*, men ingenlunde alle, ei heller danner de noget sammenhængende strøg; men der er vel liden tvivl om, at de har gjort det. Når jeg sammenligner mine notitser med oplysninger hos Ross (Samlinger til den norske ordbog, pag. 19), finder jeg det bevist, at man kan sige *graa*° (grå), *kraa*°k (kråke) i Sundalen og Øksendalen, Ørlandet, Frøyen, ydre Hiteren og Åfjorden, mindre sikkert for Hevne, Rissen, og Bjugn.

*) Kfr. Bugge, Arkiv f. nord. Filol. II, 246.

I Namdalen (Fladanger, Fosnes, Overhalden og Grong) samt (tildels?) i Liderne opstår der af *å åå°*, altså *gråå°*, *kråå°k*. Mellemliggende distrikter, f. eks. Surendalen, Aure og Halse, derhos bygderne nordenfor Foldenfjorden synes udelukkende at have *å*, ligesom alle de egne, der ligger rundt Trondhjemsfjordens egentlige bækken. I det sydøstlige hjørne (Stjørdalen, Selbu, øvre Guldalen) forekommer i visse ord *oo* for *åå*, f. eks. *foo* (få), *boo* (bægge), hvilket formodl. skriver sig fra former, hvor *å* i oldn. havde *u*-omlyd.

Fra en udtale, der kan antages at have lignet det tyske *o* i *noth*, meget nærmere *å* end vort nuværende, har oldn. *ó* fået en højere artikulation, dels ved de årsager, der virkede på *a*, dels fordi forandringen ved *å* gjorde det nødvendigt at forøge graden af de egenskaber, hvorved det ældre *ó* skilte sig fra *å*. Derved har dette drevet *ú*, som før lå nærmere vort *o*, til at antage en mere fremskudt tungeartikulation, eftersom tungehøiden ikke kunde forøges mere. Mest fremskudt har jeg fundet tungenstillingen for *u* i Opdal, Rennebu og Meldalen.

Dels ved virkning fra *u* og dels ved sin længdes egen virkning er *y* fleresteds bleven til *i* eller nærmer sig dertil. I Thj. stift gælder dette Sundalen; jeg kender det ikke fra Opdal, men det kan måske findes, eftersom Lesje i Gudbrandsdalen ifølge dr. Sanerwein har (forældet) *i* for *y* (Frie Viso pag. 55 f. noten). Formodenlig er det kun selvstændig udvikling af *y* og *i*, som i Meldalen har frembragt de såkaldte „Viby“-varieteter af *i* og *y*, i Sweets vokalschema „high-mixed-narrow“.

Medens de trondhjemske dialekter er rige på *æ*-lyd, der kommer af vokaler, som i oldn. var korte, er det oldn. *æ* kun i en mindre del af stiftet regelmæssig bevaret som en så bred lyd, at den her kan gengives med *æ*. Kun Opdal, Orklas dal-føre, Guldalen fra Singsås og nedover og Trondhjems by gennemfører nogenlunde en åbnere eller bredere vokal for *æ*, f. eks. i Opdal *tvææ* (to, i fem.), *slææ* (pr. slår), *grææt* (pr. græder). Endog Romsdalen og Nordmøre har væsentlig ligesom det øvrige af stiftet *kl²ee* (klæde), *leer* (lære), *greet* (græder), *tee* (tær).

Det er måske en følge af denne overgang ved *æ*, at oldn.

é, som forøvrigt kun har ringe udbredelse i ordforrådet, i en del østlige bygder, især i nordre amt, ofte optræder som *ie* eller senere forklædninger deraf, således i Snåsen og Namdalen *smååfi* (småfæ), *liett'* (let), *tiett'* eller *tjett* (tæt); hertil slutter sig også *stjeel*² (stiv), søndenfor fjorden *steer*, *steel*² af oldn. *stirðr*; også ved kysten viser der sig spor af dette i nord, idet Åfjorden har *stjeel*², Kolvereid *sjeel*². I Indherred har man *stjeel*², *stjaal*², *sjaal*² og *tjett* (tæt). Selbus *litjt* (let), *fl²itjt* (v. flette), *titjt* (tæt) må henføres til det samme, da det sikkert er som led af den samme udbredelseskreds, at Tyldalen i Østerdalen har *tiett'* eller *tjett*. Om mine notitsers *litjt*, *titjt*, *slitjt* fra Surendalen er rigtige, så kan dog disse former ansees for udgåede fra *e* ved påvirkning af følgende palatal, thi en udvikling gennem *ie* er hverken bekendt der eller i det hele nærmere end i Singsås, hvorfra prof. Rygh omtaler gårdsn. *fjeesæt*.

Oldn. *œ* har to hovednuancer; Nidelvens og tildels Gulas dalføre og det sydlige af Indherred har en *ø*-lyd, der ligger nærmere den østlandske byudtale; vestligere og nordligere er den ofte noget mere indestængt og labial — prof. Storm vilde formodl. sige mere tilbagetrukket; jeg er ikke sikker på, om tungestillingen er synderlig forandret undtagen for Opdal, der som sagt har *ö*, og Sundalen (vel også mere af Nordmøre), som nærmer sig til den samme lyd. Formodentlig hørte den mindre dumpe, mindre labiale udtale tidligere kun det korte *ø* til, eftersom dette i oldn. veksler med *e* i såmange tilfælde.

S æ n k e d e v o k a l e r .

Imedens vore dialekters lange vokaler i sin væsentlige udbredelse i ordforrådet udviklede sig til den nuværende lukkede eller diftongiske udtale, måtte de korte, og efterhånden også de ved position forkortede med dem, blive differentierede fra de lange; den korte udtaletid gav ikke anledning til en sådan omhyggelig formning af artikulationen. Af denne grund er også de korte vokalers art og udbredelse langt mere varierende selv på små afstande; én dialekt fulgte én, en anden dialekt en anden slags fysiologisk påvirkning på vokalen fra de omstående

lyd, en tredje har måske i samme lydforbindelse omgået bægge ved af psykiske grunde at forene vokaler i den tilsvarende stilling med andre, der historisk intet havde med dem at gøre.

Under navnet *sænkning* behandler jeg her en række især ved korte vokaler indtrædende lydprocesser, der dog ingenlunde er ganske ensartede — det er tydeligt, at både årsagerne er forskelligartede og processens gang, eftersom sænkningen dels gjelder tungeartikulation og dels vokalens egentone.

Dels foranlediget ved tungeartikulationens beskaffenhed, dels, formodentlig, ved den erstatningsforlængelse, som forelå, er den eiendommelige behandling af vokaler foran oldn. *rð* og den sedv. dertil svarende foran *rt*. Ved oldn. *rð* er, som foran fremstillet, *r* bortfaldet, og vokalen har fået erstatningsforlængelse, hvorved den tildels er falden sammen med de lange vokaler. Forb. *ard* og *art* har over hele stiftet bevaret *a*-lyden; det er kun svensk og dansk, som her viser udvikling, der svarer til den lange vokals; i Trondhjem altså: *gaar* eller *gaal*², *svart*¹ eller *svart*². Behandling som lang vokal og sænkning i dens tone (medens tungestillingen er bleven forhøiet) er indtrådt ved oldn. *o* og ved *ø* (*a* med *u*-omlyd), som i *oor* eller *ool*² (*ord*), *vort*¹ eller *vort*² (*vorte*). I forbindelsen *urð* synes konsonanternes beskaffenhed at have været tjenlig for bevarelsen af den ældre, mere tilbagetrukne, tungestilling ved *u* (se foran pag. 84) og senere faldt denne form af *u* der sammen med *o*. Derfor allesteds f. eks. *skoor* eller *skool*² (m. kornskurd), *smoor* eller *smool*² (*smurte*), *spoor* eller *spool*² (*spurgte*). Enkelte undtagelser kan findes, sål. har jeg f. eks. fra Aure og fra Liderne noteret undtagelsen *uul*² (f. urd). Eiendommelige er de teml. udbredte former *åvåbåår* og *neebåår* (m. nedbør).

I forbindelsen *erð* er *e* i den vestligere halvdel af Dalene (iberegnet Guldalen fra Støren og nedover) behandlet som *æ*, f. eks. *jæare* (n. jorde) i Støren, *jæale*² i Melhus; på Nordmøre og i Fosen er vokalen, såvidt mig er bekendt, nærmere *e*, men længere nord, som i Åfjorden, atter med bred vokal, *jææl*². Men østligere, fra Holtålen og indtil Fladanger, er hovedregelen den, at *erð* skal blive *al*² eller *ar*, f. eks. i Selbu *jaare* (jorde), *faar* (f. spor),

på Frosten også *haal*² (v. herde), længere mod nord *vaal*² (pr. må, får vel, af oldn. *verðr*). I Holtålen, Selbu og Namdalen er det ikke ganske gennemført, f. eks. ikke i Selbu i *heer*, Grong og Overhalden *heel*², Fladanger *hææl*². Overgangen synes at være gået således til, at *e* ved fonetisk proces blev til et høit *a*, og senere denne vokal faldt sammen med andet *a*. I de bygder, der havde naboer, som sagde *hæer* eller *hææl*² etc., blev lydovergangen til høit *a* aldrig ganske gennemført (navnlig ikke, når en vokal med omlyd støttedes ved analogier?), og da det høie *a* bortfaldt af lydsystemet, blev der en forskellig udvikling i de ord, hvor det ikke rigtig havde fæstet sig. At *ert* nogensteds sedvanlig går over til *art*¹ eller *art*² er mig ikke bekendt. Dog forekommer det adskillige gange i gårdsnavne; jeg citerer, væsentlig efter prof. Rygh (Vidsk. selsk. skrifter 1882), *stattlan*_n i Fosnes, ældre *Stertland*, *bart*²*nes* på Inderøen, 1349 *Bærknes*, *svarte*² i Beitstaden, formodl. af † *Svertin*; hermed kan også sammenlignes *bard*¹*aal*² i Beitstaden, A. B. *Berodal*, og *svadaal*² i Budalens anneks til Støren, nu skrevet *Sverd**dal*. Forbindelsen *irð* er som foran nævnt bleven til *eer* eller *eel*² i det ene ord *stirðr*, nu *steer*, *steel*², *stjeel*², kun i Stjør- og Verdalsens fogderi tildels forvekslet med opr. *erð* (*sjaal*², *stjaal*²). Ellers er vokalen i *irð* og *irt* tidlig falden sammen med *y*. Senere er tungestillingen bleven sænket, men således, at vokalens art nu ofte er afhængig af den skebne, som *r* har havt: hvor *rð* blev til *r* har man *ø*, f. eks. i Selbu *børre*, i Støren *bø'ør* (f. byrde); men i de resp. nabobygder Tydalen og Singsås *bööl*²*e*, thi foran kakuminaludvikling indtræder en form af „åbent o“, sedv. enten *v* eller *ö*; således i Støren og Selbu selv med de ord, der har kakuminal, f. eks. i Selbu *oovööl*²*in*₃ (uvøren), *vær*¹*t*²*ter* (vørter) — thi i Selbu indtræder *æ* for *v*.

Det er foran bleven nævnt, hvorledes en bortfalden nasal kan virke sænkende på den vokal, som nasaliteten under svækkelsen er gået over på. Imidlertid viser vokalbehandlingen, at i en tidligere periode af sproget har også nasalkonsonanter, der endnu er bevarede, virket nasalerende på foregående vokaler, endog lange. Dette skønnes derpå, at en afvigende tungartikulation

er indtrådt. Således fandt prof. Bugge i Øvre Telemarken, at de opr. lange vokaler i ord som *vin*, *grima*, *sýnast* havde en åbnere udtale, i altså næsten som *e* (Gamle norske folkeviser pag. VII). På Tønset og i Rendalen har den nasalerede form af *i*, *y*, *ú*, *ei* og *au* afsat nye konsonanter f. eks. i *rengn* (adj. ren), *svingn* (n. svin), *brongn* (adj. brun). Af lydbehandlinger som den sidstnævnte kender jeg i Thj. stift ikke andre sikre end af *au* i det fleresteds (Børgsen, Levanger, Stod) forekommende bygdenavn *Skaun*, nu *skångn*, og mangesteds trænavnet *rångn*. Noget tilsvarende til det nævnte fænomen fra Øvre Telemarken er, at *ú* foran *n* går over til *o* søndenfor fjorden undtagen i Romsdalen, f. eks. i *broon* (brun), *doon* (dun), *boona* (m. redskaber), *roon* (v. hekse), *boo'nes* (gårdsnavn ved udløbet af elven *buu'a* i Gulelven), i N. Thj. derimod, f. eks. i Stjørdalen *bruun*, *duun*, *buuna*; i Verdalen gårdsn. *buu'nes*.

Mere jævnt udbredt er den samme vokalovergang foran *m*, som desuden har en tilbøielighed til at forlænges — et fænomen, der er beslægtet med den tønsetske overgang til *brongn* for alm. *broon*. Konsonantens forlængelse har måske det videste omfang i Guldalen og Selbu, hvor man har *drømm* (m. drøm), *tømm* (m. tøile), *jømm* (gemme) — en overensstemmelse med de lavere egne på Østlandet, men ikke f. eks. med Tønset. Meget mere udbredt er kons.-forlængelsen efter *ó*, *æ* og *ú*, og sidstnævnte vokal er almindeligvis gået over til *o* i *romm* (n.), *skomm* (n.). Opdal og Rennebu har (tilligemed Gudbrandsdalen) ladet *ú* i dette fald følge med andet *ú* og har *rumm*, *skumm*; Nordlid skal have *romm*, men *skuum*, formodentlig i overensstemmelse med jæmtske mål, hvis ordet er virkelig gængs i dialekten; Selbu har *skumm*.

Bedst kan måske benævnelsen sænkning passe på korte vokalers behandling foran enkelte konsonanter og foran konsonantforbindelser; når de der er sænkede, så er det i regelen en énsartet sænkning, nemlig i henseende til tungestilling, for alle eller næsten alle vokaler, og foranledningen til sænkninger ligger ikke, som ved de foran omtalte, væsentlig i påvirkning fra de omgivende konsonanter — skønt dette moment naturligvis ikke

mangler — men i kortheden selv, enten gammel korthed, der nu er opgiven, eller én, der er bevaret indtil nu. De ved sænkning opståede vokaler er: for **a** sedv. uden væsentlig forandring *a*; for **e** *æ*; for **o** og for **ø** (**a** med **u**-omlyd), der synes tidlig at være faldet sammen med **o**^{*}), *å*; for **u** *o*, for **y** primært det „åbne *y*“, nu i Thj. stift sedv. *ø*, *ö* eller *v*, for **i** det åbne *i*, som nu ofte er kommen nær hen til eller er faldet sammen med opr. **e**. Hvad jeg her skal fremstille som oplysende for dialektslægt-skabet, er ikke såmeget variationer mellem anvendelsen af sænkning og af vokalerne alfabetiske værdier, men mere vekslingen med dem, som jeg, væsentlig fordi der forud findes en sådan benævnelse, vil kalde **å b n e v o k a l e r**. Jeg forstår derved vokaler, som fra palatalitet er trukne noget tilbage eller sænkede, fra gutturalstilling er bleven noget fremskudte eller hævede, således at oldn. **a**, hvor det har været åbent, har gået gennem en lyd omtr. som det svenske høie *a*, **e** til eller gennem „åbent“ *e*, **i** og **y** ligeledes gennem de „åbne“ varieteter, **ø** kanske heller gennem „*d y b t*“ *ø* (Storms *æ*, her tildels betg. *v*), **o** og **ø** gennem det „normale“ „åbne **o**“, hvilken vokal senere har spaltet sig i *ö* og *v*, og endelig **u** gennem noget lignende af svenskernes „åbne *u*“ i **full**. Fra sådan udtale er de derpaa ved lydanalogi bleven forenede med forskellige andre vokalvarieteter. Jeg skal her i det omfang, som pladsen og tiden såvelsom mit materiale tillader mig, gennemgå forholdet ved nogle af de konsonanter og konsonantgrupper, som pleier have sænkning af foregående vokal i større dele af stiftet, og så senere påvise, hvor åbne vokaler anvendes i samme slags stilling. For palatalvokalers vedkommende kan det ikke uden større samlinger, end jeg har, påvises enten det, der er foregået, er sænkning eller åbning, da bægge dele går i samme retning.

Ved konsonantforbindelser, der begynder med nasal, har nasaliteten tildels virket med til at fremkalde sænket vokal.

^{*}) I nogle enkelte ord synes den i oldn. herskende veksling i bøjningen mellem **ø** og **a** at have voldt, at **ø** ikke til nogen tid faldt sammen med **o**, men heller med **å**; derfor har man så ofte f. eks. **vøk**, nu *vååk*, også hvor oldn. **løk** har fået ganske anden vokal; i Thj. dog sedv. *våkk*.

Foran **ng** og **nk** er sænkningen gennemgående. I Bergens stift er det jo endog almindeligt, at **a** foran disse forb. bliver til *å*. I Trondhjems stift sænkes **a** sedvanlig ikke videre, så man der har *mang(e)*, kun i Romsdalen (f. eks. Akerø) *månge*; med **e** *læng'er* (længere), med **o** *tång* (f. tang), med **u** *tong* (tung). En særlig trondhjemske egenhed er det, at sænkning også indtræder af **i** og **y** foran **ng** og **nk**; andresteds pleier denne gutturalforbindelse alm. blive såvidt palatal, at den spidse lyd af **i** og **y** bevares. Her derimod sænkes den, vist allesteds, så meget, at den efter Sweets betegnelsesmåde må regnes for „wide“, og mangesteds falder *i* et sågodtsom sammen med *e*, f. eks. i *reng* for *ring*; endmere almindeligt er *ö* eller *ø* for **y**, f. eks. i *søng* (v. synge). Fra oldn. **ø** udgår udviklingen til *v* i *sløng* (v. slænge), *trvng* (v. trænge), f. eks. i Surendalen og Stjørdalen; andre steds *ø*, formodl. udgået fra oldn. **y**. Ved **mm**, **mb**, **mp** etc. ligeledes sedv. sænkning. Kun endel af Holtålen har tildels åben vokal f. eks. *lømme* (f. lomme) (ved tilslutning til dem, der opr. havde kort *m*?). Gennemgående er, såvidt vides, *o* af **u** ved *m* med kons. f. eks. i *domp*, *hommel*² (1. f. 2. m. humle). Ved **nd** og **nt** er sænkningen kun gennemført der, hvor de ikke bliver palatale, i det indre af Romsdalen og det sydlige Nordmøre, som i *gre_nn* (grind), *ondrast* (undre sig), *stön_n* (f. stund, efter et oldn. pl. † *styndir*); Opdal, som dog har antaget palataliteten, er tildels, ligesom Gudbrandsdalen, med på dette, og har *gre_nn*, *hon_nn*, *pon_nn*, *ron_nn*, *stön_nn*. Ellers er som sagt **nd** væsentlig faldet sammen med **nn**, og om *o* forekommer af oldn. **u**, kan man således udenfor Romsdals amt og Opdal ikke sige, at det er, fordi der før stod **nd**. Allerede i Halse både *mon_nn* og *hon_nn*, men *tun_nn*; i Dalene udenfor Opdal er **u** almindeligere øverst, i Rennebu, Holtålen, Støren undt. Soknedalen, Selbu, men i Meldalen, Soknedalen, Orkedalen, Melhus m. fl. er der dels rent *o*, dels tilnærmelse dertil, og **u** foran **ll** og **ld** synes at have samme skebne som foran **nn**, **nd**. I det eg. Støren altså *mun_nn*, *tun_nn*, *brun_nn*, *grun_nn* (adj.), *hun_nn*, *pun_nn*de (prp. under), *hun_nn*'der, i annekset Soknedalen og i Melhus *mon_nn*, *hon_nn*, *hon_nn*'der, *pon_nn*de, *ol_nn*, *fol_nn*. Adskillige ord har former, der udgå fra **y**, som *stön_nn* i Sundalen og *stön_nn* i Opdal, allesteds f.

eks. *tyn₃'n* (tøn₃de), lidt mindre almindelig *styn₃de*, plur. af *ston₃n* eller *stun₃n*, *syn₃nt* (adv. i stykker). Thi **y** og **i** er i Dalene og N. Thj., som også nordpå på Nordmøre, bevarede med den lyd, som svarer til bogstavens navn, ved assimilation med den følgende palatal; i sådanne tilfælde, hvor her også *u* er bevaret, så er også det assimilation. Men **a**, **e** og **o** har sine dybere former foran det palatale **n** og **l** ved dissimilation, som i *man₃n*, *lan₃n*, *kvæl₃l*, *vål₃l*, *hån₃n* (n. horn), som er omtrent gennemførte over hele stiftet. Også når **u** bliver til *o*, hvilket foruden de nævnte strøg syd for fjorden er væsentlig herskende i Fosen og Nordre Thj. (undtagen østligst f. eks. i Skogn, Snåsen og Liderne, som har *u*), bør det regnes for en dissimilation; i distrikter på overgangene kan man se *o* anvendes fortrinsvis i *a*-stammer (*hon₃n*, *mon₃n*) og *u* fortrinsvis i sådanne ord, hvor det, antagelig på grund af gamle bøningsforhold, optræder afvekslende med *y*, såsom *stun₃n*, *sun₃n* (n. sund). Ved **dd**, nu udt. *d₃d* er vekslingen i vokalbehandling større end ved de foran omtalte palataler; **a** går vel ikke nogensteds bevislig over til åben vokal, men **o** gør det ofte, navnlig i det nordl. Nordmøre og i Indherred; ellers er **a**, **e**, **o** behandlede som ved *n₃* og *l₃*; desuden **æ** i oldn. **hræddr** dissimileret til *a* i *rad₃d* i det nordl. Indherred og i Namdalen.

Ved **gg** og **gð**, **gl** er der mængstedes en tydelig lighed med behandlingen foran de palataliserede dentaler. Vokalen *u* viser sig at have så nært slægtskab med *g*, at *u* har samme ndtale som den lange vokal, hvor **g** ikke selv har undergået nogen forandring, f. eks. i *skugge*, *gl²ugge*, tildels *fug'gel²*. Oldn. **o** har sænkning og udtales *å* foran **gg** i Romsdalen, Sundalen, Opdal, Meldalen, Orkedalen, formodl. også i de andre bygder langs sydsiden af fjorden (men ikke i Guldalen) og i Selbu, f. eks. i *dågg* (f. dug), *vågg(e)* (f. vugge), *hågg* (v. hugge); dertil svarer da også sænkning af **ø** til *o* i præs. *hvogg* f. eks. i Meldalen, og bevarelsen af **a** endnu lidt videre omkring i Dalene, i det sydlige Nordmøre og Hevne og Hiteren. Oldn. **i** og **y** sænkes henimod *e* og *ø*. Dog når heller ikke i den stilling **i** så almindelig til rent *e*, som **y** gør til *ø* eller *ö*; fornemmelig findes denne sænkning på Nordmøre, i bygderne nærmest i syd for fjorden og i Indherred,

måske allermost på Frosten, hvor man har med temmelig utvedydig vokal *bøgg* (n.), *røgg* (m.), *støgg* (adj.).

Foran **bb** forekommer kun **a** og **u** i et større antal ord. I ord som *labb*, *stabbe* er **a** jævnt bevaret over hele stiftet undtagen i Tydalen, Holtålen, Støren og Rennebu — hvilke her, ligesom i alle de tilfælde, hvor de skiller sig fra resten af Dalene, stemmer overens ialfald med dele af Østerdalen. Videre område har åbningsprocessen ved typen **ubb**; i Dalene har Opdal *krubb* (f. krybbe), *stubb* (stubbe), om Rennebu, Melhus og Orkedalens præstegeld, Hevne, Aure, Halse og Kvernes ved jeg, at de også har *ubb*, de sidstnævnte tildels *obb*. Den sidstnævnte overgang, altså sænkning, synes gennemført i Sundalen og Surendalen, f. eks. i *kl²obb* (f.), *stobbe* (m.), *dob'behlt* (dobbelt). I det øvrige af Dalene og i Indherred bruges åben vokal for **ubb**; i Namdalen og Fosen såvidt vides allesteds *ubb*.

Mest gennemført er sænkningen dog foran dobbeltkonsonanterne **kk** og **tt** og dermed ensartet **kt**, **ks**. Ved **kk** i udlyd hænder det, at **i** udtales temmelig klart, fordi det nemlig da pleier veksle med former, der har mouilleret **k** (*k₃* eller *t₃j*). Ved **tt** kan **i** og **y** også overføres til inf. fra pt. partic., f. eks. ofte i *sitt* nogenlunde rent. Ellers f. eks. *prekk* (m. prik), *sek'ker* (sikker), *lekt* (ligt), *støkt* (stygt) — de sidste gennemførte næsten allesteds, trods den analogi, de har mod sig; og ved **tt** *hett* (v. hitte), *bett* (binde), *bøtt* eller *bött* (f. bønne); kun foran *t₃t* optræder **i** og **y**, som meddelt foran pag. 63. Denne omstændighed er mærkelig, fordi på de fleste steder i landet **i** og **y** ofte ikke er sænkede (se f. eks. Aasen §§ 16 og 22) foran dobbeltkonsonanter. Derhos må det bemærkes, at oldn. **i** og **y** foran langt **k** og **t** såvidt bekendt aldrig sænkes så langt som til **æ** og **v**, hvilket derimod hyppig sker i Thj. foran de opr. korte, f. eks. i *lætt* (farve), *bækk* (beg), *møkk* (gødsel). Heri vil man, når man får en fuldere kendskab til dialekterne, finde en hjælp til at bestemme, hvad der hører sænkingsprocessen og hvad åbningsprocessen til, også ved opr. palatalvokaler. Ved langt **k** bliver oldn. **e** til **æ**, som i *bækk*, **o** bliver **å** f. eks. *ståkk*, **u** bliver **o** f. eks. *bokk*, *okse*, *sok'ker*. Foran **tt** har **u** et yderst ringe

område (dertil kan regnes mdsn. *guttorm*, Åsen i Frosten), thi for landsmålets *stutt*, *sputta*, må man her udgå fra †*styttr*, †*spytta*, da det allesteds hedder *støtt*, *stött*, *stött* eller *stytst* — ligesom i formerne for *bytta*. Oldn. *ø* bliver ved den samme sænkning til *v*, (i Selbu*) *æ*), f. eks. *søkk* (synke), *røkk* (nå), *vks* (økse). Selve sænkingsprocessen har formentlig bare ført til et „dybt ø“, omtr. prof. Storms *æ*, hvilket nu hersker i slige ord i Namdalen og Snåsen. Den videre udvikling til de bredere former af *v*, hvortil overgangen sker i det nordlige af Indherred, og som derfra fortsættes til Dalene, det nordlige af Nordmøre og det sydlige af Fosen, er en følge af en senere indtrådt enhed mellem denne vokal og den, der opstod af *ø*, hvor dette undergik åbning. Nogle steder har, formodl. i naboopposition, igen opgivet den „urene“ vokal *v***) og sænket videre til *å*, nemlig især Sundalen (*såkk*, *råkk*, *åks*). Nordligere, på Fosen, har man, såvidt jeg har erfaret *ø* eller en mellemvokal mellem dette og Namdalens lyd; her såvelsom i Ålen og Holtålen, hvor også en *ø*-lyd hersker, er dette formodentlig en anden måde at udgå den „urene“ vokallyd på. Liderne (Nordlid) har *yks* (økse), hvilket, selv om ordet står alene, tyder hen på en for Thronhjems stift ellers fremmed lydudvikling.

Da jeg ikke har tid og plads til at omtale vokalerne forhold ved andre konsonantforbindelser, hvor variationerne har mindre geografisk udbredelse, går jeg over til at fremstille de sænkninger, som finder sted ved vokalbehandlingen foran *r* med kons. og *l*² (når det kommer af oldn. *l*) med kons. Sænkning foran *r* med kons. har større udbredelse end ved *l*². Oldn. *a* står derfor som *a* allesteds undtagen i det sydøstlige af Dalene, altså ellers *varm*; oldn. *o* udtalt som *å* er på betydelige grænsestrækninger blandet mellem sådanne tilfælde, der har åben vokal, men den sidstnævnte er dog kun i det nævnte hjørne nogenlunde gennemført; ellers altså *årm*, *årv*, *årre*. Hvad *u* angår,

*) Også for Meldalen har jeg noteret en *æ*-lyd; det kunde kanske være feil for *v*, thi Meldalens *v* ligger et bredt *æ* meget nær.

***) Det er vitterligt, at der kun skal et ringe kundskabs- og udviklingstrin til for at blive opmærksom på og ræsonnere over denne vokals blandede karakter ligeoverfor vokalsystemet forøvrigt.

synes forholdet omtr. som ved *o*. Sænket form deraf synes at være overveiende i vest og nord fra Opdal, Orkedalen og Frosten, hvor man har former som *morr* (v. knurre), *korr* (v. kurre), *porrk* (f. purke). Ved *l*² med kons. er det derimod kun kystdistrikterne, som har sænkning, dog Romsdalen kun vaklende for *ø*'s vedkommende. Ellers på kysten *kal*²*v*, *hal*²*m*, *fål*²*k*, *stål*²*pe*, *bård*²*de* (m. byld); ved mundingen af Trondhjemsfjorden åben vokal i et par ord, f. eks. i Hevne *hæers*² (hals), *æern*² (alen) og efter en afbrydelse atter i Kolvereid og omegn *heers*² og *heis*. Oldn. *e* i lignende stilling er i omtrent hele dette strøg hyppig blevet til *a*, først, uden tvivl, ved åbningsproces, og dernæst måske ved naboosition mod det tilsyneladende indtrønderske *æ*, så man nu har f. eks. *hal*²*g* (f. helg); Meldalen og Opdal, tildels også Orkedalen følger kystdistriktet i henseende til *al*; Meldalen har tildels endog *al*²*v* (f. elv). Røros har også konsekvent *kal*²*v*, *stål*²*pe*. Sundalen, der som sagt har opgivet alt, der kan regnes under *v*, har også foran *l*² henlagt adskillige opr. palatale vokaler under *å* (se foran pag 93) og har f. eks. *stål*²*k* (m. stilk), *fål*²*je* (n. følge); ligeså også ved *r*, f. eks. i *mårk* (adj. mørk); nordligere har de sedv. *v* eller en dyb *ø*-lyd indtil Namdalen, hvor især Øvre Namdalen (tildels endog Snåsen), men også kystlandskaberne, søger at undgå *ø*-agtige lyd ved kakuminaler, mens de dog ellers har et slags *v*; der altså atter *fål*²*i* (følge), ligesom også *fål*²*k*, men *kæl*²*v*.

Foran enkelt konsonant er vokalen nu ofte forlænget, men der sees sedvanlig ikke nogen forskel på vokalbehandlingen i de tilfælde, hvor vokalen er kort, og i dem, hvor vokalen i samme dialekt er bleven lang.

De palatale vokaler, ved hvilke, som sagt, sænkings- og åbningsprocessen fører i samme retning, har så at sige alle allesteds dybere vokallyd end den oprindelige. Den forskel, som dog findes, mellem distrikterne, beror måske tildels på de to processers forskellighed. Jeg skal nævne nogle af de klareste eksempler fra forskellige steder: Akerø har *lit* (m. farve), *vit*, (forstand), *bik* (beg) (med åbent *i*), *dør* (dør), *møk* (møg), *søv* (pr. sover). Sundalen har *lææt*, *vææt*, *bææk*, *stææg*

(n. trin), *fl²øtt* (v. flytte), *spår* (v. spørge), *dåår*, *kl²ååv* (f. kløv); frygten for vok. *v* har ført til et andet resultat fra *y* i *hööl²* (m. høl), *öööl²* (m. øl (luftbeskaffenhed)); i Halse f. eks. *lett*, men *vætt*, *spætt* (n. spid), *bækk*, *spvør* (v. spørge), *dvør*, *høöl²*, *øöl²*. På Hiteren *lætt*, *vætt*, *bækk*, i Åfjorden og Bjørnør *lett* og *vett*, men *bækk*, og i Namdalen ligeledes *lett*, *vett*, *bækk*, *kl²øøv*, *fl²øtt*, *smvør*, *svv* (præs. sover). I indlandsdistrikterne, hvor man efter åbningsprocessens hyppighed forresten skulde vente, at åbning også ved palatalvokaler skulde være stærkere repræsenteret end ellers, der er det, næsten i alle tilfælde den bredeste vokal af tilsvarende art, som vælges, f. eks. i Åsen *lætt*, *smvør* (v. smøre), *kl²vøv*, *dvør*, i Orkedalen, såvidt min lydbetegnelse tillader mig at skrive det ligedan; i Holtålen med et slags *ø* for *v*; foran oldn. *ð* og *g* stanser sænkningen af *i* sedv. med *e*, f. eks. i *lee* (m. led), *steegh* (n. trin). Formerne af enstavelses ord med oldn. *e* falder sedv. sammen med lignende med opr. *i*, hvor de ikke er påvirkede af beslægtede stærke verber.

Oldn. gutturaler, *a*, *o* og *ø* (thi *u* forekommer sjelden), viser større variation. Dette gælder dog egtl. ikke *a*, thi dette står som *a* i omtr. alle herhenhørende tilfælde udenfor Rennebu og Øvre Guldalen. Oldn. *o* og *ø* varierer meget efter de følgende konsonanternes beskaffenhed, men sænkningen er dog med undtagelse af indre Romsdalen stærkest gennemført i kyststrøget. Romsdalen (Gryten og Veø) har sænkning i tostavelsesord foran opr. guttural som i *båje* (m. bu), *høke* (f. hage), desuden ved nasaler i *sånn* (m. søn), og som alle andre i *sådd* (n. kødsuppe), *lådd* (n. lod i vægt), men i de fleste tilfælde åben vokal, som dog bliver sjældnere nærmere søen. Sundalen har *skååt* (n. skud), *lååv* (n. tilladelse), *håål²* (n. hul), *gåv* (n.) og Halse *skått*, *brått*, *låkk*, *lååv*, *håål²*, *kåål²*, og sådanne former synes næst gennemførte nordover langs hele kysten, væsentlig også i øvre Namdalen. Inde i landet er de allesteds hyppige, særlig f. eks. i *skått* og i *sånn* eller *såån* (søn); stemmeløse konsonanter begunstiger i det hele sænkningen, men *r*, *l²*, tildels *v* samt især oldn., nu svækket eller bortfaldet, *g* og *ð* begunstiger åbningen. Nær forholdet ved kysten står Meldalen, som har f.

eks. *låk* (n. låg), *våk* (f. hul på isen), *skåt*, *bråt*, *låäv*, *nåv* (f. laft), *hå'ven* (best. m. gårdsn.), *bås* (n. smuler, f. eks. af halm), *får* (f. fure), *mår*, også *mvr* (f. pølse); også andre steder nær i syd for fjorden, som Orkedalen og Melhus, har overveiende *å*.

Å b n e v o k a l e r.

Åben udtale af opr. korte vokaler forekommer, bortset fra de tilfælde, hvor der er virkelig assimilation, i sådanne stillinger, hvor man af den vaklende kvantitetsbehandling i nutidens dialekter kan slutte, at der i en vis periode af sprogets liv har været enten en usikker eller en middels længde på vokalen. Det er nemlig foran to konsonanter, af hvilke idetmindste den første havde stemmelyd, og foran kort konsonant, at den findes. At vokalen forlænges er jo foran enkelt konsonant, især hvis denne har stemmelyd, hovedregelen; ved dobbeltkonsonanter og konsonantkomplekser er forholdet gunstigere for vokalens korthed, og det mere i det trondhjemske end sønden-fjelds. Dog findes der adskillige tilfælde, hvor vokalforlængelse — men uden åbning af vokalen — foreligger også i det trondhjemske, således, for at forbigå usikrere eksempler, i Selbu *laam* (n. lam), *pl²aagh* (n. plag), *iile* (adv. ilde), *iine* (adv. inde), i Stod *pl²aag*, i Kolvereid *raag* (n. rag); i Selbu og omgivende egne, som jeg har de udførligste notitser fra, viser kvantiteten sig i det hele usikker foran **rr** og **mb**, men ofte med udelukkende lang vokal. Som forslag til forklaring af åbenhedens oprindelse vil jeg opstille, at man i den tid, da den fonetiske tendens voldte denne forlængelse, har forsøgt ved vokalens art at forebygge forvekslinger med de opr. lange vokaler og derfor fjernet den mere end ellers fra disse i „eigenton“. Hermed stemmer det også, at **a** sjældnest har undergået åbning, thi **å** må være blevet en vokalindividualitet, som ikke kunde forveksles med tilsv. korte, tidligere end de andre lange vokaler.

Jeg skal af den tidligere nævnte grund her kun omtale åbning af guturalvokaler. Oldn. **a** er åbent foran **m** (hvor lang og kort kons. ikke bestemt kan skilles, fordi der allerede i oldnorsk er vaklen) i et par ord i Tydalen, Holtålen og Støren,

altså ved siden af Selbu, som har *laam* for **lamb**, nemlig i *fræmm*, *fræmme* og *fræmmunin* (fremmed). Foran palataliserede dentaler findes åbning ikke, hvis man ikke derhen kan regne *brædd* (f. kant, f. eks. på $\frac{f}{e}$ en kop i Selbu), som dog snarere har *æ* af ældre *v* og kommer af et n. pl. † **brødd**, og hvis der ikke, som der synes at findes tegn til, i Liderne er to slags *a*, af hvilke da den åbne, den høieste lyd, blandt andet bruges foran de palatale konsonanter. Ved **gg** og **g** med følgende *l* er åbning af **a** til *æ* almindelig i sydøst, nemlig, ved siden af Selbu med sit *pl²aagh* (men rigtignok *ragg*), i Holtålen (ikke Singsås), Støren og Rennebu f. eks. i Støren *pl²ægg* og *hægh²el²*, *hæv²el²* eller *he²el²*.

Fra Aure i vest og Bynæsset i øst begynder et vidtstrakt strøg, hvor der ialfald er stærk tilbøielighed for overgangen **ag** til *æg*, sydligst dog kun gennemført ved **gl**; således *hæg²gel²*, *næg²le* eller *næg²i*, i Aure, Rissen, Fladanger, Kolvereid, Overhalden, Frosten og Stod, altså formodentlig næsten kontinuerligt; ved **gg** forekommer enkelte eksp. som *kæggi* eller *kægg* allerede i Leks-viken og Stjørdalen, men blandet indtil Snåsen, Liderne og Grong, som synes at gennemføre *næg²i*, *hæg²ger* (havre), *hæg²gel²*, *pl²ægg*, omgivet af dialekter med *pl²aag* eller *raag*. Ved **bb** hersker *æ* i Singsås, Støren og Rennebu (*læbb*, *stæbbe*), ved oldn. **fl** kun i Rennebu (*smii²ævvel²*, smedjeildsted). Ved **rr**, **rm**, **rf**, **rg** etc. har man ialfald tildels *æ* i Holtålen, Støren og Rennebu, Tydalen (ikke i Selbu) og Stjørdalen; således i Singsås *næær* (n. nar), *hærm*, *værm*; mærkeligt er *værm*, men *varn²t* i Stjørdalen. Foran **rp** og **rk** kender jeg ikke noget sikkert eksempel på, at **a** er bleven åbent nordenfjelds. Om *l²* med følgende kons. er det foran pag. 94 anført, at *æ* i *kæl²v*, *hæær²* og lign. er fortrængt af *a* i Opdal, i Røros og i Meldalen;*) ellers er *æ* herskende i øst og i Indre Namdalen og trænger enkeltvis ud til havet især ved Trondhjems- og Namsenfjorden. Foran korte konsonanter optræder overgangen **a** til *æ* ikke således, at det bør henføres under åbning uden foran *l²* i Rennebu og Støren

*) Der burde også have været anført, at det samme er tilfældet i Trondhjems by og den nærmeste omegn.

f. eks. *dææl*² (m. dal); i nogle få sjældnere ord forekommer det lidt videre, f. eks. i Singsås og Selbu.

Det åbne **o** deler sig især i Dalene i to arter; især ved **g** og ved *l*² optræder *ö* eller *au*, ellers *v* i forskellige nuancer, i Holtålen næsten *ø*, i Selbu *æ* (efter en speciel regel der i to forskellige nuancer). I Romsdalen har de indre bygder oftere åbning af **o**, og udtalen er der nærmere *ø*, omtrent Storms *æ*; søbygder (f. eks. Akerø) har åbningen sjældnere, men udtalen ligger nærmere *v* eller „normalt åbent **o**.“

Foran palataler har man åben vokal i ordet *trold* i stor udstrækning, nemlig i Romsdalen (*trølj*), Surendalen, Opdal, Rennebu og Soknedalen (*trølj*), Selbu (*trælj*); derhos synes Støren i det hele at have *ön₃n*, Soknedalen efter nogle *fv₃n* (f. fon), *hvn₃n* (n. horn), *kvn₃n* (n. korn); Liderne har *hö^unn*, *kö^unn*. Åbningen af **o** ved **gg** og den ved **dd**, der måske, som prof. Storm antager (Norvegia, I pag. 117) står i analogisk sammenhæng indbyrdes, er meget udbredte i nord og øst for fjorden, i ydre Nordmøre og det østlige af Dalene; åbningen ved typen **odd** har en noget mindre udbredelseskreds end ved **ogg**, idet **ogg** har fået åbning (til *ö*, *ö^u*), men **odd** sænkning til *å* i Kvernes, Rennebu, Holtålen og Tydalen, i Namdalen og Liderne, samt i det nordlige Fosen. I det nordlige Nordmøre og i Indherred optræder en særskilt hørbar glidelyd fra det åbnede **o** til **g**, hvorved der opstår kort *au*-diftong, og den samme forekommer også foran **dd**, altså *vv^ugg* (f. vugge), *skv^ud₃d* (f. tåge) eller *vö^ugg*, *skv^ud₃d* f. eks. i Halse og Aure, Stjørdalen og Stod; til samme analogi hører formodl. også *fau^ughel²*, *fau^uel²* i Orkedalen og Børgsen, i Åsen *fö^ug^ugel²*. Også typen **obb** er tildels kommen under samme vokalbehandling som disse, f. eks. i Støren *töb^ube* (f. hoppe), i Åsen *kö^ubb* (m. kobbe), medens Frosten skal have *kä^ubb*. Ved **r** med kons. går åbning af **o** kun i enkelte ord, f. eks. i *körv* (f. kurv), et længere stykke op i Indherred (forekommer tildels endnu i Stod); måske er ordet udgået fra en form med omlyd; sikrere kan dette antages for *tövr* (adj. tør). I Dalene er Soknedalen det eneste distrikt, der i lighed med Østerdalen har åbent **o** foran **rp**, **rk**, som i *körp*, *börk* (m. bark), medens den

ellers i Opdal, Rennebu, Støren, Holtålen og Tydalen er almindelig i ord som *orm*, *orv* (n. orv), *hørv* (f. harv). Ved *l*² med kons. er åbning overveiende allesteds i Dalene og i Indherred; det åbne *o* har formen *v* undtagen i Ålens, Holtålens og Tydalens*) sogne, som har *ö* i *föl²k*, *stöl²pe*; i Selbu uden iøinefaldende forskellighed i fordelingen *æ* og *ö*: *fæl²k*, men *svöl²k* (m. svolk). Gryten og tildels Veø har *orm*, *fol²k*.

Ved enkelt konsonant skal jeg nævne endel eksempelrækker som betegnende for, hvilken udbredelse åbent *o* har i ordforrådet på hvert enkelt sted: i Opdal *brøtt* (n. brud), *høvl²* (n. hul), *spør* (f. spor), *skrøvv* (n. skrog), *sønn* (m. søn); i pt. partic. f. eks. *frøse* (frosset), *løje* (løiet); med ældre *ö* forklædt ved naboopposition: *gaul²* (adj. gul); beslægtet *tau* (n. taug), *trau* (n. trug). I Rennebu: *gööl²* (gul), *böööl²* (m. bul), *hööl²*, *nrøvv* (f. laft). I Meldalen: *høvl²*, *kvøvl²* og *trau*, *lau* (m. afkog på planter), *bau* (n. bud), *gaul²* (gul), *lauje* (løiet). I Selbu: *hööl²*, *gööl²*, *gæær* (n. mavens indhold hos dyr), *spæær* (n. spor), *löögh* (m.), *træægh* (n. trug). I Stjørdalen: *høvl²*, *gvør*, *før* (f. fure), *trøugh*, *grøvn* (f. gran) og *laugh*, *gaul²*; gennem hele Indherred *høvl²*, *gvør*, skønt ingensteds gennemført; ligetil Namdalen *laug*, men *trøyg* eller *trææg*. Ved stemmeløse konsonanter er åbning lidet udbredt; hovedregel er den i Støren ved *t* og *s*: *brøtt* (n. brud), *løtt* (m. lod), *bøss* (n. småt affald, f. eks. af halm); i Selbu ved *t* og *k*: *brøtt* (n. brud), *fl²ætt* (n. smeltet fedt), *læk* (n. låg). Gryten og tildels Veø har udstrakt brug af åben vokal: *børe* (v bore), *høvl²* (n. hul), *høse* (f. hose), *løng* (m.), *skøt* (n. skud), *løk* (n. låg), i Gryten, medens Nordmøre og Fosen såvidt jeg kan se aldeles ikke har åbning af *o* ved enkelt konsonant, undtagen i sådanne ord som *bøø* (n. bud), *søø* (n. kødsuppe), *einlau* (m. afkog på ener).

Oldn. *u* bliver åbent *o* f t e foran opr. langt og *s e d v*. foran kort *m* i Holtålen og Støren, kun ved kort *m* i Selbu og Stjørdalen. I Holtålen og Støren falder dette åbnede *u* næsten eller ganske sammen med stedernes varietet af *ö*; i Selbu og Stjørdalen er det snarere som andet kort *ø*. Eksp. fra Ålen: *lömmø*

*) Hvordan forskellen i disse sogne er mellem deres (*ø* eller) *v* og *ö* betegnes ved eksp. *tør* (adj. tør), ntr. *tört²*: *ö* foretrækkes ved kakuminaler.

(f. lomme), *sömme* (adj. somme), *ömm* (prp. om). Ved **bb**, hvor man ligesom ved **m** vanskelig kan tænke sig analogisk påvirkning, har man åben vokal, f. eks. *kl²ø'bb* eller *kl²ö'bb* (f. klubbe), *stöbbe* eller *støbbe* i Indherred, ved Nidelven og Gula (undt. Melhus), samt i Meldalen. Væsentlig indskrænket til egne i syd og øst for Trondhjems by er også den åbne vokal af **u** foran **r** + kons., f. eks. i Holtålen *sørr* (v. surre), *skørv* (m. skurv), i Åsen (hvor nogle ekspl. har „sænkning“ til *o*) også *sørr*, *skørv*, *kørv* (m. pølse). Ved enkelte konsonanter er at mærke det vel allesteds herskende *søø* (adv. syd).

Vokaler, assimilerede af palatalkonsonanter.

En regressiv assimilation fra palatalkonsonanter er næsten allesteds i stiftet isønefaldende, nemlig den renere form af *i* og *y* foran dem end foran andre; således meget hyppig, især i N. Thj. *reng* (m. ring), men best. nom. s. *rin₁'nen* (Overhalden); det viser sig også, at *gg* er den skarpere udtale mere gunstig end *k*, f. eks. på steder, hvor man nogenlunde rent udtaler *stygg*, men afgjort *støkt*. Også for *u* er palataler og *gg* gunstige; derfor i Aure *un₁nse* (m. barn), men pl. *onga*. Som den virkende grund, der volder forskellig vokalbehandling i to dialekter, optræder palataliteten, når man sammenligner Størens *sett* (sidde), *bett* (v. binde), *böt₁te* (f. bøtte), *stött* (adj. kort) med Selbus *sit₁t*, *bit₁t*, *byt₁te*, *styt₁t*. Fremtrædende ligegyldighed for den regressive assimilation viser Opdal, med *bl²en₁n* (blind), *stön₁n* (stund), *böt₁t* og *stöt₁t*; dog opgiver man vaklende dels *i* dels *e* foran *t₁t* (og *gg*); derhos mærkes *tykk₁* (v. synes), men *stökk₁* (n. stykke), *lökk₁* (f. løkke, sløife).

Med prof. Storm (Norvegia, pag. 119) ser jeg ingen anden grund, der kan have fremkaldt åben vokal af **ø** foran **s** i Sokenedalen, end en antagen assimilation med dette **s**, medens det var palatalt, som det tildels endnu er (se pag. 64). Man har nemlig der eksp. som *vsp* (f. asp), *vsk* (f. aske), *föss* (m. fos); atter en i stiftet enestående overensstemmelse med Østerdalen og fjernere med større dele af Østlandet.

Lidet bekendt og måske fremkaldt ved skriftsprogets form

skygge er en fuldstændig omlyd af **u** foran „mouilleret“ **gg** i Romsdalen og Sundalen, f. eks. i *s₃yd₃dje* (m. skygge) i Gryten, *gl²yd₃dje* eller *gl²id₃dje* (m. glugge) i Sundalen; tildels også i Namdalen og Stod *s₃yd₃dji*.

Ældre og mere håndgribelig end den regressive assimilation er i regelen den progressive efter oldn. **j**. Konsekvent gennemføres denne dog ikke. Næsten alle steder har i stærke verber med opr. **iu** i præs. inf. antaget *y*, væsentlig ved lån fra præs. ind. s. Således sedv. *byy* (byde), *fryy*s (fryse), *kryyp* (krybe); kun i *s₃øøt* (skyde) er der i en videre omkreds indtraadt den vokal, man skulde vente af oldn. **jó**. Alene de i stiftets udkanter liggende steder Opdal og Liderne har fuldt sæt af inf. former uafhængige af præs. ind., sål. Opdal *fröö's* (fryse), *fl²öö'j* (flyve) og Liderne *ljøø* (byde), *frjøø*s, *drjøøp* (dryppe). I andre slags ord er behandlingen af **jó**, **jú** meget vaklende; nogle, såsom *k₃oo* (n.) står næsten uden nogen assimilation, andre har teml. alm. *ø*, såsom *s₃øø*, atter andre har *y* næsten allesteds, såsom *ryyp* (f. rype), *k₃yyv* (tyv). Sammendragning til *y* er mest udbredt i Romsdalen, på Nordmøre og i Fosen, hvor f. eks. Aure har *s₃yy* (m. sø), *snyy* (m. sne), *s₃yyt²* (n. skjul *o*: skur). Et *u* svarende til oldn. **jó** er hverken der eller andresteds ganske sjældent foran dentaler (f. eks. *s₃uur*, f. skære, i Aure), og assimilationen til *y* kan således måske også være af ældre **jú**. I Guldalen og øst derfor samt nord for fjorden hedder oldn. **ljós** alm. *løø*s, kun i Liderne *ljøø*s, i syd og vest *jøø*s. Denne udstødelse af **j** er i Selbu, Tydalen og Holtålen udstrakt til *føø*s (n. fjøs) og *søø*. På de samme steder bortfalder **j** også i mange tilfælde, hvor det er opstået ved brydning, såsom i *bønn* eller *bøøn* (bjørn), *børk* (birk), *bølle* eller *bøøle* (bjelde), *spøll* (n. spjeld), *föö²* (f. fjæl), *möö²* (n. mel), *möhl²k* (f. melk), *feel* (n. fjeld), *mønn* (f. hofte, af oldn. **mjqö**m), *feer* (n. & f. fjær). Bortseet fra *søø* ved jeg intet eksp. på, at dette **j** er bortfaldet efter en kons, som det kunde assimileres med. Skønt naturligvis adskillige faktorer har været virksomme for dette bortfald, har dog vel vekslen mellem forskellige former, som ikke alle har havt **j** i forlyden været hovedsagen. Foran de

konsonanter, der kan modtage palatalisering har Stjørdalen regelmæssig langt *i* af oldn. **ja**, såsom i *bi'l* (f. *bjelde*), *spül* (*spjeld*), *fil* (*fjeld*), *hiil* (af oldn. **hjallr**) og gårdsn. *hiilann* svarede til **af hiallom** hos Aslak Bolt. Nordligere i Indherred og Indre Namdalen *hell* og, som før sagt, *fjell*, *bjell* eller *bjøll*, *spjell* eller *spjøll*. Når man går ud fra eksemplet **hjallr** kan man tænke sig disse former forklarede ved at antage en udjævning af nom. **hjallr**, dat. † **helli**, hvor sidstnævnte forms vokal da skulde være forlænget ved samme proces som i *iile* (*ilde*), *iine* (*inde*) i Selbu, hvilken fremmedes ved stræben efter dissimilation mellem fremlyden og efterlyden. Men når man også skal forklare *bi'l*, *bølle*, *bøøle*, tror jeg man også må antage en udjævning med former, i hvilke det første element af brydningsvokalen var vokalisk og havde stærkere aksent end det andet, f. eks. et † **bi'alla** — **bjøllu**, senere † *bi'el(le)* — *bjøl(le)*, og derpå *bi'l*; denne forklaring kan også gelde former som *børk* i Selbu og Holtålen. Jeg må herved minde om, at der findes adskillige former i dialekterne, hvorved brydningsproduktet (eller dermed ligeartet forbindelse) er opløst i to stavelser, sål. f. eks. for oldn. **ljá** *lóa* på Inderøen, i Stod og i Selbu, på Frostén *leá*, i Beitstaden *lóa*, i Fosnes *leá'*; i Valdés *tryá*, i Solør *tre'a* af oldn. **þrjá**; i Valdés *mi'ærm*, i Østerdalen *mee'ærm* udgået fra oldn. **mjaðm(ar)**; i Surendalen *róa* svarende til Valdés's *rjáá* (kornstør).

Vestligere end den nævnte strækning, hvor man har vogtet sig for moullering efter brudt vokal, har man tre forskellige afdelinger med hensyn til behandlingen af **ja** og **jø**; i Romsdalen er mest **ja** bleven til *jæ* (*fjælj*), og **jø** til *jø* (*bjøljle*), skønt former som *bjøn₃n* og *t₃jvtt* allerede optræder; nordligere bliver *jv* hyppigere ved siden af *jø*, og af **ja** bliver på Nordmøre og det sydlige Fosen oftest *ji*, i Dalene *jæ*, f. eks. i Aure *t₃vtt*, *bjv^un₃n*, *m₃jv^un₃n*, *m₃jølk* (melk), *m₃jøol²*, *f₃jøol²*, *f₃jil₃l*, *bjil₃l*, *jæl₃l*, i Opdal *k₃vtt*, *bjøn₃n*, *m₃jön₃n*, *s₃v^un₃n* (stjerne), *spjöl₃l*, *m₃jööl²*, *k₃æl₃l*, *f₃æl₃l*, *k₃ül₃lar* (kelder). Nordenfor fjorden, f. eks. i Rissen og lige til Kolvereid, endnu mere assimilation, *bjyn₃n*, *mjin₃n*, *t₃jøn₃n*, *spjül₃l*, *bjil₃l*; af assimilationen til *jy* findes enkelte eksempler også i øst, som *bjyn₃n* i Stjørdalen, *k₃yn₃n* i Singsås.

I nogle ord med oldn. *ja* i fremlyden har der i Dalene og Nordmøre ikke indtrådt nogen påvirkning på vokalen fra det foregående *j*, mens den hyppigere indtræder i nordre amt; således har man formodl. altid *ja* i ordene *jamm* (jævn), *jart^{te}* (n. hjerte), *jak'sel* eller *jak'kel²* (m. jæksel), *jarp* (m. jærpe) i Orklas og Gulas dalfører, men østligere og nordligere indtræder der *æ* i flere eller færre af dem; i Namdalen *jørpi* (jerpe), kfr. *tjål²tji* (kælke), *jvl²p*, *jål²p* (hjælpe).

Vokaler i aksentsvag stavelse.

I „oplysn.“ pag. 45 ff. har jeg påvist, hvorledes apokopen af de i oldn. udlydende vokaler aftager mod syd i det østlige af dalene. Mine senere undersøgelser tyder på, at det allesteds viser sig, hvad der blev omtalt der, at svage hankønsord og attributive adjektiver er mindst udsatte for at apokoperes, mere derimod svage fem. og neutr. samt verber i inf. og mest de prædikative adj. og sv. verber i præet. I denne orden aftager apokopen, når man reiser opover langs Nidelven eller Gulelven. Dog sker der afbrydelse i denne som i mange henseender i Støren, som hyppigere end Melhus har apokope af sv. mask., men dog, og formodl. ved al apokope, ofte også lader vokalen stå, men ordet får da desuagtet enstavelsestonelag, f. eks. *stüb'be*. Da også enstavelsestonelaget må ansees for at give rodstavelsen en større relativ vægt end tostavelsestonelaget, er Støren heri en overgang til Rennebu, som hyppig har *stu'bb*; Opdal har hyppigst apokope af sv. mask., men har sedv. på apokoperet stavelse tostavelsestonelag, hvad der er bekendt og hermes efter opdelingen længere østpå, f. eks. i *frö'ös* (v. fryse). Jeg ved ikke, hvad udstrækning det kan have i dialekten, hvad jeg har iagttaget, at også opr. enstavelsesord kan få tostavelsestonelag, når de har stærk vægt; det syntes for mig at tyde på, at noget af den mere „bølgende“ vestlandske musikalske aksent hørte dialekten oprindeligt til, men inden denne blev forvekslet med tostavelsesaksenten; at så er gået med nordmøringer, som har levet en tid østligere i stiftet, har jeg med sikkerhed iagttaget. Romsdalen har, såvidt jeg har hørt, kun apokope af udlydende

konsonanter, der kan modtage palatalisering har Stjørdalen regelmæssig langt *i* af oldn. **ja**, såsom i *biil* (f. bjelde), *spiil* (spjeld), *fiil* (fjeld), *hiil* (af oldn. **hjallr**) og gårdsn. *hiilann* svarede til **af hiallom** hos Aslak Bolt. Nordligere i Indherred og Indre Namdalen *hell* og, som før sagt, *fjell*, *bjell* eller *bjøll*, *spjell* eller *spjøll*. Når man går ud fra eksemplet **hjallr** kan man tænke sig disse former forklarede ved at antage en udjævning af nom. **hjallr**, dat. † **helli**, hvor sidstnævnte forms vokal da skulde være forlænget ved samme proces som i *iile* (ilde), *iine* (inde) i Selbu, hvilken fremmedes ved stræben efter dissimilation mellem fremlyden og efterlyden. Men når man også skal forklare *biil*, *bølle*, *bøøle*, tror jeg man også må antage en udjævning med former, i hvilke det første element af brydningsvokalen var vokalisk og havde stærkere aksent end det andet, f. eks. et † **bi'alla** — **bjøllu**, senere † *bi'el(le)* — *bjøl(le)*, og derpå *biil*; denne forklaring kan også gelde former som *børk* i Selbu og Holtålen. Jeg må herved minde om, at der findes adskillige former i dialekterne, hvorved brydningsproduktet (eller dermed ligeartet forbindelse) er opløst i to stavelser, sål. f. eks. for oldn. **ljå løå** på Inderøen, i Stod og i Selbu, på Frosten *leå*, i Beitstaden *løa*, i Fosnes *leå'*; i Valders *tryå*, i Solør *tré'a* af oldn. **þrjá**; i Valders *miærm*, i Østerdalen *meeærm* udgået fra oldn. **mjaðm(ar)**; i Surendalen *røå* svarende til Valders's *rjåå* (kornstør).

Vestligere end den nævnte strækning, hvor man har vogtet sig for mouillering efter brudt vokal, har man tre forskellige afdelinger med hensyn til behandlingen af **ja** og **jø**; i Romsdalen er mest **ja** bleven til *jæ* (*fjæls*), og **jø** til *jø* (*bjøls*), skønt former som *bjøn₃n* og *tjøtt* allerede optræder; nordligere bliver *jv* hyppigere ved siden af *jø*, og af **ja** bliver på Nordmøre og det sydlige Fosen oftest *ji*, i Dalene *jæ*, f. eks. i Aure *tjøtt*, *bjv^u₃n*, *mjø^u₃n*, *mjøøk* (melk), *mjøøl²*, *fjøøl²*, *fjils*, *bjils*, *jæls*, i Opdal *kjøtt*, *bjøn₃n*, *mjön₃n*, *s₃v^u₃n* (stjerne), *spjøls*, *mjøöl²*, *kjæls*, *fjæls*, *kjils₃lar* (kelder). Nordenfor fjorden, f. eks. i Rissen og lige til Kolvereid, endnu mere assimilation, *bjyn₃n*, *mjin₃n*, *tjøn₃n*, *spjils*, *bjils*; af assimilationen til *jy* findes enkelte eksempler også i øst, som *bjyn₃n* i Stjørdalen, *kjyn₃n* i Singsås,

I nogle ord med oldn. **ja** i fremlyden har der i Dalene og Nordmøre ikke indtrådt nogen påvirkning på vokalen fra det foregående **j**, mens den hyppigere indtræder i nordre amt; således har man formodl. altid *ja* i ordene *jamm* (jævn), *jart'te* (n. hjerte), *jak'sel* eller *jak'kel*² (m. jækssel), *jarp* (m. jærpe) i Orklas og Gulas dalfører, men østligere og nordligere indtræder der *æ* i flere eller færre af dem; i Namdalen *jørpi* (jerpe), kfr. *tjål*²*tjji* (kælke), *jv*²*p*, *jål*²*p* (hjælpe).

Vokaler i aksentsvag stavelse.

I „oplysn.“ pag. 45 ff. har jeg påvist, hvorledes apokopen af de i oldn. udlydende vokaler aftager mod syd i det østlige af dalene. Mine senere undersøgelser tyder på, at det allesteds viser sig, hvad der blev omtalt der, at svage hankønsord og attributive adjektiver er mindst udsatte for at apokoperes, mere derimod svage fem. og neutr. samt verber i inf. og mest de prædikative adj. og sv. verber i præet. I denne orden aftager apokopen, når man reiser opover langs Nidelven eller Gulelven. Dog sker der afbrydelse i denne som i mange henseender i Støren, som hyppigere end Melhus har apokope af sv. mask., men dog, og formodl. ved al apokope, ofte også lader vokalen stå, men ordet får da desuagtet enstavelsestonelag, f. eks. *støb'be*. Da også enstavelsestonelaget må ansees for at give rodstavelsen en større relativ vægt end tostavelsestonelaget, er Støren heri en overgang til Rennebu, som hyppig har *stu'bb*; Opdal har hyppigst apokope af sv. mask., men har sedv. på apokoperet stavelse tostavelsestonelag, hvad der er bekendt og hermes efter opdelingen længere østpå, f. eks. i *frö'ös* (v. fryse). Jeg ved ikke, hvad udstrækning det kan have i dialekten, hvad jeg har iagttaget, at også opr. enstavelsesord kan få tostavelsestonelag, når de har stærk vægt; det syntes for mig at tyde på, at noget af den mere „bølgende“ vestlandske musikalske aksent hørte dialekten oprindelig til, men inden denne blev forvekslet med tostavelsesaksenten; at så er gået med nordmøringer, som har levet en tid østligere i stiftet, har jeg med sikkerhed iagttaget. Romsdalen har, såvidt jeg har hørt, kun apokope af udlydende

vokal i 3-stavellesord, som i østlandsk sedvanlig. Nordmøre har stærk apokopering af verber, sv. fem. og prædikative adjektiver; i syd aftager den dog stærkt udover fjordene.

Fosen og Indherred har stærkere anvendelse af apokope i attrib. adj. end de nævnte steder, det sidstnævnte dog navnlig i svage mask., som sedvanlig apokoperes i Stjør- og Verdalen's fogderi. Den sammensatte aksent er mere tydelig end i Dalene udenfor Opdal, men i musikalsk henseende er tonens gliden her i ensartet retning, ikke i lighed med den opdalske. Former som Åsens **nagle, flundra, kjekla**, har dog i Indherred og Namdalen tostavelsestonelag, om de er apokoperede. Hvad de svage hankønsord angår, så begynder vestenfor fjorden allerede i Leksviken den korte form at fortrænges af former på *i* (*stabbi, kæggi*), og i Namdalen findes den korte form måske aldeles ikke; ved kysten begynder svage mask. på *i* allerede på Frøyen og tildels på Hiteren; på fastlandet optræder de ved kysten neppe sydligere end i Åfjorden. Den oldn. flertalsendelse **ir** (**er**) har nu dels formen *i*, dels formen *e*. Ved kysten falder grænsen sammen med den for det opr. udlydende *i* i sv. m; i indlandet strækker flertalsendelsen *i* sig ikke alene over Namdalen, Inderoen og Stjør- og Verdalen, men også over Selbu og Holtålen. Verber af 3dje svage konjugation (vb. som oldn. **kemba**), hvortil også sådanne som **spara, tapa** slutter sig, har alene *i* i præs. (f. eks. *leeri* lærer, *tjæn₃ni* kender, i Grong) i Namdalen og tildels sydover indtil Frøyen, ellers *e*: dog er det vel opr. for sådanne præsensformers skyld, at f. eks. **gapa** og **pola** endog så langt syd som i Stjørdalen og tildels i Selbu synes opfattede som verber på opr. **ja**; *levi* eller *livi* i præs. findes formedelst indbyrdes påvirkning mellem vokalerne videre omkring i Dalene, f. eks. i Opdal, men på Nordmøre og tildels ned mod Thjemsfjordens sydside *leve*. De dialekter i nord, der foran var nævnte som de stærkeste „i-mål“, har også i enkelte ord *i* i adj. böiningen, f. eks. *too æini* (to ene), *dæn lill₃i* (den lille), *liiti* (lidet). Formelt svarende til den sidstnævnte form er neutr. af st. pt. partic. og parallelt dermed afledede adj. I disse hersker dog *i* i ligeså vid udstrækning som i plur. på opr. **ir** af substantiver,

altså i det nordlige af Fosen, hele nordre amt (i Stod og Beitstaden vaklende), Selbu og Holtålen, f. eks. i Åfjorden *bron₃ni* (brændt), *vood₃ji* (veiet). Sydligere end den nævnte grænse har pt. partic former med *e*, f. eks. i Bjugn *fon₃ne* (fundet), *drepe* (dræbt), *bore* (båret), i Meldalen *grå₃te* (grædt), *br₃te* (brudt), *då₃te* (faldet). I Dalene er der dog allesteds hyppig *i* i enkelte verber, hvor det støttes af analogi, ligedannelse eller palatale konsonanter, f. eks. endog i Orkedalen, som viser mest utilbøielighed for udlydende *i*, i *rivi*, *biti*; også så langt mod vest som i Rissen f. eks. *viji* (veiet); palatalerne virker dog sammesteds (f. eks. i Orkedalen) heller dissimilerende på følgende vokal. På Nordmøre og i det sydlige Fosen synes der kun at findes *e*.

Når den følgende konsonant er bevaret, er dette langt fordelagtigere for den skarpere vokal. Derfor er det sammenlignelsesvis kun få af målene, som har *en* og *el* i bøjnings- og afledningsendelser: Åsen, Skogn og Verdalen samt Røros og Holtålen med Ålen har *e* i best. form af sv. m. (*bakken*, *skuggen*);*) både i best. sv. m. og i best. plur. på opr. **iruir**, **irnar** er *e* ved naboopposition bleven herskende ved de ydre dele af Trondhjemsfjorden, f. eks. tildels på Hiteren, i Bjugn, Rissen, Orkedalen, Børgsen og Bynæsset, såsom i *døren* (dørene); der også adj. som *vaat₃jen*, ellers *vaat₃jinn* eller *vaak₃jin₃n*. I best. nom. s. af stærke hankønshord og best. dat. s. af st. fem. samt i best. nom. pl. af konsonantstammer skulde der regelmæssig være en tydelig artikuleret vokal til stavelsebærer, når stammen ender på labial eller guttural konsonant, f. eks. i *staav*, *book*. Analogien med de andre, der har enstavelsestonelag, har imidlertid medført, at et *e* er det almindelige; *hav₃'t₃jin*, *hav₃'t₃jin₃* eller *høö₃'kin₃* og tilsv. forekommer i 4 skilte dialektgrupper: i Stjørdalen, Selbu og Tydalen og i Rennebu og Opdal, både efter labialer og gutturaler: *høö₃'kin₃*, *kam₃'min₃*; Romsdalen, Nærø og Kolvereid, har *in₃* og *in*, alene efter gutturaler, ikke efter labialer. Foran **l** er *e* alm. i *hemmel*, og forekommer spredt mellem

*) Kun i Røros og Holtålen er dette det blot stavelsebærende *e*, der kan veksle med stavelsebærende *n*.

eksp. med *i* ved Orkla, langs fjorden indtil Strinden og i Opdal, f. eks. i *eetel*, *tistel*.

Oldn. udlydende **a** er regelmæssigen kun bevaret efter kort rodstavelse, som **a** i sv. fem (*fl²uu'a*, *tvåra*) fra Hiteren indtil Foldenfjorden, men kun i rene kystbygder; i sv. m. og i vb. i inf. er det derimod dels overveiende dels ligestillet med andre former fra Sundalen til Øvre Namdalen, f. eks. i Sundalen *leeva* (v. leve), *tåål²a* (v. tåle), *sleea* (m. slæde), *haaga* (m. have), og endog i Indherred findes *a* i adskillige hankønsord, især *haaka*, *tjaaka*, *maaga* etc. Dog er det fra Opdal til og med Snåsen det almindelige, at **a** i endelsen af et kort tostavel-sesord bliver til *å* i ligedannelse med rodstavelsens vokal, hvorom senere. Efter lang rodstavelse forekommer der som foran (pag. 54) nævnt i kystdistrikter enkeltvis bevaret udlydende *a*; nordenfor Folden er bevarelsen regel ved sv. neutr. (*aua*, *øie*); i Nordland sker dette også ved hunkønsord og i videre udstrækning. Foran konsonanter er **a** bleven svækket ved aksentsvag stilling foran palatalt **n**, f. eks. i *gaaræn*, (gårdene) i Selbu og Singsås. Den på Østlandet herskende form for præs. af vb. af den 1ste svage konjugation, hvorved et præs. som **kastar** efter analogi med **dæmir** har fået *e(r)* til endelse, fortsætter sig også til det trondhjemske og er der et godt eksempel på, hvorledes østnorske former får overvægten, hvor der er megen sprogblending. Dette *e* for det *a*, som skulde ventes, hersker i Nidelvens dalføre og i Guldalen undtagen Støren, i hele Indherred (det apokoperes dog i Liderne) og går langs med fjorden (f. eks. i Orkedalen) til Fosen og langs kysten til Foldenfjorden. Nordligere dele af Fosen, der som sagt (pag. 104) i præs. har *i* af **ir**, har derfor også de eiendommelige præsensformer *talkki*, *kasti*, *baaki*, ja endog *lávvi* af *lávva*, mens det østligere liggende egentlige Namdalen synes, ligesom Kolvereid, at have *i* og *a* fordelte omtr. i overensstemmelse med oldnorsk og med Nordmøre, Opdal etc.

Oldn. **u** (•) i udlyd, altså i obl. kasus af sv. fem., er næsten i alle ord med kort rodst. *u* i de øvre dele af Dalene; i Sundalen og Surendalen og nede ved Trondhjemsfjorden veksler *u* med *o* og *å*, i Aure og Halse og Kvernes er det måske oldn.

o, som står som *å* f. eks. i *håkkå* (hage), *møsså* (myse), *stuvå* (stue); i Hevne har man *o*: *vekkø* (uge), *fjøøro* (fjære), mens Fosen i almindelighed har former på *a*, som ikke hører hid. I Indherred er *u* i endelsen vekslende med *o*; i det egentlige Namdalen bruges *o* alene: *hokø* (hage), *fjøro* (fjære), *odo* (hvirvel); det danner således en overgang fra Indherred til Kolvereid og de andre bygder nord for Folden, hvilke atter har *å*: *fjørå*, *tvårå*, *stuvå*. Og dette *å* er vel atter, som Ross i et offentligt foredrag har udtalt, udviklet som mellemtrin mellem de indlandske former med *u* eller *o* og de fosenke med *a*. Af forbindelser, hvori aksentsvagt oldn. *u* eller *o* kommer foran konsonant, skal i sammenhæng med det foregående fornemmelig nævnes bøjningsformer af sv. fem. Af disse har ubest. pl. i Fosen og Fladanger, f. eks. *vækka* (uger), *panna* (pander). Efter lang rodstavelse hedder det ligedan i det sydl. Indherred, f. eks. på Frosten; nordenfor Foldenfjorden, i det egentlige Namdalen og det meste af Inderøens fogderi samt det meste af Dalene har man endelsen *o* eller *å*, i Støren og Singsås *ö*. Sammenhængende med disse endelser er i Dalene tydeligvis endestavelser i gårdsnavne på opr. *staðir*; deres vokal synes nemlig at udgå fra dat. pl., sål. f. eks. i Selbu *håstå* (*hastadom* hos Aslak Bolt), i Støren *rokstö* (med dat. *rokstöm*; hos A. B. *rugstadom*); i Meldalen *rikston**) (dat. *rikstom*). Best. dat. s. og best. nom. pl. af fem. med lang rodstavelse pleier i regelen holde sig ens, dog ikke på Frosten, i Skogn og Verdalen, hvor man har *enn* i d. s., *ann* i pl., hvad der vel er tilslutn. til st. fem. Til ubest. pl. *o* og *ö* svarer sedv. best. *un₃n*, til *å* oftest *ån₃n*. Dat. pl. har på Nordmøre *o* eller *å* eftersom sv. nom. f. pl. har det; i Dalene har Orklas dalføre *om* (*gaarom*), Tydalen, Holtålen og Støren har *öm* (tildels næsten *em*), hvilket hænger sammen med behandlingen af oldn. *um* i rodstavelser der. Opdal og fjordbygder i Dalene har *äm*, hvilket også hersker i nordre amt; kun Stjørdalen, Snåsen og Liderne har *om*.

Som det sidste led ved omtale af svagt aksentuerede vo-

*) Gårdsnavne har mangesteds her i regelen antaget artikel for mask. sing., uden hensyn til opr. køn og tal.

kaler kommer behandlingen af i oldn. udlydende **ja** og **ju** efter kort rodstavelse. På Østlandet har den udlydende vokal i dette tilfælde ialmindelighed bevaret sig ligeså godt som efter én intervokalisk konsonant; man har derfor der jævnlig former som *spørja* (v. spørge), *sølju* (f. silje). I Østerdalen forekommer disse dog ikke nordenfor Rendalen, og i det trondhjemske findes de alene i de sydligere dele af Nordmøre; efter mine mangelfulde kundskaber på den kant kender jeg alene slige i Strøget Sundalen—Surendalen, på første sted f. eks. *smi'u* (f. smidje), *söl'ju* (f. silje), *attövju* (f. bagevje), *lid'dja* (v. ligge), *sit'tja* (v. sidde), — og videreført — *titt'tja* (v. tykkes); i Surendalen allerede *vuj*, men dog endnu *sitta*, *røja* (v. rydde); med bortfaldet *j*, f. eks. i *ligga*, findes spor deraf endnu på Hiteren. I Dalene er anden stavelse i slige ord behandlet, som om første var lang, f. eks. i *silj(e)* (f.), *böl'j(e)* (v. brøle); i Tydalen og Holtålen hænder det, at ældre *je* holder sig som *i* ved ligedannelse (*sik'ji*, *l'iji*), ellers bliver det i Dalene næsten ikke således til *i*, at det opfattes som vokal, da tonelaget, når formen er apokoperet, er enstavelses, undt. tildels lige ved fjorden. I nordre amt og, skønt mindre hyppig, i Fosen udgør de derimod en stærk analogi mellem de ligedannede verber og sv. femininer, der, som foran nævnt, har trukket hen til sig verber, der opr. ikke havde **ja**, såsom *gapi* og *tol'i*. Typiske eksempler er (fra Liderne): *evi* (f. evje), *vedi* (f. vidje), *seli* (f. silje), *hæssi* (v. hesje), *lid'dji* (v. ligge). Former som *hæssi* (hvilke dog ingenlunde er meget udbredte) tyder på, at endelsen **ja**, dengang apokoperingen indtrådte, var **ia**, og at det således er den udlydende vokal i tre-stavelserord, som her er apokoperet.

Indbyrdes påvirkning mellem vokaler i forskellige stavelser.

De forhold i sproget, hvorunder tiljævning og ligedannelse hører, skiller stiftet — bortset fra Romsdalen, som intet har med den sag at gøre og altså står for sig selv — i tre dele: kyststrækningen, som udmærker sig ved, at påvirkningen er ringere end på de andre steder i grad, Dalene, som har mest

deraf efter opr. kort rodstavelse, og nordre amt, som har adskil- ligt også efter lang rodstavelse. Namdalen hører dog efter denne inddeling både til den første og den sidste af afdelingerne.

Kyststrækningen lader sig nemlig oftest nøie med, at der er h a r m o n i mellem vokalerne; dog tiltager tilbøieligheden for ensartede vokaler nordover. Når man sammenligner de former, som har opr. **a** i anden stavelse, finder man på Nordmøre sedv. former som *væta* (v. vide), *bæta* (m. bid), *pæpaar* (m. peber), *sleea* (m. slæde), *sijtjæra* (v. skære), *laga* (v. lave), *apal* (m. æbletræ), *såva* (v. sove), *kåpaar* (n. kobber), *somaar* (m. sommer). I Sundalen er oftest rodvokalen forlænget. Enkeltvis tales vokaler, der ikke stå i harmoni med *a*, såsom i *uita* (v. æde); **o** i rodstavelsen assimileres ikke sjelden, f. eks. i *bara* (v. bore), *maka* (v. moke o: skuffe), *lava* (v. love). Størsteparten af Fosen har foruden slige eksempler også svage hunkønsord på *a*, hvoraf dog kun opr. **i** synes at lide nogen påvirkning: *vækka* (uge), *sænna* (sene), *møssa* (myse), *tværra* (tvare). I Namdalen har man også det samme, men oldn. **i** og **e** er især i Øvre Namdalen helt assimilerede: *bata* (bid), *hata* (m. hede), *lava* (v. leve), *papaar* (m. peber), *nava* (m. næve), *smal²a* (m. mængde), *båra* (v. bore), *lava* (v. love), *kåpaar* (n. kobber), *somaar* (m. sommer) (fra Grong). Vokalassimilationen kan ofte stå igen, om den nu herskende forms endelse er tagen af en ældre nominativ og således ender på *i*, f. eks. i Vigten *vati* (m. varde), i Grong *tal²i* (m. tæle i jorden); kfr. foran pag. 54 *staaje* i Sundalen. Røros, som især i ligedannelsen viser sig som det sted, hvis dialekt mindst har „sat sig“ og fået faste analogier, har også *staagha* (stige).

I Dalene har, som foran pag. 106 omtalt, endestavelsen i sådanne ord sedvanlig *å*; hyppige undtagelser er nogle få bevarede nominativer af sv. m., som *haane*, *spaae*, og sådanne verber som oldn. **gapa**, **tapa**, **vara**, **duga**, der for sine præsensformers skyld sedv. kun er komne under tiljævningsanalogien i kystdistrikterne, hvor præsensformen ingen uregelmæssighed voldte. Almindeligvis er derpå enhver vokal assimileret med det udlydende *å*, f. eks. i Meldalen *båtå* (m.), *nåvå* (m.), *vågå* (v. veie), *jårå* (v.

gøre), *drågå* (v. drage), *kåmå* (v. komme). Jeg har dog allerede i „oplysninger“ (pag. 41 ff.) gjort opmærksom på, at Tydalen og Guldalen, især Singsås, hyppig ikke har fuldført assimilationen, idet man har *jørå* eller *jvrå* (v. gøre), *svl²å* (m. høvre), *novå* (m. næve);*) de konsonanter som i andre slags stillinger er mest gunstige for sænket vokal, har i denne næsten altid *å* foran sig i disse dialekter, de, der er gunstige for åben vokal (pag. 95) har ofte *v*. Også Orkedalen har tildels *s₃vrå* (v. skære) *jvrå*, foruden det mangesteds besynderlig behandlede oldn. *eta*, her *øotå*, i Melhus *ectå*. Endnu Rissen har mange ord med *å* i bægge stavelser, såsom *sål²å* (m.), *svårå* (v.), *knådå* (v. knade), *dågå* (m. pl. dage); men langs hele fjorden, også i Indherred, findes der, især af hankønsord med intervokalisk *g* eller *k*, adskillige med *a* i bægge stavelser, f. eks. *t₃jaaka* (m. kæve), *haaga* (m. have); desuden ofte ordene *sleaa* (m. slæde), *eeta* (v.), *leesa* (v.)

Oldn. *o* eller *u* i 2den stavelse står som foran pag. 106 f. omtalt som *å* i den ydre del af Nordmøre samt i Nærø og Kolværed, især i korte sv. fem.; virkningen fra dette *å* på rodstavelsens vokal er ujævn f. eks. i Aure: *vækkå* (uge), *mæsså*, *råkkå*, (skovl. hos Aasen *reka*), *tvårå* (f. tvare), *svål²å* (svale), *fårrå* (furu), *håså* (strømpe), i Kolværed *vækkå*, *sænnå*, (sene), *tjærrå*, *mæsså*, *fl²oggå*, *fårrå*. Da Dalene som bekendt sedv. har *u* i bægge stavelser er det som overgange dertil, at Sundalen og Surendalen har mest former med *ö* (og *ø*) i første, *u* i anden stavelse, men også undertiden har *o* eller *å* i anden; man opgiver i Surendalen, at *ö* eller *ø* i første kan veksle med *u*. Eksp. fra Sundalen: *vöku*, *t₃jööru* (tjære), *snöru*, *svöl²u*, *stögu*, *löö'o* (lade). Oldn. *o* holder sig her tildels som *å*, f. eks. i *håssu* (hose), *kåno* (kone); også Hevne danner et mellemlid med formerne *veko*, *sønno*, *k₃oro*, *stuu'o*, *fåro*, *håkkö*.

Langs fjorden sker overgangen mere således, at nogle ord har kystens former, med *å*, andre indlandets, med *u* eller *o*, f. eks. Rissen: *håså*, *båså* (halmleie), *skoro* (skure) *fjuru*, *huku*.

*) I Singsås forekommer også udtalen *jvrå*, *svl²v*, *novv*, overensstemmende med Tønsets.

Oldn. *o* står sig nemlig også i Dalene bedst mod påvirkninger fra *u*, derfor har man endnu i Melhus *kånå* og *knåda* (knadning) samt *boso*, *hoso*, *koto*, *kroto*, medens lignende former er ganske almindelige ved Orkla, og *hoso* som det eneste med *o* går lige til Opdal. Tydalen og Holtålen har ved labialer og dentaler *ø—u* eller *ö—u* (*høsu*, *svöl²u*), ved *g* og *k* derimod *u—u* (*stugu*, *vuku*). Man nævner i Tydalen „den sidste, som sagde *vøku*“, som død for omtr. 6 år siden, hvoraf man må slutte, at ligedannelsesprocessen er i stærk fremvækst. Gennem Indherred er forholdet omtr. som i Orkedalen og Melhus: *u—u* er sandsynligvis allesteds overveiende, men *o—o* findes især nær fjorden i mange ord, f. eks. på Inderøen *hoso*, *boso*, *frodo* (skum), *turu*, *fjuru*, *t₃jur_u*. Snåsen og Liderne har atter for en del *ø* i 1ste stav., når den intervokaliske kons. ikke er *g* eller *k*, ellers *u* og *o*, f. eks. *hoko* (hage), *vuku*, *hoso*, *tøru*, *stødu* (ståen), *høtu* (krybbe) *søl²u* (svale), *sorn²o* (sene).

Påvirkning, hvor sidste stavelse i oldn. indeholder *e* eller *i*, synes væsentlig indskrænket til de steder, hvor der er *i*. Dog har man i Sundalen *fer_e*, *eve* af oldn. *firir*, *yfir*. I det vestlige af Dalene, hvor endelsen *i* er sjelden, står der aldrig *i* i udlyden af en verbalform, uden når den har i rodstavelsen, f. eks. i *livi* (lever) *biti* (bidt), *s₃ini* (skinnet), *rivi* (revet) ved Orkla, modstillet *drepe* (dræbt), *veje* eller *vije* (veiet), *stije* (steget); det sees af disse eksp., at assimilationen her er hovedsagelig progressiv. Ved de stærke participier med kort rodstavelse, som jo er de former, hvori ligedannelse med *i* hyppigst optræder, kan man i nogle fald tænke sig, at tilstedeværelse af *i*, ialfald i hankønsformen af pt. part., har fremmet indtrædelsen af palatale vokaler for *o* og *a*: ligesom man i temmelig vid udstrækning har *gæl²in₃n* (adj. gal), men *daal²* og *mærit₃t* (kv.navn, Margit), men *snaar*, så kunde det også skyldes endelsens vokal, at fra Orkla af og mod nord og øst (undt. i Namdalen) mangler der participier med aflydsformer, der svarer til *farinn*, hvilke i Dalene er slået sammen med sådanne som *drepinn*, samt at Dalene undt. fjordbygder har åben vokal af *o* i partic., f. eks. i Meldalen *brøte* (brudt), *baue* (budt), *røke* (røget). Fra Holtålen og Selbu og gennem hele

nordre amt går så den analogi, at der skal være stærk påvirkning mellem endelsen *i* og første stavelses vokal, især hvis stavelsen er kort; i Namdalen dog med mange undtagelser. Dog når assimilationen sjelden fuldstændig lighed, uden når den intervokaliske konsonant er palatal. Endog et *i* i stammen holder sig i dette strøg ofte kun som *i*, når palatal følger. Eksp. fra Nordlid: *revi* (revet), *beti* (bidt), *svit₃ji* (sveget), *eti* (ædt), *driiji* (draget) og ellers tilsvarende; dog ved jeg, at i Selbu regner de talende ialmindelighed vok *i* første stavelse for *i*, selv om det for tilhøreren er tydeligt *e*. Af opr. labial vokal i første stavelse opstår der som oftest i samme egne en palatalvokal, der sedv. for tilhøreren foran ikke palatal konsonant synes som *ø*, men ved palatal som *y*; dog vil jeg gjøre opmærksom på, at de talendes bevidsthed også her ofte ikke kan gøre sig rede for forskellen, selv om den er stærkt fremtrædende. Især i nordre amt assimilerer et *y* i 1ste stavelse sedv. også et *i* i anden til *y*; i søndre amt sker dette vel i subst. som *nyk₃yl₃l*, men ikke gerne i partic. Og ingen steds er de to stavelsers vokaler bleven fuldt identiske; endestavelsens vokal har en højere tone; men da forskellen varierer, bliver visselig notitser af og efter forskellige personer adskillig divergerende. Betegnende er det, at når man får en selbyg til at ræsonnere over formen for *førend*, vil han være uvis, om det er *färän₃n*, *förin₃n* eller *fyryn₃n*. Eksp. fra Snåsen: *bödi* (budt), *frösi* (frosset), *ryt₃jy* (røget), *dryt₃tjy* (drukket), *syn₃ny* (sunget). Især ved palatal opstået af dental er det hyppigt, at den første vokal dissimileres, f. eks. i Grong *fon₃ni*, *spon₃ni*, men sedv. *styt₃tjy* eller *styt₃tji* (stukket). I Stjørdalen og Frosten kan der forekomme *i* for *y* i bægge stavelser, endog f. eks. *virt²ti* (blevet).

Spredte bøiningsanalogier.

1. I nominalbøiningen.

Endel *a*-stammer af fem. er i plur. gæde over til svage fem. i Opdal, Rennebu, Meldalen og tildels Støren, f. eks. *mæærå*, *mææro* eller *mæærö* (hopper).

Artikelens *n* er tildels bevaret efter vokalisk udlyd i Roms-

dalen og Nordmøre (på *sjoónå*, på *sji'no* ɔ: på søen), og i andre tilfælde i det sydlige af Indherred samt i Liderne (*ø'na* ɔ: Inderøen; *i treen*, i træet, *i hvo'n*, i hovedet, i Liderne *i hugun*). Best. dat. pl. af konsonantstammer har tildels enstavelsestonelag og omlydt vokal i Opdal og ved Orkla (*bøø'kom*, *kl'øø'm*), men altid dette og desuden efter konsonanter **r** overført fra nom. pl. i næsten hele nordre amt (*bøøkr'am*, *teem*).

Fem. plur. af adj. skilles fra m. pl. i det øvre af Dalene samt i Sundalen og Surendalen derved, at det første udlyder på *a*, det sidste på *e*, når de ikke apokoperes, f. eks. i Opdal *lan₃nje*, men *langga*. I de samme bygder i Dalene har adj. på oldn. **igr** og **ugr** nom. m s. på *in₃* (f. eks. *dåålei'in₃*), hvilket **n** i Opdal og ved Orkla kan medtages i komparationen: *billengnar* (Mel-dalen), *hææraunar* (hårdførere, i Opdal). Disse såvel som andre adj. og partic. på *in₃* kan her og i Sundalen og Surendalen have fem. på *a*, (*vak₃in₃n*, fem. *vakja*), derimod ikke i nordre amt og Fosen, hvorfra man ikke engang opgiver nogen hankønsform af pt. partic, men kun f. eks. *bydy* eller *bødi*. Eiens-pronominerne har formodl. allesteds dat. sing., hvor dat. i det hele bruges, men alm. er det et *minn* eller *miin*. Kun Selbu hovedsogn, Opdal og Sundalen gør forskel på køn: dat. m. s. i Selbu og Opdal *min'am*, i Sundalen *miino*, dat. fem. på alle stederne *miina*.*)

2. I verbalbøiningen.

Imper. plur. (med endelsen *a*) forekommer i Selbu, Tydalen, Røros, Holtålen og Støren, f. eks. *eeta* (æder).

Refleksiverne ender på *s* i de bygder, der har sit afløb til Trondhjemsfjorden, på *st*, hvor afløbet er til havet, sål. også i Opdal og Øvre Namdalen, f. eks. *slåst*.

Svage verber efter 2den, 3dje og 4de konjugation har sedv. kun *d* i pt. suffikset efter vokal og efter (oldn.) **ð**, **f** og **g**. Tydalen, Røros og Holtålen, Inderøen og Namdalen afviger herfra ved at begunstige *d* i suffikset, når det kan danne kakuminal,

*) Jeg formoder, at Romsdalen har tilsvarende former af Sundalens, ligesom disse vel også på Nordmøre har et noget større område end Sundalen alene.

f. eks. i Namdalen *hård²d* (hørte), *tård²d* (tålte), i Holtålen endog ved udstødt stemmeløs eksplosiva: *jærd²d* (hjælp). Præs ind. af st. verber efter 4de, 5te og 6te aflydsklasse synes i henseende til vokal at være afhængige af behandlingen af oldn æ: kun i Støren og Melhus, Opdal og Orklas dalføre og Trondhjems by er åben vokallyd almindelig, f. eks. *drææp*, *fæær*, østligere rent *e*, ved kysten noget vekslende, men mest *e*. Kun Opdal (tildels Liderne) har pr. ind. i henseende til vokalen skilt fra inf. i st. vb. af 2den aflydsklasse, f. eks. *fröös*, pr. *fryys*.

Af megen interesse er det at iagttage, hvilke aflydsrækker det er, som har udvidet sit område på de andres bekostning i st. pt. partic. Mindst er tabet i Opdal, som har f. eks. *rivi*, *brvte*, *fun₃ne*, *bon₃de*, *dätte*, *spvre*, *jeve*, *fare* og desuden af redupl. verber former som *gan₃nje* og *grååte*. Den 6te aflydsklasse er andresteds kun repræsenteret tildels i Romsdalen og i Namdalen: *gal²i*, *vadi*. Ved kysten repræsenteres sådanne og flere andre partic. af former med o-vokal, der i Romsdalen, som der sedvanligt, er åbent (*grøve*), på Nordmøre sedv. sænket (*gråve* eller *greve*, *fåre*), i Fosen og Trondhjems by mest lukket (*mol²e*, i byen endog *droge*). I Namdalens kystdistrikter har de mange tilknytninger medført opgivelse af 6te aflydsrække: man har *færra* (fare), *drægga* (drage). Ved Orkla og ved Gulas nedre løb er 4de og 6te aflydsklasse faldne sammen med 5te, men det er dog kun i pt. partic., at overgangen synes uorganisk (*bere*, *båret*, *fere*, *faret*). Østligere og i nordre amt (undt. Namdalen) er de aflydende verbers partic. former meget ensformige, idet de næsten alene varierer mellem *o* (*u*) — *i* (især ved lange palataler), *ø* (*y*) — *i* (*y*) og *e* (*i*) — *i*: *fon₃ni* eller *fun₃ni*, *bødi* eller *bydy*, *revi* eller *rivi*. Ved dem med *o*, *u*, *ø* og *y* i rodstavelsen må man gå ud fra Selbus former *dut₃ti*, *vurt²ti* og (der enestående) *skut₃i* og antage, at et gennemført *u* i rodstavelsen ligger til grund for alle de former i øst, der har *ø* eller *y*, enten man nu vil betegne disse som frembragte ved tiljævning eller med Noreen (Arkiv I, pag. 150 ff.) ved en gammel *i*-omlyd. De bekendte partic. former med palatalvokal af *blåsa* og *gråta* har ikke samme slags udbredelse som *dryt₃tjy* og *fyn₃ny*: de forekommer

også i Surendalen og Aure (*grette, bl²esse*) samt i Bjørnør og er hyppigst nær fjorden, f. eks. i Orkedalen, Melhus (*greete, bl²eese*) og Frosten; tildels har de fået rodvokalen forkortet ved analogi med andre partic.

Tilbageblik.

Den ringere hyppighed af palatal for guttural forbinder Dalene med Østlandet, medens det nordlige af stiftet i det stykke nærmer sig vestnorsk. Således forholder det sig også med de fleste andre analogier. Det østlige og det mere vestlige sprog konvergerer mod nord og skærer hinanden i Namdalen, hvorved dennes mål bliver en blanding, som på gode grunde kunde henføres til bægge kanter. Opdal har også adskilligt, der kunde bevæge til at henhøre målet til det vestnorske. Bevarelsen af **m** i aksentsvag stavelse (pag. 78 f.) og ligedannelsens art ved ord med **a** i 2den stavelse, er det, som bevæger mig til at henhøre det til Dalene, endskønt reflektivets form (pag. 113) taler derimod. Omvendt må jeg, når jeg ikke skal dele distriktet, henhøre også Øvre Namdalen til det vestligere, uagtet **m** der bevares, fordi Namdalen har den svagere grad af tiljævning ved verber og svage hankønsord; denne synes mere tjenlig til at være afgørende for slægtskabsgraden, end det tilsvarende forhold ved svage hunkønsord er, fordi der ved disse er så mange mellemformer, og endog nordmørske distrikter (se pag. 110) har normalformer, der synes ganske parallelle med Tydalens og Snåsens. Ligedannelse ved udlydende *a* giver derimod kun anledning til vaklen, ikke til mellemformer, og hvis man vil henhøre hver enkelt bygd atgjort til den østlige eller den vestlige side, bør flertal af **dag** gøres til det afgørende mærke: *daga* er vestligt, *dågå* østligt. At delingen dog ikke bør gennemføres så skarpt, det beviser fornemmelig vokalbehandlingen foran *l² + kons.*: Opdal har *kal²v*, men *gul²v*, Grong og Overhalden har *kæl²v*, men *gål²v*.

Tillæg og rettelser.

- S. 39 l. 9 f. o. læs: f. eks. den.
- S. 39 l. 21 f. o. læs: efter kort rodstavelse.
- S. 39 l. 22 f. o. læs: efter lang.
- S. 45 2den passus. Forskellen mellem de indre fjordbygder og de egtl. kystbygder i Romsdalen og det sydlige Nordmøre synes ikke at være særdeles betydelig. Forskellens karakter synes at være parallel med den tilsvarende i Bergens stift: de ydre distrikter synes at være mere afgjort vestlandske, men fjordbygderne at have bevaret adskillige former, der synes ældre og mindre påvirkede af kultur og samfærdsel.
- S. 52 l. 17—18 f. o. Flertalsformerne *bække*, *bjørke* viser sig i Trondhjems by at være af langt overveiende hyppighed i forhold til de mouillerede former.
- S. 55 l. 4—3 f. n. står: *slei* (f. slægge). I Opdal, læs: *slei* (f. slægge) i Opdal.
- S. 56 l. 10 ff. f. o. Affrikater er det almindelige både på Nordmøre og i Romsdalen, men deres skarphed aftager gerne indover fjordene.
- S. 60 l. 1 f. o. Kystdistrikter i Romsdalen palataliserer i *lan₃n*, *hon₃n*.
- S. 61 l. 4 f. o. Enkelte ord af den omtalte slags har også dental, ikke palatal, udlyd i Børgsen og Orkedalen, f. eks. *fjell*, *spjell*.
- S. 62 l. 11 ff. f. o. I Romsdalen og det sydvestlige Nordmøre synes der ikke at findes nogen virkelig palatalform af *t*.
- S. 63 l. 12 f. o. Palatalt *t* i *læt₃t* etc. forekommer også i Røros, Tydalen og Rennebu, tildels i Støren.
- S. 67 l. 11 f. n. Grænsen for brugen af tykt *l* for oldn. *ld* synes at gå gennem Kvernes. Kristianssunds by skal have *r*.

- S. 68 l. 2 f. o. står: **døgurðr**, læs: **døgurðr**.
- S. 71 l. 11 f. o. står: **gh** eller **g**, læs: *gh* eller *g*.
- S. 71 l. 7 f. n. står: **þvøgu**, læs: **þvøgu**.
- S. 72 l. 4 f. o. står: **høfuð**, læs: **høfuð**.
- S. 75 l. 3--2 f. n. I Romsdalen og Nordmøre er former som *syhjá* formodentlig de hyppigste.
- S. 84 l. 4 f. o. Nordenfor Folden findes *å*^o i det mindste i Vigten.
- S. 86 l. 2 f. n. Overgangen fra *erð* til *al*² er hovedregel også nordenfor Foldenfjorden.
- S. 89 l. 10 f. o. står: vokalernes, læs: vokaltegneses.
- S. 107 l. 11 f. n. står: fem., læs: sv. fem.
- S. 111 l. 21 f. o. står: har i rodstavelsen, læs: har *i* i rodstavelsen.
-